

กฐินสอง ที่สายใจธรรม

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ที่ระลึกทอดกฐินสามัคคี
ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม
๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๗

กฐินสองที่สายใจธรรม

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-89014-6-7

พิมพ์ครั้งแรก - พฤศจิกายน ๒๕๓๗

๒,๐๐๐ เล่ม

ในโอกาสทอดกฐินสามัคคี ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม จ.ฉะเชิงเทรา

สถิติการพิมพ์แต่ละเรื่องในเล่ม

เล่าเรื่องให้โยมฟัง

ชุดที่ ๑ อริยวัฑฒิ พิมพ์ครั้งที่ ๖ (ปรับปรุง)

ชุดที่ ๒ พัฒนาปัญญา พิมพ์ครั้งที่ ๙

ชุดที่ ๓ โพชนมถะ: พุทธวิธีเสริมสุขภาพ พิมพ์ครั้งที่ ๗

อยู่กับปัจจุบัน พิมพ์ครั้งแรก

พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๔๒๓-๘๘๒๕ Fax ๔๑๒-๓๐๘๗

กฐินสอง ที่สายใจธรรม

วันเวลาแห่งพรรษากาลได้ล่วงผ่านไปตามลำดับ
บัดนี้ วันเพ็ญเดือน ๑๑ อันเป็นวันออกพรรษา ก็ได้
ผ่านไปแล้วเมื่อวันพุธที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๗ ซึ่งได้มี
พิธีบำเพ็ญกุศลตักบาตรเทโวเช่นเดียวกับในปีที่ผ่านมา

บัดนี้ โยมอุปถัมภ์และผู้มีจิตศรัทธา ได้ร่วมใจกัน
กำหนดให้วันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ เป็น
วาระที่จะทอดกฐินสามัคคีตามคติแห่งพระพุทธศาสนา
และวัฒนธรรมไทย กับทั้งจะได้บำเพ็ญธรรมทาน
ด้วยการเผยแพร่หนังสือธรรม เรื่อง *กฐินสองที่สายใจ
ธรรม* เพื่อเป็นเครื่องเจริญศรัทธา และส่งเสริมปัญญา
บารมีของพุทธศาสนิกชน ในโอกาสมงคลของฤดูกาล
แห่งความร่าเริงเบิกบานที่กำลังจะก้าวมาถึงนี้ ให้มีผล
แห่งกุศลเพิ่มทวี อำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชน สืบไป
ตลอดกาลนาน

สารบัญ

กฐินสองที่สายใจธรรม	(๑)
อารยวัติ	๑
หลักความเจริญ ๕ ประการ	๑
ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันของหลักธรรม	๕
ผู้ปฏิบัติธรรม ควรมีการตรวจสอบตัวเองเสมอ	๖
ศรัทธา	๗
ลักษณะของศรัทธา: - ผ่องใส - พุ่งแล่นไป	๙
คุณประโยชน์ของศรัทธา	๙
- ทำให้มีกำลัง	๑๑
- ทำให้มีเพื่อนใจ	๑๑
- ทำให้เกิดปัญญา	๑๒
ศรัทธา ๒ อย่าง: - โลกียศรัทธา - โลกุตตรศรัทธา	๑๒
ศีล	๑๔
ความหมายของศีล	๑๔
- สถาปปกติ	๑๕
- ความสำรวมระวัง	๑๕
- การเว้นจากความชั่ว	๑๖

วิธีติ ๓	๑๘
- งดเว้นเมื่อประจวบเฉพาะหน้า	๑๙
- งดเว้นเพราะได้ตั้งใจถือ	๑๙
- งดเว้นโดยเด็ดขาด	๑๙
ความสำคัญของศีล	๒๑
สุตะ	๒๓
ความหมายของสุตะ	๒๓
คุณประโยชน์ของสุตะ	๒๔
อานิสงส์ของการฟังธรรม ๕ ประการ	๒๕
คุณสมบัติของผู้คงแก่เรียน ๕ ประการ	๒๖
พหูสูต ๒ อย่าง	๒๗
ปริยัติ ๓ ประเภท	๓๐
จาคะ	๓๒
ความหมายของ จาคะ กับ ทาน	๓๒
จาคะ ๒ อย่าง	๓๓
วัดความเป็นพระโสดาบันได้ด้วยจาคะ	๓๔
เป็นสุขในการให้	๓๕
ปัญญา	๓๗
ความหมายของปัญญา	๓๗
ความแตกต่างระหว่างปัญญา กับ สุตะ	๓๗
ความสำคัญของปัญญา	๓๘
ปัญญามาในชื่อต่าง ๆ	๔๐
ความฉลาด ๓ อย่าง	๔๑

พัฒนาปัญญา	๔๕
สตรีก็มีปัญญาเลิศ	๔๕
มีปัญญาต้องรู้จักใช้	๕๑
ปัญญาพาพ้นภัยพาล	๕๗
ปัญญาแก้กลโกง	๖๒
ปัญญาพาสุข	๖๖
เด็กน้อยโพธิสัตว์	๗๐
ทางเกิดของปัญญา	๗๒
หลักการพัฒนาปัญญา	๗๗
โพชฌงค์: พุทธวิธีเสริมสุขภาพ	๙๙
พุทธวิธีเสริมสุขภาพ	๑๐๐
องค์แห่งการตรัสรู้และสุขภาพที่สมบูรณ์	๑๐๓
องค์ประกอบที่ ๑ สติ	๑๐๓
องค์ประกอบที่ ๒ ธัมมวิจยะ	๑๐๕
องค์ประกอบที่ ๓ วิริยะ	๑๐๗
องค์ประกอบที่ ๔ ปีติ	๑๐๗
องค์ประกอบที่ ๕ ปัสสัทธิ	๑๐๘
องค์ประกอบที่ ๖ สมาธิ	๑๐๙
องค์ประกอบที่ ๗ อุเบกขา	๑๑๕
บูรณาการองค์ประกอบให้เกิดสุขภาพเป็นองค์รวม	๑๑๗
ภาคผนวก	๑๒๓
โพชฌังคปริตร	๑๒๓
โพชฌังคปริตร (แปล)	๑๒๔
อยู่กับปัจจุบัน	๑๒๕

จากศาลากลางสระ

สู่ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม	๑๓๕
จากวัดพระพิเรนทร์ สู่ศาลากลางสระ	๑๓๕
จากสถานพำนักสงฆ์ชั่วคราว สู่สัปปายสถานอันถาวร	๑๓๗
สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม	๑๔๑
กิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสืบพระศาสนาและเสริมประชาสุข	๑๔๔
ก) ศาสนศึกษาในสำนัก	๑๔๔
ข) ธรรมปฏิสันถารเพื่อผู้มาสู่สำนัก	๑๔๖
ค) การอนุรักษ์ธรรมชาติ	๑๔๘
ภาคผนวก	๑๕๑
๑. สัทธินิหาริก และ อันเดวาลิก	๑๕๑
๒. เสนาสนะ และ ถาวรวัตถุต่างๆ	๑๕๓

เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ*

(อารยวัฑฒิ)

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ คิดว่าจะพูดเรื่องต่างๆ ไป ที่เกี่ยวกับโยม คือ ธรรมดาพุทธศาสนิกชน เมื่อปฏิบัติธรรมก็ย่อมมุ่งหวังความเจริญก้าวหน้า トラバドที่ยังไม่บรรลุจุดหมายของพระพุทธศาสนา เราก็ต้องปฏิบัติกันเรื่อยไป และในการปฏิบัตินั้นเราก็หวังว่าจะเจริญยิ่งขึ้นเรื่อยๆ แต่จะมีอะไรเป็นเครื่องวัดว่า เราเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติหรือไม่

ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าเคยตรัสหลักธรรมไว้หมวดหนึ่ง เรียกว่า **วัฑฒิ** เรียกเต็มว่า **อริยา วัฑฒิ** แปลว่าหลักความเจริญอย่างอริยะ หมายความว่า ถ้ามีความเจริญอย่างที่พระองค์ตรัสไว้ในที่นี้ ก็แสดงว่าพุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติ และมีหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่านี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๕ ประการ คือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตตะ

* ขุดหนึ่งจาก รายการเล่าเรื่องให้โยมฟัง เล่าเมื่อ ๑๖-๒๔ กันยายน ๒๕๒๘

๔. จาคะ ๕. ปัญญา

ข้อที่ ๑ คือ **ศรัทธา** ศรัทธาเราแปลกันง่ายๆ ว่า ความเชื่อ ถ้าขยายความออกไปก็คือ มีความเชื่อความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย หลักความเจริญข้อนี้ทำให้เราเอามาใช้ตรวจสอบตัวเอง เช่นถามตัวเองว่า เดียวนี้เรามีศรัทธาแค่ไหน ศรัทธาของเราเจริญเพิ่มพูนขึ้นหรือไม่ คือเชื่อในคุณพระรัตนตรัย เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเท่าไร ถ้าเรามีความมั่นใจว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จริง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจริง เราก็จะเชื่อฟังคำสอนของพระองค์ไปด้วย เมื่อเชื่อฟังเราก็จะสามารถปฏิบัติได้อย่างมั่นใจ พระองค์สอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เราก็จะทำความดี ละเว้นความชั่ว

เพราะฉะนั้น หลักที่จะทำให้เจริญก้าวหน้าอย่างแรก ก็คือจะต้องมีความเชื่ออันนี้ คือความเชื่อความเลื่อมใสในพระคุณของพระพุทธเจ้า ในพระปัญญาตรัสรู้ของพระองค์ ต่อไปก็เชื่อในพระธรรมคำสอน และมั่นใจในพระสงฆ์ที่เอาธรรมมาสั่งสอน ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำไว้ ประกาศไว้ แล้วเราก็ปฏิบัติไป หรืออย่างน้อยเมื่อเราเชื่อ มีศรัทธาในพระศาสนาแล้ว เราก็มีความมั่นใจในกรรมดี มั่นใจในการทำกุศล ถ้าเรามั่นใจในการทำกุศลแล้ว ก็แน่นอนว่า เราจะเจริญก้าวหน้าไปในแนวทางของพระพุทธศาสนา เราจะทำความดี เว้นความชั่วได้ เพราะเราเชื่อในคำสอนของพระองค์ที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้นนั้น นี่ก็เป็นข้อที่ ๑ คือ ศรัทธา

ข้อที่ ๒ คือ **ศีล** ศีลก็ได้แก่การเว้นความชั่ว ข้อสอง คือศีลนี้ ก็สืบเนื่องมาจากข้อหนึ่งคือศรัทธานั้นเอง เพราะว่า ด้วยศรัทธานั้นแหละ เราจึงปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เบื้องต้นเราก็เว้น

จากความชั่ว ความชั่วต่างๆ ไป ก็คือ การเบียดเบียนกัน เรงดเว้นจากการเบียดเบียนกัน โดยงดเว้นจากการฆ่าการทำร้ายร่างกาย การประหัตประหารกัน งดเว้นจากการล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินกัน งดเว้นจากการล่วงละเมิดในคุ้มครองของท่านผู้อื่น งดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา คือกล่าวเท็จ ตลอดจนเว้นจากสุราเมรัย สิ่งเสพติด อันนี้เป็นการประพฤติในขั้นที่เรียกว่า ศีล ถ้าเรามีความก้าวหน้า ในเรื่องศีล ในเรื่องความประพฤติ ก็เรียกว่า มีความเจริญด้านที่สอง

ประการที่ ๓ คือ **สุตะ** สุตะแปลว่าสิ่งที่ได้สดับ สมัยปัจจุบันก็หมายถึงสิ่งที่ได้อ่านด้วย เพราะปัจจุบันนี้มีการพิมพ์การเขียนมาก การอ่านก็เท่ากับการได้ฟังเหมือนกัน คือได้ฟังโดยอ้อม คำที่ท่านผู้อื่นได้กล่าวในความคิดแล้วเขียนออกมา หรือนำมาพิมพ์แล้ว เราเอามาอ่านอีกที ที่นี้ในทางพระพุทธศาสนา การอ่าน หรือการได้ฟังนี้ ก็คือการอ่านหรือได้ฟังสิ่งที่ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า การวัดอย่างง่ายๆ ก็คือตรวจดูว่า เราได้มีความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าแค่ไหน เรารู้หลักธรรมที่จะนำมาใช้ปฏิบัติพอหรือไม่ และถ้าให้ดีกว่าต้องถามด้วยว่า เรามีความรู้พอที่จะแนะนำผู้อื่นไหม ในเรื่องเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่นอย่างท่านที่ทำหน้าที่เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ ก็ควรจะมีความรู้เพิ่มขึ้น นอกเหนือจากที่จะใช้ด้วยตนเองประจำวันแล้ว ก็ให้สามารถนำไปแนะนำผู้อื่นได้ด้วย อันนี้ เรียกว่า สุตะ

ต่อไปข้อที่ ๔ คือ **จาคะ** จาคะก็ได้แก่ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ควรตรวจดูตนเองว่าเรามีน้ำใจต่อผู้อื่นแค่ไหนเพียงไร เราได้เสีย

สละความสุขส่วนตัวเพื่อผู้อื่น เราได้เสียสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นบ้างหรือไม่ อย่างน้อยก็สละกิเลสในใจของเรา เช่นว่า กิเลสคอยครอบงำ บอกให้เราทำอย่างโน้นอย่างนี้ เราว่ามันไม่ดี เราจะสละมันทิ้งไป เราทำได้หรือไม่ ถ้าเราสละกิเลสได้ ก็แสดงว่าเราชนะจิตใจตัวเอง มีความสามารถ มีจิตใจเข้มแข็ง รวมความว่า จาคะนี้มีทั้งภายนอกและภายใน สละภายใน ก็คือสละกิเลส ที่มันเข้ามาครอบงำจิตใจของเรา จะเป็นความโลภ ความโกรธ หรือ ความหลงก็ตาม และสละภายนอกเช่นสละทรัพย์สินเงินทองช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

ต่อไปประการที่ ๕ คือ **ปัญญา** ปัญญา หมายถึงความรู้จักเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ตั้งต้นแต่รู้เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระธรรม เราได้สละโดยอ่านหรือสดับรับฟังมา แล้วเรามีความเข้าใจในคำสอนนั้นจริงหรือไม่ เราอาจจะมีแค่สุตะ คือได้ยินได้ฟังมาและจำได้เท่านั้น แต่ไม่เข้าใจ ถ้าอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีแต่สุตะ ไม่มีปัญญา เราจะต้องมีปัญญารู้เข้าใจด้วย ต่อจากรู้เข้าใจตามคำสอนแล้วก็เอาคำสอนนั้นมาใช้ในการปฏิบัติ หมายความว่ารู้ดีรู้ชั่ว รู้เหตุรู้ผล รู้ว่าอะไรเป็นคุณเป็นโทษ อะไรเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ตลอดจนรู้เกี่ยวกับชีวิตของเรานี้ คือ รู้เท่าทันโลกและชีวิตว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นต้น เมื่อรู้เข้าใจแล้วก็จะทำให้จิตใจของเราเป็นอิสระปลอดโปร่ง ผ่องใสได้

ปัญญานี้เป็นหลักสำคัญ ซึ่งอย่างน้อยเราจะต้องตรวจสอบตนเองว่า ในการดำเนินชีวิตของเรานี้ เราได้ทำการต่างๆ โดยใช้

ปัญญาหรือไม่ คนเรามี ๒ ประเภท คือ คนที่ทำอย่างทีภาษาปัจจุบันเรียกว่า ทำตามอารมณ์พวกหนึ่ง กับคนที่ทำด้วยปัญญาด้วยเหตุด้วยผล อีกพวกหนึ่ง เราก็เอาปัญญานี้มาตรวจสอบตนเองว่า ในการกระทำของเราหรือที่เราดำเนินชีวิตในแต่ละวันนี้ เราได้ใช้ปัญญาแค่ไหน หรือเราได้ทำตามอารมณ์แค่ไหน ถ้าเราเอาอารมณ์เป็นใหญ่มาก ก็แสดงว่า เรายังมีความเจริญก้าวหน้าในธรรมน้อย ถ้าเราใช้ปัญญาใช้เหตุใช้ผลมาก ก็แสดงว่าเราก้าวหน้าในธรรมมาก มีความเจริญองกามดี ก็เอาหลักอันนี้มาตรวจสอบ

ปัญญานี้เป็นตัวคุมทั้งหมด เพราะว่า ศรัทธาจะเชื่อถูกต้องหรือไม่ ก็ต้องมีปัญญากำกับ คือต้องมีความรู้ความเข้าใจ มิฉะนั้น ศรัทธาก็จะกลายเป็นอย่างที่เขาเรียกว่า เชื่องมงายไปได้ สุตะเรียนรู้มา ก็ต้องมีปัญญามาช่วย ไม่เช่นนั้นก็จะเป๋แต่เพียงว่าท่องจำอย่างนกแก้ว ได้ฟังมาจำมาอ่านมา รู้ตามที่ท่านว่าแต่ไม่เข้าใจว่าเป็นอย่างไร สุตะจึงต้องมีปัญญาช่วย ศิลปะพฤติกรรมต่างๆ ก็ต้องมีปัญญาช่วย มิฉะนั้นก็กลายเป็นอย่างที่เขาเรียกว่า **สิลัพพตปรามาส** คือยึดถือการปฏิบัติตามศีลวัตร หรือศีลพรตอย่างงมงาย ไม่เข้าใจความมุ่งหมาย ซึ่งเป็นการประพฤติไม่ถูกต้อง อาจจะเคร่งครัด แต่ไม่ช่วยให้ตัวเจริญองกามในธรรม กลับทำให้เป็นทุกข์ เกิดความเดือดร้อนไปได้เหมือนกัน จาคะ ความเสียสละก็ต้องมีปัญญากำกับ รู้ว่าอะไรควรเสียสละ อะไรไม่ควรเสียสละ ควรเสียสละอะไร แก่ใคร อย่างไร เป็นต้น ท่านจึงเอาปัญญาวางเป็นข้อสุดท้าย เพื่อควบคุมทั้งหมด

ถ้ามีธรรมะทั้ง ๕ อย่างนี้ คือ มี **ศรัทธา** ความเชื่อที่ถูกต้อง

มั่นใจในพระรัตนตรัย มั่นใจในการทำความดี มี ศีล ประพฤติดีงาม ไม่เบียดเบียนใคร มี สุตระ มีความรู้ ได้อ่านได้ฟังเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับหลักธรรมต่างๆ ตลอดจนความรู้เรื่องทั่วไป มาเป็นเครื่องประกอบในการดำเนินชีวิต มีจาคะ มีน้ำใจ มีความเสียสละ ทั้งสละภายในคือสละกิเลส และสละภายนอกคือสละทรัพย์สินเงินทองสิ่งของช่วยเหลือกัน แล้วก็มีปัญญา ความรู้ความเข้าใจ รู้เท่าทันโลกและชีวิต ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต ถ้าอย่างนี้แล้ว ท่านก็เรียกว่า เป็นอุบาสก อุบาสิกา ที่เจริญก้าวหน้าในคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการเจริญด้วยหลักความเจริญที่เป็นอริยะ อย่างที่อาตมภาพกล่าวเบื้องต้นซึ่งท่านเรียกว่าเป็นอริยวัฑฒิหรืออริยวัฑฒิ แปลว่าความเจริญอย่างอริยะ คือหลัก ๕ ประการที่ใช้เป็นเครื่องตรวจสอบตนเองของพุทธบริษัท

เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทเมื่อมาปฏิบัติธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ควรตรวจสอบตนเองอยู่เสมอๆ ว่า เราได้มีความเจริญก้าวหน้าองงามในคำสอนของพระพุทธเจ้าแค่ไหน และเราจะวินิจฉัยได้เองว่า เรามีความพร้อม มีความสามารถที่จะเดินไปให้ถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาได้ด้วยดีหรือไม่ ก็โดยเอาหลัก ๕ ประการนี้ มาเป็นเครื่องตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ ถ้าปฏิบัติตามนี้ ก็จะบรรลุผลสำเร็จ สมตามที่ได้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ อาตมภาพจึงนำเอาหลักเรื่องความเจริญอย่างอริยะนี้มากล่าว ดังมีพุทธพจน์ที่ตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“อุบาสกหรืออุบาสิกา ซึ่งในที่นี้ท่านเรียกว่าอริยสาวก คือสาวกของพระอริยเจ้า ผู้ประกอบด้วยความเจริญ ๕ ประการนี้ ชื่อ

ว่าเป็นผู้ประกอบด้วยความเจริญอันเป็นอริยะ และชื่อว่าเป็นผู้ถือเอาสาระ ยึดถือเอาสิ่งที่ประเสริฐของชีวิตนี้ไว้ได้”

ถ้าท่านผู้ใดได้ปฏิบัติตามนี้ ก็ควรจะมีปีติปลาบปลื้มใจว่าตนได้ดำเนินถูกทางแล้ว เป็นผู้เจริญงอกงามในคำสอนของพระพุทธเจ้า

อาตมภาพขอตั้งใจ เอาใจช่วยให้โยมทุกท่านเจริญด้วยอริยวัฑฒินี้ สมดังความปรารถนาโดยทั่วกันทุกท่าน ขออนุโมทนา

ศรัทธา

เจริญพร วันนี้อาตมภาพคิดว่า จะกล่าวธรรมกถาเพียงสั้นๆ โดยปรารภเรื่องศรัทธา ที่จะพูดเรื่องศรัทธาในวันนี้ ก็โดยที่ว่าได้พูดเรื่องอารยวัติ คือความเจริญของอริยสาวกไว้ ๕ อย่าง ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ศรัทธา เป็นข้อแรก เมื่อพูดไปแล้วก็นำมาขยายความเป็นข้อๆ ไป อีกอย่างหนึ่ง ก็ปรารภถึงการที่คุณโยมเป็นผู้มีศรัทธาในพระศาสนา บำรุงพระสงฆ์ให้ท่านรักษาศีล พังธรรมอยู่เป็นประจำ การที่โยมได้มีศรัทธาปฏิบัติในทางพระศาสนาอยู่สม่ำเสมอเช่นนี้ ก็นับว่าเป็นที่น่าอนุโมทนา จึงควรจะนำคำว่า ศรัทธานั้นมากล่าวมาชี้แจงอธิบายหรือกล่าวถึงคุณประโยชน์

ศรัทธานี้ เป็นองค์ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงบ่อยๆ โดยมากตรัสไว้เป็นข้อแรก แล้วข้อสุดท้ายก็มักจะตรัสปัญญากำกับไว้ หมายความว่า ที่ท่านสอนให้มีศรัทธานั้น ท่านจะสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาควบคุมไว้ด้วยเสมอ เพื่อให้ศรัทธาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ถ้าหากว่าศรัทธานี้ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลแล้ว ก็จะได้ผลได้อานิสงส์ เจริญก้าวหน้าในคำสอนของพระพุทธเจ้า

ว่าถึง ลักษณะของศรัทธา ท่านกล่าวไว้ว่า ศรัทธานั้นมีลักษณะผ่องใส คือทำจิตให้ผ่องใส ในสมัยโบราณนิยมใช้วัตถุหรือสารชนิดหนึ่ง ที่ช่วยให้หน้าใส น้ำในแม่น้ำลำคลองนั้น เราดักเอามาใหม่ๆ มักขุ่นขุ่น เขาก็เอาวัตถุชนิดนี้ คือสารส้ม ไปแกว่ง สักพักหนึ่งสิ่งที่ทำให้ขุ่นมัวก็ลงไปนอนกันอยู่ข้างล่างหมด น้ำก็จะใสทั้งตุ่มหรือทั้งภาชนะนั้น สารส้มนี้เป็นเครื่องทำให้น้ำใสฉันใด ศรัทธาก็ทำให้จิตใจผ่องใสฉันนั้น ผู้ใดมีศรัทธา จิตใจก็จะผ่องใส

อีกอย่างหนึ่ง ท่านบอกว่า นอกจากผ่องใสแซมขึ้นเบิกบานแล้ว ศรัทธามีลักษณะพุ่งแล่นไป คือทำให้จิตพุ่งแล่นไป หมายความว่าพุ่งแล่นไปหาสิ่งที่ดีงาม เมื่อเราเชื่อเราเลื่อมใส เช่นมีความเชื่อในพระรัตนตรัย จิตก็จะพุ่งแล่นไปหาพระรัตนตรัย เมื่อจิตไปอยู่กับสิ่งที่ดีงามแล้วสิ่งที่ดีงามนั้นก็นำเราก้าวหน้าไปในสิ่งที่ดีงามยิ่งๆขึ้นไป เช่นว่า พระพุทธเจ้าสอนให้เราละเว้นความชั่ว ทำสิ่งที่ดีงาม เมื่อเรามีศรัทธาคือเชื่อ เราก็ปฏิบัติตามนั้น ก็เลยได้ทำสิ่งที่ดีงามเป็นบุญเป็นกุศล แล้วก็เกิดความเบิกบานผ่องใสยิ่งขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นองค์ธรรมที่สำคัญมากที่จะช่วยให้เราก้าวหน้าไปในธรรม หรือแม้แต่ในการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป

เมื่อศรัทธามีลักษณะผ่องใส และพุ่งแล่นไป ศรัทธาจึงมีคุณประโยชน์หลายอย่าง

อย่างแรกก็คือทำให้มีกำลังใจ คนที่มีศรัทธานั้น จะมีกำลังใจ มีพุทธภาษิตว่า สทฺธาย ตรติ โธมฺ แปลว่า คนย่อมข้ามห้วงน้ำได้ด้วยศรัทธา คำว่าห้วงน้ำก็มีทั้งห้วงน้ำสามัญและห้วงน้ำในทางธรรม ห้วงน้ำสามัญก็คือทะเลใหญ่หรือมหาสมุทร ในสมัยโบราณ

คนที่เดินทะเล วิ่งเรือไปในมหาสมุทร จะรู้สึกอ้างว้างมาก เป็นเรื่องที่น่ากลัวอย่างยิ่งทีเดียว แม้แต่ในสมัยปัจจุบันก็ยังมีคนกลัวอยู่ เพราะมองไม่เห็นฝั่ง เห็นแต่ขอบฟ้า จมูมูมหายนั้น แม้เราจะรู้แต่เราก็ไม่เห็นว่าจะเป็นอย่างไร จะไปถึงหรือไม่ จะประสพอะไรบ้าง ในระหว่าง แต่ถ้ามีความเชื่อมั่น มีศรัทธา ซึ่งในที่นี้หมายถึงความเชื่ออย่างธรรมดา เช่นเชื่อว่าทางที่เราไปนี้ถูกต้องแล้ว จะไปถึงจุดหมายแน่นอน และเราได้ตระเตรียมการไว้อย่างเพียงพอ เรามีกำลัง เรามีความสามารถ เรือของเราใหญ่พอ แขนงหนาแข็งแรง มีกัปตันที่สามารถเป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ถ้าได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้แล้ว มีความเชื่อมีศรัทธาเกิดขึ้นแล้วก็มีกำลังที่จะเดินทางไปในทะเล และก็ข้ามไปจนสำเร็จ แต่ถ้าไม่มีศรัทธา ไม่มีความเชื่อมั่นอย่างนี้ คนก็จะท้อถอย ท้อแท้ หดกกำลัง อาจจะต้องกลับไม่กล้าลงเรือ ไม่กล้าที่จะวิ่งเรือออกไปทีเดียว เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้เราก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จ อย่างที่ว่าข้ามโสมะ ข้ามห้วงน้ำใหญ่ ก็ข้ามได้ด้วยศรัทธา

ในทางธรรมก็เหมือนกัน ห้วงน้ำใหญ่ที่เป็นนามธรรม ก็คือ วัฏฏสงสาร หรือความเป็นไปในชีวิตของเรา ซึ่งเรามองไม่เห็นจุดหมายข้างหน้า ที่ไปข้างหน้าไม่มีความแน่นอน แล้วก็ไม่รู้ว่าจะพบอุปสรรคอะไร แต่ถ้าเรามีศรัทธา มีความเชื่อต่อพระรัตนตรัย เชื่อต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อเชื่อแล้ว เราก็มองเห็นจุดหมาย เราเชื่อในคำสอนของพระองค์ว่า สอนถูกต้อง เราจะดำเนินตามนี้แหละอย่างมั่นใจ นอกจากนั้น ก็ต้องเชื่อในตัวเราเองที่บำเพ็ญปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ด้วยว่า เมื่อจะปฏิบัติอย่างนี้ เรามี

ทุนมีรอนเพียงพอ ตัวเราก็เหมือนกับคนเดินทางที่เตรียมเสบียงพร้อมแล้ว ในเมื่อตัวเราเองเป็นคนที่มีจิตใจเปี่ยมด้วยคุณธรรม เราก็เหมือนกับกัปตันที่มีความสามารถ มีความชำนาญ ซึ่งมีความมั่นใจตนเองว่าจะสามารถเดินเรือก้าวหน้าไปด้วยดีจนถึงจุดหมาย เราจะเดินทางไปสู่ความสุขความเจริญได้ แม้แต่ในระหว่างที่อยู่สังสารวัฏฏนี้ ถ้ามีศรัทธาอย่างนี้แล้ว ก็สามารถข้ามโสมะสงสาร ข้ามห้วงแห่งความทุกข์ ข้ามทะเลแห่งชีวิตนี้ไปสู่ความสุข ไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้ และแม้แต่ในระหว่างที่ยังเดินทางอยู่ ศรัทธาก็จะทำให้เรามีความสุขตลอดเวลาอีกด้วย

เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นกำลัง การที่เราจะทำอะไรต่างๆ ทำความดีงาม ทำบุญกุศลให้สำเร็จได้ ก็ด้วยอาศัยมีศรัทธานี้เป็นกำลังผลักดันทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นกำลังให้เราทำอะไรต่ออะไรได้เป็นผลสำเร็จ นี่เป็นด้านที่ ๑ ที่ว่าเมื่อมีศรัทธาแล้วก็ทำให้มีกำลัง

ที่นี้ นอกจากมีกำลังแล้ว ลักษณะของศรัทธา ประการที่ ๒ ก็อย่างที่กล่าวเมื่อกี้ คือ ตลอดเวลา ในขณะที่เรามีศรัทธา และกำลังเดินทางอยู่นั้น จิตใจของเราก็ผ่องใสเบิกบานมีความสุขไปด้วย ท่านเรียกศรัทธาว่าเป็นเพื่อนใจของคน คนที่มีศรัทธานั้น เหมือนมีเพื่อนใจ มีเพื่อนอยู่ข้างใน ไม่ว่าเหว ไม่อ้างว้าง คนทั่วไปนั้นถ้าอยู่คนเดียวแล้ว มีทางที่จะว่าเหวได้มาก หรือแม้แต่ไปอยู่ท่ามกลางคนอื่น แต่ถ้าเขาไม่เอาใจใส่เรา เราก็ว่าเหวเหมือนกัน เหมือนกับไม่มีเพื่อน แต่ถ้าเป็นคนที่มีศรัทธา จิตใจประกอบด้วยศรัทธา มั่นใจในคุณธรรมความดี มั่นใจ เชื่อในพระรัตนตรัย จิตใจก็ผ่องใส

เบิกบานได้ เหมือนกับมีเพื่อนอยู่ในตัวเอง ทำให้ไม่อ้างว้าง ไม่ว่าเหว
มีความอบอุ่นใจอยู่ได้เสมอ

ศรัทธาจะเป็นเพื่อนใจที่อยู่ภายในตัวของเรตลอดเวลา เป็น
เพื่อนที่แน่นอนยิ่งกว่าเพื่อนภายนอก เพราะว่าเพื่อนภายนอกนั้น
จะอยู่กับเรตลอดเวลาไม่ได้ แล้วบางเวลาเพื่อนก็ช่วยได้บ้าง ช่วย
ไม่ได้บ้าง โดยเฉพาะข้างในจิตใจนั้น ไม่มีใครสามารถเข้าไปช่วยถึง
ได้ทุกกาลทุกเวลา แต่ถ้ามีศรัทธาแล้ว ศรัทธาที่แท้ จะ เป็นเครื่อง
ปลอบประโลมใจ ทำให้เกิดความเข้มแข็งผ่องใส มีความอบอุ่นใจ
อยู่ได้ตลอดทุกเวลา อันนี้ก็เป็นคุณานิสงส์อีกประการหนึ่งของ
ความมีศรัทธา นี่เป็นประการที่สอง

ต่อไปประการที่ ๓ คือ ศรัทธานั้นย่อมนำไปสู่ปัญญา เพราะ
เมื่อมีความเชื่อ เช่นเชื่อพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ทำให้เข้ามาฟังคำสอน
ของพระองค์ เมื่อฟังคำสอนของพระองค์แล้ว ก็ได้รับความรู้ความ
เข้าใจเพิ่มขึ้น มีปัญญามากขึ้น ยิ่งเมื่อได้ปฏิบัติตามก็ได้ประจักษ์ได้
รับความรู้ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติ นั้น แจ่มกับตนเอง ก็ทำให้เกิด
ความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีศรัทธา เมื่อปฏิบัติถูก
ต้อง ก็เจริญด้วยปัญญา ยิ่งๆ ขึ้นไป จนกระทั่งในที่สุดก็บรรลุจุด
หมายแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วศรัทธานี้ก็พัฒนาจาก
ศรัทธาเบื้องต้นที่เป็นโลกียะ กลายเป็นศรัทธาที่เป็นโลกุตระ

ศรัทธานั้นท่านแบ่งเป็นสองอย่าง อย่างแรกเป็นขั้นโลกียะ
ศรัทธาที่เป็นโลกียะ ก็คือศรัทธาของคนทั่วๆ ไป เช่นเมื่อเรามี
ความเชื่อในพระรัตนตรัย ความเชื่อของเรา นี้ เกิดจากการที่ได้ถ่ายทอดกันมาบ้าง เกิดจากการสดับรับฟังบ้าง ตลอดจนเกิดจากการ

มองเห็นเหตุผลด้วยปัญญาเบื้องต้นบ้าง แต่เรายังไม่ได้ประจักษ์ผล
ไม่ได้บรรลุผลด้วยตนเอง เราก็มีความเชื่อที่เป็นศรัทธาฝากไว้
กับท่านผู้อื่น ฝากไว้กับพระรัตนตรัย ฝากไว้กับพระพุทธเจ้า พระ
ธรรม พระสงฆ์ ครั้นเราเจริญก้าวหน้าไปในธรรม ด้วยอาศัย
ศรัทธานั้นแหละ ได้ปฏิบัติบรรลุคุณธรรมไปจนกระทั่งบรรลุผล
ก็ได้ประจักษ์ผลประจักษ์ในการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง เมื่อนั้น
ความเชื่อความเลื่อมใส หรือศรัทธา ก็จะมั่นคง หนักแน่น ไม่
คลอนแคลน ไม่หวั่นไหว เรียกว่าเป็นโลกุตระศรัทธา เพราะ
ประจักษ์ผลแก่ตนเอง ศรัทธาที่นำไปถึงขั้นโลกุตระแล้วก็ให้บรรลุ
จุดหมายของพระพุทธศาสนา บรรลุวิมุตติ ความหลุดพ้น บรรลุ
นิพพานต่อไป

อันนี้ ก็เป็นคุณานิสงส์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถจะเกิดได้จากศรัทธา
อาตมภาพก็ขออนุโมทนาโยม ที่มีศรัทธาในพระศาสนา มีความเชื่อ
ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย จึงทำให้สามารถบำเพ็ญบุญกุศล
ต่างๆ เป็นอันมาก ทั้งในส่วนทาน ส่วนศีล และส่วนภาวนา เช่น
การฟังธรรมเป็นต้น ดังที่อาตมภาพได้กล่าวมาแล้ว ก็ขอให้โยมได้
รับอานิสงส์แห่งศรัทธานั้น ทั้งในด้านที่เป็นกำลังที่จะทำให้ทำความ
ดียิ่งขึ้นไป ทั้งในด้านที่เป็นความเข้มแข็งเบิกบาน ผ่องใสของจิตใจ
อย่างทีกล่าว่ามีเพื่อนในใจนั้น และในด้านที่เจริญด้วยปัญญาให้
เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า จนถึงที่สุดบรรลุจุดหมายของพระ
ศาสนา ดังกล่าวมานั้น

อาตมภาพขอกล่าวธรรมกถาในวันนี้ เรื่องศรัทธาโดยสมควร
แก่เวลา เพียงเท่านี้

ศีล

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ จะขอพูดเรื่องศีล ซึ่งเป็นข้อที่สองของหลักการยวดี

คำว่า ศีล แปลว่าอะไร ความหมายของศีลในเบื้องต้น ท่านให้ไว้หลายอย่าง แต่คำแปลที่ง่ายที่สุด ท่านแปลกันว่า ปกติ ก็เลยมีผู้นำเอา คำว่า ศีล มาอธิบายในความหมายว่า ปกติ คือคนเรา ถ้ามีศีล ก็เรียกว่ารักษาปกติ หรือสภาพที่เป็นปกติของตนๆ เช่น เป็นพระ เมื่อรักษาศีลของพระ ก็เรียกว่าเป็นการรักษาสภาพปกติของพระ ถ้าไม่ปฏิบัติตามศีล ก็ไม่ใช่อยู่ในสภาพปกติของพระ กลายเป็นประพฤติเหมือนชาวบ้านเป็นต้น

แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีศีลของชาวบ้าน อย่างศีล ๕ ก็แสดงถึงความเป็นอยู่ปกติของคนทั่วไป หมายความว่า ตามสภาพปกติ นั้นคนเราก็ไม่ฆ่าแกงกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ล่วงละเมิด ทรัพย์สินกันอย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าเป็นอยู่กันตามปกติ แต่เมื่อใดทำอะไรผิดแปลกขึ้นมาโดยละเมิดในสิ่งเหล่านี้มีการเบียดเบียนกัน ก็แสดงว่ามีอาการไม่ปกติเกิดขึ้น จากการทำไม่ปกติของบุคคลหนึ่ง ก็มีผลทำให้สังคมนี้ไม่ปกติ

ความปกตินั้นรวมไปถึงการอยู่อย่างสบายๆ มีความสุข ซึ่งเป็นภาวะที่สงบ แต่ถ้ามีการละเมิดศีลขึ้นมา ก็ไม่เป็นปกติสุข ไม่เรียบร้อย เกิดความวุ่นวายสูญเสียความสงบ แต่ภาวะที่ไม่ปกติ อย่างนั้นก็เริ่มมาจากจิตใจคน ก่อนที่จะแสดงออกภายนอกไม่ปกติ จิตใจก็ไม่ปกติ ถ้าจิตใจปกติก็อยู่เรื่อยๆ ไปตามธรรมดา ความคิดนึกพูดจาทำอะไรก็ดำเนินไปตามเรื่องในชีวิตประจำวัน แต่พอเกิดความโลภขึ้นมา จิตใจเริ่มไม่ปกติแล้ว และเมื่อไปทำตามความโลภ นั้น เช่น ไปลักของเขา ก็ทำผิดปกติออกมาภายนอก หรือมีความโกรธ จิตใจก็ผิดปกติ เมื่อทำตามจิตใจที่ไม่ปกติ นั้น ก็ไปฆ่าฟัน เบียดเบียนคนอื่น ทำร้ายเขา ก็เกิดความไม่ปกติขึ้นในความประพฤติของตน แล้วขยายความผิดปกติออกไป ในหมู่มนุษย์ในสังคมเรื่อยไป ท่านก็เลยให้ความหมายของศีลในแง่หนึ่งว่า **เป็นความปกติ**

การมีศีลทำให้มนุษย์ได้อยู่กันเป็นปกติ เพราะแต่ละคนๆ ก็รักษาสภาพปกติของตน เมื่ออยู่เป็นปกติ จิตใจเป็นปกติแล้ว ไม่ว่าจะทำอะไร จะคิดนึกในสิ่งทั้งหลาย ก็จะทำให้ราบรื่นดี แต่ถ้าจิตใจไม่ปกติ พูดและทำผิดปกติแล้ว ก็จะเกิดความขัดแย้งปั่นป่วนวุ่นวาย จะไปคิดทำการงานอะไรที่เป็นไปในทางที่ติงาม ก็เป็นไปไต่ยาก มีแต่จะนำไปสู่ความทุกข์ อันนี้ก็เป็นความหมายหนึ่งของคำว่า ศีล

นอกจากนั้น ศีลก็แปลว่า **ความสำรวม ความระวัง** ความสำรวมระวัง ก็คือ การรักษาชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของเราให้อยู่ในสภาพปกตินั่นเอง เพราะฉะนั้น ที่ว่าสำรวม หรือระวังนี้ ก็มาสัมพันธ์กับเรื่องความเป็นปกติ กล่าวคือ เราควรระวังรักษาตัวของ

เราไม่ให้ล่วงละเมิด ไม่ให้ทำสิ่งที่เป็นพิษภัยทำให้เกิดโทษแก่ผู้อื่น และความหมายที่ว่าสำรวมระวังนี้ ก็ไปสัมพันธ์กับความหมายอีกอย่างหนึ่งของศีล กล่าวคือ ถ้าเราดูตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ในหลักที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา ที่พระมักจะสอนในวันมาฆบูชา ท่านบอกว่า **หนึ่ง ไม่ทำชั่วทั้งปวง หรือเว้นจากความชั่ว สอง ทำดี และสาม ทำใจให้บริสุทธิ์** อันนี้เราถือกันมาว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ข้อหนึ่งที่ว่า เว้นชั่วนั้นแหละ ก็คือหลักที่เรียกว่า ศีล ศีล อยู่ในหลักหัวใจพระพุทธศาสนาเป็นข้อที่หนึ่ง เพราะฉะนั้น ความหมายของคำว่า ศีล อย่างหนึ่ง ก็คือการเว้นจากความชั่ว โดยเฉพาะความชั่วสามัญในโลก ก็คือการเบียดเบียนกันของมนุษย์

เพราะฉะนั้น ความหมายของศีลเบื้องต้นทีเดียว ก็ได้แก่การ เว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ที่ว่าสำรวมก็คือระวังกาย วาจา ของเราไม่ให้ไปเบียดเบียนคนอื่น ไม่ให้ไปพูดร้ายทำร้าย ถ้าเบียดเบียนทางกาย ทำร้ายชีวิต ก็เรียกว่า **ปาณาติบาต** เบียดเบียนทางทรัพย์สินก็เรียกว่า **อทินนาทาน** เบียดเบียนในเรื่องคู่ครองก็เรียกว่า **กาเมสุมิฉฉาจาร** เบียดเบียนด้วยวาจา หรือคำพูด ก็เรียกว่า **มูสาวาท** เบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนก็คือข้อ **สุราเมรัย** ทั้งหมดนี้ท่านให้สำรวมระวัง คือ สำรวมระวังที่จะไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด ความหมายของศีล ว่าโดยสาระสำคัญก็นี้แหละ คือการ เว้นความชั่วงดเว้นจากการเบียดเบียนกันต่อจากนั้นก็จะมีศีลให้ประณีต ยิ่งๆ ขึ้นไป

ศีลที่เป็นเบื้องต้นที่เดียวนั้น สำหรับมนุษย์ทั่วไป ท่านเรียกว่าเป็นมนุษยธรรม ถ้าประพฤติปฏิบัติตามศีล ๕ ก็เรียกว่ามี

มนุษยธรรม ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติขั้นต้นของความเป็นมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีมนุษยธรรม มีคุณสมบัติพื้นฐานของความเป็นมนุษย์แล้ว ต่อจากนั้นก็พร้อมที่จะทำความดียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อเสริมความเป็นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่ดียิ่งๆ ตลอดจนเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นเทพ เป็นพรหม อย่างที่ท่านเรียกว่า **มุนิสสเทโว** ก็ได้ หรือแม้กระทั่งเป็นมนุษย์ที่บริสุทธิ์เป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

อย่างไรก็ดี ถ้าเทียบกันในระบบชีวิตที่เรามีพระสงฆ์เป็นนักบวชฝ่ายหนึ่ง และคฤหัสถ์ฝ่ายหนึ่ง เราก็เรียกศีล ๕ นี้ว่า เป็นคฤหัสถ์ธรรม หรือธรรมะของคฤหัสถ์ ถ้าคฤหัสถ์มีธรรมะ ได้แก่ ศีลเบื้องต้นนี้ ๕ ข้อ ก็เรียกว่า มีคุณสมบัติของคฤหัสถ์ที่ดี แต่ถ้าเป็นพระภิกษุ ก็ถือว่า มีศีล ๒๒๗ ถ้าเป็นภิกษุณีก็มี ๓๑๑ ข้อ เพราะฉะนั้น ศีลก็เลยมีเพิ่มเติมนอกเหนือยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงศีล ๕ เท่านั้น แต่ศีลที่เพิ่มมากขึ้นไปนั้น โดยมากก็เป็นข้อปฏิบัติเพื่อฝึกฝนตน เช่น ศีล ๘ ของญาติโยม ความจริงญาติโยมถือศีล ๕ นี้ก็เพียงพอจะเป็นคฤหัสถ์ที่ดีแล้ว แต่เมื่อต้องการจะปฏิบัติฝึกฝนตนให้ยิ่งขึ้นไป ก็จึงถือ ศีล ๘

ศีล ๘ นี้ ถ้าเรียกตามศัพท์ ท่านจัดเข้าในจำพวกวัตร **วัตร** คือข้อปฏิบัติพิเศษที่เราทำเพื่อจะฝึกฝนตนเอง ขัดเกลากิเลสของตนเอง เพื่อเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะบำเพ็ญคุณความดีอื่นๆ ให้มากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อมีศีล ๕ แล้ว ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ต้องการความเจริญในธรรมะ ก็อาจจะไม่หยุดอยู่แค่ศีล ๕ ก็นำเอา ศีล ๘ และศีลที่ยิ่งๆ ขึ้นไปมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เจริญอกงาม

ในธรรม

อย่างไรก็ดี ถ้าว่าตามหลักปฏิบัติในทางธรรมแล้ว ท่านบอกว่า มีเพียงศีล ๕ ก็เจริญในสมาธิปัญญาได้สำเร็จ เพราะว่าศีล ๕ นั้นเมื่อประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ท่านก็เรียกว่าเป็นอธิศีลเหมือนกัน อธิศีลนั้นเมื่อมีแล้วก็ทำให้พร้อมที่จะเจริญในอธิจิตในอธิปัญญาต่อไป เป็นความก้าวหน้าในการบำเพ็ญไตรสิกขา หมายความว่า ผู้มีศีล ๕ ที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้องสามารถปฏิบัติบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์จนกระทั่งบรรลุความเป็นอริยบุคคลได้ แต่ผู้ใดต้องการจะขัดเกลาตนเองให้ยิ่งขึ้นไป จะนำเอาศีล ๘ ศีล ๑๐ มารักษา ท่านก็อนุโมทนาด้วย อันนี้เป็นความรู้บางอย่างเกี่ยวกับเรื่องศีล

มีข้อที่ควรทราบอีกอย่างหนึ่ง คือ เรื่องที่อาตมภาพได้บอกไว้ว่า ศีลนั้นมีความหมายอย่างหนึ่งว่า การงดเว้น หรืองดเว้นจากความชั่ว ศัพท์ว่า งดเว้นจากความชั่วนี้ ท่านมีคำบาลีให้อีกศัพท์หนึ่งเรียกว่า **วิริตี** หรือ **วิริตี** **วิริตี** หรือ **วิริตี** นี้ แปลว่า ความงดเว้น ท่านสอนให้รู้ว่า การงดเว้น ที่เป็นศีลนี้ คนเราจะทำได้ ๓ วิธีด้วยกัน เรียกว่า **วิริตี ๓**

วิริตี ๓ คือ

๑. **สัมปัตตวิริตี** งดเว้นเมื่อไปประจบเข้าเฉพาะหน้า หมายความว่า คนเราบางทีก็งดเว้นความชั่วอย่างฉับพลัน ในเมื่อไปประจบเข้ากับสิ่งนั้นเฉพาะหน้า

๒. **สมาทานวิริตี** งดเว้นเพราะได้สมาทานไว้ คือ เราได้ตั้งใจถือศีล รับศีลไว้ ก็เลยปฏิบัติตามที่ตนสมาทาน

๓. **สมุจเฉทวิริตี** งดเว้นโดยเด็ดขาด

เรื่องนี้อาตมภาพจะอธิบายย่อๆ เพื่อจะได้เข้าใจหลักการประพฤติปฏิบัติตามศีลไว้

ข้อที่ ๑ **สัมปัตตวิริตี** งดเว้นเมื่อประจบเฉพาะหน้า หมายความว่า เราไปประสพเหตุการณ์ สถานการณ์ที่จะละเมิดศีลขึ้นมา เช่นเดินไปเห็นของของผู้อื่น ซึ่งโอกาสเปิดเต็มที่ที่เราจะหยิบเอาได้ ตอนนั้นก็เป็นเวลาสำคัญ ที่จะตัดสินใจเลือกว่าจะทำอย่างไร ในเวลานั้น ถ้าหากเราได้คิดขึ้นมา พิจารณาว่า **โอ้! เรานี้เป็นพุทธศาสนิกชน ไม่สมควรจะทำความผิดความชั่วอย่างนี้** การล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์ผู้อื่นเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม แล้วงดเว้นได้ไม่เอาของนั้น หรือแม้แต่พิจารณาว่า **เราเป็นคนที่เขาเคารพนับถือ ไม่ควรจะทำความชั่วอย่างนี้** ก็งดเว้นได้เฉพาะหน้าในเวลานั้น โดยเหตุผลที่คิดขึ้นมาในบัดนั้นเอง อย่างนี้ท่านเรียกว่า **สัมปัตตวิริตี** งดเว้นในเมื่อประสพเหตุการณ์เข้าเฉพาะหน้า

ประการที่สอง เราได้สมาทานศีลไว้ ตั้งใจรับศีล เหมือนกับไปสัญญาหรือปฏิญาณไว้แล้ว เมื่อไปประสพเหตุการณ์เข้า เช่นตัวอย่างเมื่อกี้ ไปเห็นของที่สามารถจะถือเอามาเป็นของตนได้ แต่มาพิจารณาว่าเราได้สมาทานรับศีลไว้แล้วเป็นคนถือศีล ปฏิญาณบอกกับพระไว้ หรือตั้งใจกำหนดใจไว้แล้ว เราก็ไม่ละเมิดศีล ไม่ทำความชั่วนั้น อย่างนี้เรียกว่าสมาทานวิริตี คือ งดเว้นเพราะได้ตั้งใจรับเอาไว้ถือเอาไว้ที่จะปฏิบัติอย่างนั้น

ประการที่สาม **สมุจเฉทวิริตี** งดเว้นโดยเด็ดขาด อันนี้หมายถึงว่า ไม่มีกิเลสในใจ คือไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเหลืออยู่ในใจเลย เพราะฉะนั้นก็ไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้ทำความ

ชั่ว ถ้าอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า เป็นไปโดยอัตโนมัติ จะไปประสบเหตุการณ์อะไรก็ตามที่จะทำให้ละเมิดศีล ก็ไม่มีทางละเมิด เพราะไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้ละเมิดหรือให้ทำความชั่วนั้นๆ ข้อนี้เรียกว่า สมุจเฉทวิริติ ได้แก่การงดเว้นความชั่วของพระอริยบุคคล โดยเฉพาะพระอรหันต์ เพราะไม่มีกิเลสที่เป็นต้นเหตุของการทำชั่วเหลืออยู่เลย เป็นอันว่าไม่ทำความชั่วโดยสิ้นเชิง

นี่คือวิริติ ๓ อย่างที่เป็นความรู้ประกอบ เป็นหนทางในการที่จะถือศีล แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป มักจะใช้วิธีสมาทาน-วิริติ คืองดเว้นโดยสมาทานไว้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะไม่ได้สมาทาน ก็ยังมีสัมปัตตวิริติ คือใช้เหตุผลพิจารณาถึงภาวะของตนเฉพาะหน้านั้น โดยอาศัยหิริโอตตปปะ ทำให้ไม่ละเมิดศีล ไม่ทำความชั่ว นี่ก็เป็นความรู้บางอย่างที่อาตมภาพนำมากล่าวเกี่ยวกับเรื่องศีล

อยากจะขอปิดท้าย ด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความสำคัญของศีล พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีลนั้นมีความสำคัญเหมือนกับเป็นผืนแผ่นดิน หรือพื้นที่เรายืนเรานั้น พื้นนั้นมีความสำคัญอย่างไร ท่านบอกว่า คนเรานี้จะทำงานทำการอะไรก็ตาม จะต้องมียืนเป็นที่เหยียบยันเสียก่อน ถ้าไม่มีพื้นเป็นที่เหยียบยัน แล้วก็ทำอะไรไม่ได้สมมติว่าโยมจะตัดกิ่งไม้สักกิ่งหนึ่งก็ต้องมีที่เหยียบ เช่นมีพื้นดินที่เหยียบ แล้วเราจึงจะจับอุปกรณ์ จับอาวุธ จับมีด จับขวานขึ้นมา แล้วก็ฟันกิ่งไม้ได้ ถ้าเราไม่มีที่เหยียบที่ยืนแล้ว เราก็ไม่สามารถทำงานนั้นได้เลย ท่านบอกว่า ศีลก็เปรียบเหมือนพื้นแผ่นดิน หรือพื้นที่เราเหยียบยำนั่น ถ้าพื้นแน่นหนามันคงก็ยังทำงานได้ถนัดและได้ผลดียิ่งขึ้น

ที่นี่ ถึงแม้มีพื้นมีที่เหยียบแล้ว บางคราวพื้นนั้นก็ไม่นั่นคง ถ้าพื้นโคลนแฉก ก็ทำงานไม่สะดวก ทำงานไม่ถนัด งานก็อาจจะสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง เช่นในการตัดต้นไม้ดังตัวอย่างเมื่อกี้ ถ้าพื้นตรงนั้นไม่นั่นคง เช่นเราเหยียบอยู่บนพื้นกระดานที่ปูไว้ไม่ดี โคลนแฉก โยกไปมา เราอาจจะตัดไม่สำเร็จ หรือถ้ากำลังของเราดี และมีดก็คมมาก ก็อาจจะตัดได้ แต่ถ้ามีดเกิดไม่คม กำลังของเรา ก็ไม่ดี ก็ไม่มีทางตัดได้สำเร็จ ทั้งหมดนี้จึงสัมพันธ์กัน ถ้าจะเปรียบเทียบให้ชัด พื้นดินนั้นเหมือนกับศีล กำลังที่ตัดเหมือนสมาธิ ส่วนมีดที่คมเหมือนกับปัญญา ถ้ามีศีลมันคงแล้ว ก็จะเป็นเหตุช่วยให้สมาธิที่เป็นกำลังของเราดีขึ้น แม้เราจะมีกำลังไม่แข็งแรงเท่าไร แต่พื้นที่น่ามันคงนั้นแหละช่วยเราได้ และมีดคือปัญญานั้น แม้จะไม่คมนักก็ยังใช้งานได้สำเร็จ แต่ถ้าศีลของเราไม่นั่นคงโคลนแฉก เราจะต้องอาศัยปัญญาที่เป็นมีดอันคมกริบ และกำลังคือสมาธิที่เข็มแข็งมาก

อย่างไรก็ตาม เป็นอันได้ความว่า ศีลเป็นหลักสำคัญในเบื้องต้น เป็นพื้นที่เหยียบยันที่จะทำงานให้สำเร็จ เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญของศีล แล้วพยายามที่จะเจริญศีลขึ้นมา รักษาศีลให้เป็นปกติ ให้เป็นพื้นที่มันคงอยู่ในชีวิตจิตใจ

ศีลนั้นเป็นพื้นฐานที่มันคง ในจิตใจของตนเองด้วย ในทางสังคมด้วย เมื่ออยู่ภายในใจของตนเอง จิตใจของตนก็สงบเยือกเย็น ไม่กระวนกระวาย จะบำเพ็ญสมาธิก็ทำได้สะดวกขึ้น จะคิดนึกอะไร เพื่อเจริญปัญญาก็ทำได้สะดวกปลอดโปร่ง

ที่นี่ เมื่อแสดงออกมาภายนอก ก็เกิดคุณค่าของศีลในระดับสังคม กล่าวคือ ถ้าคนเราไม่เบียดเบียนกัน สังคมมีความเป็นปกติสุข

ก็เรียกว่าสังคมนั้นมีความมั่นคง คนจะทำงานทำการทำธุรกิจอะไร ก็ทำได้สะดวก แต่ถ้าสังคมนี้มีการเบียดเบียนกันมาก เราจะเห็นว่า แม้จะไปไหนมาไหนก็หวาดระแวงกลัวภัยอันตราย เพราะฉะนั้นจะ ดำเนินธุรกิจ หรือทำอะไร ก็ไม่สะดวกไปทุกอย่าง กิจกรรมบางอย่างก็ต้องเว้น เช่นจะไปไหนค้าคืน ก็ไปไม่ได้ หรือจะไปในสถานที่ บางแห่งก็ไปไม่ได้ การงานของมนุษย์ก็ติดขัดไม่เป็นไปโดยสะดวก ในระดับสังคมที่ดีในระดับจิตใจที่ดีศีลก็มีความสำคัญอย่างที่กล่าวมานี้

เพราะฉะนั้น จึงต้องสร้างศีลไว้เป็นพื้นฐานอันมั่นคงในจิตใจ และในสังคม แล้วก็จะทำให้เกิดความพร้อมที่จะดำเนินก้าวหน้าไป ในกิจการงาน ทั้งที่เรียกว่าทางโลกและทางธรรม ทั้งในทางสังคม และในจิตใจของแต่ละคน ศีลมีความสำคัญและอันสงัดดังกล่าวนี้นี้ โดยเฉพาะก็เป็นพื้นฐานที่จะให้ก้าวต่อไปในสมาธิและปัญญา ส่วนเรื่องสมาธิและปัญญาเป็นอย่างไร อาตมภาพคงจะมีโอกาส กล่าวต่อไปในเบื้องหน้า

สำหรับวันนี้ ขอยุติธรรมกถาเกี่ยวกับเรื่องศีล พร้อมทั้ง ความสำคัญของศีลไว้ พอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ ขออนุโมทนา โยม

สุตะ

อาตมภาพได้พูดเรื่องอริยวัฑฒิ คือหลักความเจริญอันประเสริฐ หรือหลักความเจริญของอริยชน ซึ่งใช้สำหรับตรวจสอบความเจริญ ก้าวหน้าของอริยสาวก ว่ามีความเจริญก้าวหน้าองงามในการ ปฏิบัติธรรมแค่ไหนเพียงไร ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ คือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. สุตะ ๔. จาคะ ๕. ปัญญา

หลังจากที่ได้กล่าวถึงหัวข้อแล้วก็ได้อธิบายขยายความไปแล้ว ๒ ข้อ คือข้อที่ ๑ ศรัทธา ความเชื่อ และข้อที่ ๒ ศีล ความประพฤติที่ดีงาม หรือการเว้นจากความชั่ว วันนี้ เป็นโอกาสที่จะ กล่าวถึงข้อที่ ๓ คือ สุตะ

สุตะนั้น แปลตามศัพท์ว่า สิ่งที่ได้ยินได้ฟัง หรือความรู้ที่เกิด จากการสดับตรับฟัง คือสิ่งที่ได้เล่าเรียนศึกษา ได้อ่าน ได้ติดตาม สดับตรับฟังต่างๆ ความรู้ที่ได้สะสมไว้อย่างนี้เรียกว่าเป็นสุตะ สุตะ นี้เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่หลักความเจริญข้ออื่นๆ ทั้งหมด

ท่านผู้มี ศรัทธา อยู่แล้ว เมื่อได้สดับคำสอนของพระพุทธเจ้า

ได้เรียนรู้มากขึ้น ก็ทำให้ศรัทธามั่นคงเพิ่มพูนขึ้น ท่านที่มีศีล คือมีความประพฤติดีงาม เมื่อได้เล่าเรียนศึกษาได้อ่านได้เข้าใจคำสอน ก็ทำให้ประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องยิ่งขึ้น และสามารถที่จะฝึกฝนตนในทางความประพฤตินั้นให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปในด้านจาคะก็เช่นเดียวกัน ผู้มีสุตะ ได้เรียนรู้ได้สดับตรับฟัง เมื่อเพิ่มพูนศรัทธาก็เพิ่มพูนจาคะ คือ มีความเสียสละมากขึ้นด้วย และรู้ว่าควรบริจาค ควรจะสละ ในเรื่องอะไร อะไรเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่สมควรไม่ควรบริจาคไม่ควรสละ ควรสละให้แก่ที่ใดจึงจะเป็นประโยชน์มาก เป็นต้น สุตะช่วยได้ทั้งนั้น

ข้อสุดท้ายคือปัญญา ปัญญา เกิดขึ้นก็มักจะอาศัยสุตะ คืออาศัยความรู้ที่ได้เล่าเรียนได้สดับตรับฟัง ยิ่งเข้าใจสิ่งที่ได้เล่าเรียนมากขึ้นเท่าไรปัญญาก็ยิ่งเพิ่มพูนเท่านั้น กล่าวคือ สุตะหรือสิ่งที่ได้สดับตรับฟังมานี้เอง เมื่อเราเข้าใจก็กลายเป็นปัญญา ตอนแรกสุตะก็เป็นเหมือนความรู้ของผู้อื่น แต่พอได้พิจารณาไตร่ตรองเกิดความเข้าใจแล้ว ความรู้นั้นก็กลายเป็นของตัวเอง ความรู้ที่ยังเป็นของผู้อื่นก็เป็นสุตะ พอเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในตัวเราก็กลายเป็นปัญญาขึ้น สุตะ จึงเป็นสิ่งที่เกื้อกูลเป็นทางมาของปัญญา ตกลงว่าสุตะนี้เป็นธรรมที่มีคุณประโยชน์มาก

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ที่ปฏิบัติธรรม จะต้องมีการเลือกเฟ้นสุตะคือสิ่งที่ได้สดับมาว่าสิ่งใดเหมาะสมแก่ตนที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติ ยกตัวอย่างเช่น ผู้ที่จะทำกัมมัฏฐาน เรียนกัมมัฏฐาน ก็ต้องเลือกเอาสิ่งที่เหมาะสมแก่ตน นั่นก็คือต้องเลือกเฟ้นสุตะ และก็เจาะจงเอาในส่วนที่เหมาะสมแก่นำไปปฏิบัตินำไปทำกัมมัฏฐานก็เจริญก้าวหน้า พระพุทธเจ้าเคยตรัสในคาถาธรรมบทว่า คำพูดแม้แต่เพียงคำ

เดียวหรือประโยคเดียวถ้าประกอบด้วยประโยชน์ ฟังแล้ว หายข้อขัด จิตใจโล่งโปร่งสงบได้ ก็ประเสริฐกว่าคำพูดแม้ตั้งร้อยตั้งพันที่ไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้น สุตะนี้แม้จะมีประโยชน์ก็ต้องรู้จักเลือกเฟ้นด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นคำที่มีประโยชน์แล้ว ยิ่งฟังมากเท่าไร มีเป็นร้อยเป็นพันก็ยิ่งดี ยิ่งมีประโยชน์เป็นร้อย เป็นพัน เพราะฉะนั้น ท่านจึงนิยมหรือยกย่องสนับสนุนให้สั่งสมสุตะ เพราะว่าสุตะนี้เมื่อได้ฟังมาก ๆ ขึ้น ก็ทำให้มีความรู้ไว้เลือกใช้ได้มากขึ้น และมาช่วยความรู้ที่มีอยู่เก่าให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย มีพุทธพจน์ตรัสถึงอานิสงส์ของการฟังธรรม ท่านเรียกว่า อัมมัสสวนานิสงส์ ๕ ประการ

ประการที่ ๑ ทำให้ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง

ประการที่ ๒ สิ่งที่ได้ฟังแล้ว เคยฟังมาก่อน ก็เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น สุตะที่มาภายหลังก็มาช่วยเสริม

ประการที่ ๓ บรรเทาความสงสัยเสียได้ บางทีเรามีข้อสงสัยอยู่ แต่ยังไม่ได้ถามยังไม่ได้แก้ข้อสงสัยนั้นให้เสร็จสิ้นไป บางครั้งท่านเล่าเรื่องหรือแสดงธรรมตรงกับสิ่งที่สงสัยนั้น ก็แก้ข้อสงสัยให้เสร็จสิ้นจบไป

ประการที่ ๔ ทำความเห็นให้ตรงได้ หรือทำความเห็นให้ถูกต้อง บางทีเรามีความเห็นไม่ค่อยถูกต้องในเรื่องบางอย่าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับธรรม เมื่อได้ยินได้ฟังท่านอธิบายชี้แจงอยู่เสมอๆ ก็ทำให้ความเข้าใจนั้นถูกต้อง เรียกว่าทำความเห็นให้ตรง

ประการสุดท้าย ท่านว่า ทำให้จิตใจของผู้ฟังนั้นผ่องใส เรื่องของธรรมเป็นสิ่งดีงาม ได้ยินได้ฟังแล้วทำให้ใจสบาย แม้เพียงได้ฟังก็ผ่องใส ยิ่งถ้ามีความสงสัยอะไร อะไรไม่แจ่มแจ้ง เกิดความเข้าใจ

ใจขึ้นมา หรือบรรเทาความสงสัยนั้นหมดสิ้นไป จิตใจก็ยิ่งผ่องใสมากขึ้น บางที่เกิดปิติ คือความเอิบอิ่มปลาบปลื้มใจ ก็ยิ่งทำให้จิตใจผ่องใสมากเป็นพิเศษ

นี่เป็นอานิสงส์ของสูตร คือการสดับตรับฟัง ซึ่งมีมากมายหลายประการ ท่านที่ได้สดับตรับฟังมากๆ นี้ มีศัพท์เรียกพิเศษว่าเป็นพหูสูตร พหูสูตร แปลว่า ผู้มีสูตรมาก หรือผู้ได้สดับตรับฟังมาก หรือบางทีก็แปลว่า ผู้คงแก่เรียน ท่านแสดงลักษณะของผู้เป็นพหูสูตรไว้ด้วยว่า ผู้ที่จะได้ชื่อว่า เป็นผู้สดับตรับฟังมาก หรือผู้คงแก่เรียนนั้น ต้องมีองค์คุณสมบัติ ๕ ประการ

ข้อที่ ๑ คือ พหูสูตรา แปลว่า ได้ยินได้ฟังมาก หมายความว่า ได้ยินหรือได้ฟัง ได้อ่าน ได้สะสมความรู้ไว้มาก

ข้อที่ ๒ ธตา แปลว่า ทรงจำไว้ได้ด้วย คือมิใช่เพียงฟังผ่านๆ เท่านั้น บางทีฟังมาก อาจจะจับอะไรไม่ได้ก็ได้ จึงต้องมีข้อที่ ๒ คือ ฟังแล้วจับไว้ได้ด้วย ทรงจำไว้ ถ้าทรงจำไว้ได้หมดก็ยิ่งดี แต่ไม่ถึงกับจำเป็นต้องจำหมด ท่านบอกว่าจับสาระให้ได้ จับใจความให้ได้ ทรงเอาไว้ เรียกว่าเก็บเอาสาระของเรื่องนั้นๆ ที่ตนฟังไว้ได้ ถ้าจับสาระจับหลักได้แล้ว ยิ่งดีกว่าฟังจำไว้หมดแต่ได้อย่างนกแก้วนกขุนทอง ซึ่งกลายเป็นว่าไม่ได้อะไรเลย ถ้าท่องจำได้หมดและได้สาระด้วยก็ยิ่งดี แต่ถ้าจำไม่ได้หมด เพียงจับสาระทรงไว้ได้ ก็เป็นข้อที่น่าพอใจแล้ว

ข้อที่ ๓ วจสา ปริจิตา แปลว่า คล่องปาก คือ อาจจะท่องบ่นหรือใช้พูดบ่อยๆ จนกระทั่งคล่องปาก ใครมาถามเรื่องนั้นๆ ก็สามารถอธิบายชี้แจงให้เขาฟัง หรือบอกให้เขาฟังได้ตามที่ได้เล่า

เรียนมา

ข้อที่ ๔ มนสาอนุเปกขิตา แปลว่า เจนใจ หมายความว่า มองเห็นได้ด้วยใจ เมื่อนึกถึงเรื่องนั้นๆ ขึ้นมา เช่น ศึกษาธรรมเรื่องต่างๆ อย่างเรื่องศรัทธา หรือเรื่องศีล หรือเรื่องสันโดษ หรือเรื่องสติ พอนึกถึงหัวข้อธรรมนั้น ก็มองเห็นสว่างโล่งในใจว่า อ้อ! มีความหมายอย่างนั้นๆ อย่างนี้เรียกว่า เป็นมนสาอนุเปกขิตา มองเห็นเจนใจ สว่างตลอดปลอดโปร่งไปทั้งเรื่อง

และข้อที่ ๕ สุตท่าย ทิฏฐิยา สุปฏิวิทูธา แปลว่า ขบได้ด้วยทฤษฎี หรือแปลอีกอย่างหนึ่งว่า แท่งตลอดดีด้วยทฤษฎี อันนี้ท่านหมายความว่า มีความเข้าใจในเหตุในผล คือ นอกจากเข้าใจความหมายของเรื่องนั้นโดยเฉพาะแล้ว ยังเข้าใจเหตุผลรู้ที่ไปที่มาของเรื่องนั้น รู้เรื่องนั้นว่าสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเรื่องอื่นอย่างไร เช่นนึกถึงเรื่องสันโดษ นอกจากหยั่งรู้ความหมายแล้วยังไม่พอ ต้องรู้ด้วยว่าทำไมจึงต้องสันโดษๆ มีประโยชน์อย่างไร สันโดษมีความสัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นอย่างไร เช่นสันโดษ กับความเพียรพยายาม มีความสัมพันธ์กันอย่างไร สันโดษนั้นจะช่วยให้เพียร หรือจะช่วยให้เกียจคร้านได้อย่างไรเป็นต้น เข้าใจตลอด สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ให้เห็นเหตุเห็นผลได้ทั้งหมด อย่างนี้เรียกว่า ทิฏฐิยา สุปฏิวิทูธา

ถ้าครบทั้ง ๕ ข้อนี้ ท่านเรียกว่าเป็นพหูสูตร หรือผู้คงแก่เรียน หรือเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ อาตมภาพก็นำมาแสดง แต่อย่างไรก็ดี ท่านบอกว่า พหูสูตรนี้ มี ๒ อย่าง คือ

๑. ปริยัติพหูสูต พหูสูตโดยปริยัติ คือโดยการเล่าเรียน

๒. ปฏิเวธพหูสูต พหูสูตโดยปฏิเวธ คือโดยการประจักษ์ผล

บางคนอาจจะเล่าเรียนมามาก ได้ฟังมาก ตามที่อาจารย์อธิบายชี้แจงสั่งสอน หรืออ่านมาก ก็เป็นพหูสูตโดยการเล่าเรียน แต่บางที่ไม่เคยปฏิบัติ ยังไม่ได้พบเห็นของจริงเลย เหมือนอย่างบางคนอ่านหนังสือภูมิศาสตร์มากมาย แต่ไม่เคยเดินทางไปด้วยตนเอง อาจจะเป็นครู ก็เอาเรื่องที่ได้เล่าเรียนมาในวิชาภูมิศาสตร์มาเล่าให้นักเรียนฟังได้ ประเทศนั้นเป็นอย่างนั้น ประเทศนี้เป็นอย่างนี้ เล่าได้หมด มีพื้นที่เท่าไร มีภูมิประเทศเป็นภูเขา เป็นน้ำ ที่ลุ่ม ที่ดอน อะไรอย่างไร แต่ตัวเองไม่เคยเห็นไม่เคยได้ดู ท่านบอกว่าอย่างนี้ก็เป็นพหูสูตด้านหนึ่ง

แต่ยังมีพหูสูตอีกแบบหนึ่ง คือ ปฏิเวธพหูสูต พหูสูตโดยปฏิเวธ หมายความว่า ได้ประสบผลการปฏิบัติด้วยตนเอง เหมือนอย่างคนที่ได้เดินทางไปเห็นสถานที่นั้นๆ แล้วด้วยตนเอง อาจจะได้เรียนวิชาภูมิศาสตร์ แต่ทดลองเดินทางและค่อยๆ สอบถามหาความรู้ไปเรื่อยๆ แล้วได้ไปรู้ไปเห็นมาด้วยตนเอง จนชำخองในที่ที่ไปนั้น ก็มีความชำนาญจัดเจน รู้ว่าสถานที่นั้นเป็นอย่างไร หรือเหมือนอย่างชาวนาที่ทำนา มา ๒๐-๓๐ ปี ไม่เคยเข้าชั้นเรียนวิชาทำนา เพียงแต่เรียนรู้มาจากพ่อแม่หรือคนที่ทำมาก่อนแล้วทำตามๆ เขาก็น่าจะมีความรู้ความชำนาญในเรื่องการทำนามากกว่าคนที่ได้แต่เรียนวิชาทำนา แต่ไม่เคยได้ลงมือทำนาจริงๆ อันนี้ก็เรียกว่า ได้เข้าถึงด้วยตนเองแล้ว เป็นพหูสูตที่ได้เข้าถึงประโยชน์จริง ท่านจึงสรรเสริญปฏิเวธพหูสูตมาก

อย่างไรก็ตาม ก็ต้องระวัง คนที่เดินทางด้วยตนเองนั้น บางทีไปผิดที่ก็เข้าใจว่าตัวไปถึงที่นั้นแล้ว เอามาเล่าว่า ที่นั้นเป็นอย่างนั้น แต่ความจริงที่นั้นเป็นอีกที่หนึ่ง ไม่ใช่ที่ๆ ต้องการจะไป ไม่ใช่จุดหมายที่แท้จริง ผู้ปฏิบัติบางทีก็หลง เลยเอาอย่างหนึ่งไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง ไขว้เขวไป อย่างนี้ไม่ได้ประสบผลจริง ไม่ใช่ปฏิเวธ จึงไม่เรียกว่าปฏิเวธพหูสูต หรืออย่างชาวนาที่ได้ความรู้ปริยัติเบื้องต้นมาจากพ่อแม่หรือคนแก่ก่อนพอรู้จักที่จะทำนาได้แล้วทำตามๆ เขาไป แต่ไม่หาความรู้เพิ่มเติมและไม่รู้จักคิดพิจารณาถึงจะทำนานานไปตั้ง ๒๐-๓๐ ปี ก็ไม่ได้ผลดี ไม่เจริญก้าวหน้า

เพราะฉะนั้น คนที่จะเป็นพหูสูตโดยปฏิเวธ นอกจากปริยัติดีแล้วยังรู้จักคิดรู้จักพิจารณาใช้ปัญญาในการปฏิบัติด้วย เหมือนอย่างจะไปที่ไหนก็สอบถามหาความรู้ไว้ให้แน่ใจว่า ที่นั้นเป็นอย่างไร มีที่สังเกตอะไรบ้าง เป็นต้น รู้เป็นอันดีแล้วก็เดินทางด้วยความมั่นใจระหว่างเดินทางก็รู้จักสังเกตสถานที่และจัดปรับวิธีเดินทาง เมื่อไปถึงที่ในระหว่างแต่ละแห่งๆ ก็ไปถึงจริงอย่างแจ่มแจ้งใจ เพราะมีพื้นความรู้ที่จะตัดสินใจ จัดเจนในการเดินทาง และสามารถเลือกเฟ้นเจาะจงว่า เราควรจะทำอะไรที่นั่นได้บ้าง ทำให้การปฏิบัติได้ผลดียิ่งขึ้น ปริยัติจึงเป็นฐานรองรับการปฏิบัติ หนุนให้ปฏิเวธได้ผลดียิ่งขึ้น แต่ปริยัติอย่างเดียว ก็อย่างที่เคยกล่าวข้างต้น ว่าไม่ได้ผลเป็นจริง จึงต้องนำไปปฏิบัติให้สำเร็จจนได้ผลคือปฏิเวธ พระพุทธเจ้าจึงตรัสหลักเรื่องพหูสูตไว้ ดังที่ท่านแบ่งพหูสูตว่าเป็นปริยัติพหูสูต พหูสูตโดยปริยัติ และปฏิเวธพหูสูต พหูสูตโดยการปฏิเวธ

รวมความว่า หลักหรือคติในเรื่องนี้ก็คือ สุตะ หรือความรู้ที่

ได้เล่าเรียนนั้น ข้อสำคัญคือต้องนำไปใช้ปฏิบัติด้วยจึงจะเกิดผลแท้จริง และความรู้ที่เรียกว่าปริยัตินี้ ท่านเอามาสัมพันธ์ให้เห็นความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ โดยแบ่งผู้ที่เล่าเรียนปริยัติหรือเล่าเรียนสูตรนี้ว่ามี ๓ ประเภทด้วยกัน มีพระสูตรสูตรหนึ่งตรัสไว้โดยเฉพาะเรียกว่า *อลคัททูปมสูตร* ตรัสเปรียบเทียบการเล่าเรียนปริยัติ

อย่างที ๑ ท่านเรียกว่า *อลคัททูปมาปริยัติ* ปริยัติที่เปรียบเหมือนจับงูที่ชนดหาง เมื่อจับงูที่หาง งูก็จะแว้งมากัดตัวเรา ทำให้ได้รับอันตรายอาจจะถึงแก่ความตายก็ได้ เหมือนกับบุคคลบางคน ที่เรียนปริยัติ เรียนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้ค่อนข้างอด ขู่ข่มผู้อื่นหรือแสวงหาลาภสักการะเป็นต้น เรียนแล้วก็ไม่ได้ใช้ปฏิบัติ ก็เลยไม่มีประโยชน์ ท่านบอกว่าเป็นอลคัททูปมาปริยัติ

อย่างที ๒ ท่านเรียกว่า *นิสสรณัตถาปริยัติ* หมายถึงปริยัติที่มีประโยชน์เพื่อนำออกไปให้พ้นจากตัณหา หรือพ้นจากทุกข์ แก้ไขปัญหาทำให้พ้นจากกิเลสได้ อันนี้ก็คือปริยัติของผู้ปฏิบัติดังที่อาตมภาพได้กล่าวมานั้น เรียนแล้วก็เอาไปใช้ประโยชน์ แก้ไขปัญหา แก่ความทุกข์ของตนเอง ปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้า จนบรรลุ อริยมรรคอริยผล

อย่างที ๓ ท่านเรียกว่า *ภณทาคาริกปริยัติ* แปลว่าปริยัติของขุนคลัง หรือนายเรือนคลัง คือท่านที่ได้ปฏิเวธแล้ว แม้จะเป็นพระอรหันต์ ท่านก็เล่าเรียนปริยัติอีก เช่นอย่างพระสาวกผู้ใหญ่ในสมัยพุทธกาล ท่านบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ท่านก็ยังสดับรับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า เล่าเรียนปริยัติ เพื่อท่านจะได้นำไปใช้ประโยชน์ เอาไว้สอนคนรุ่นหลัง เอาไว้สั่งสอนประชาชน

เพราะว่าคนที่รับฟังคำสอนนั้น มีพื้นเพอัธยาศัยต่าง ๆ กัน เมื่อจะสั่งสอนเขา ก็ต้องนำคำสอนที่เหมาะสมกับอุปนิสัยไปให้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมไว้ มีนัยต่าง ๆ มากมาย ก็เพราะทรงสอนให้เหมาะกับบุคคล พระอรหันต์บางองค์ ท่านอาจจะเข้าใจธรรมตามที่ท่านปฏิบัติมาเฉพาะตัว แล้วท่านก็สอนไปอย่างเดียว ตามที่ท่านชำนาญมา คนที่มีพื้นเพไม่เหมือนกัน ก็อาจจะไม่เข้าใจ ดังนั้น ถ้าพระอรหันต์ได้เล่าเรียนมากขึ้น ได้เล่าเรียนคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนไว้แยกเยื้องไปต่าง ๆ ก็จะนำคำสอนไปสอนให้เหมาะสมกับภูมิปัญญา และพื้นเพอัธยาศัยของคน ทำให้การสอนได้ผลดียิ่งขึ้น และการเล่าเรียนเช่นนี้ก็เป็น การสืบต่อพระพุทธศาสนาไว้ด้วย ปริยัติหรือการเล่าเรียนอย่างทำนองนี้ ท่านเรียกว่า ภณทาคาริกปริยัติ ปริยัติที่เหมือนกับเป็นของขุนคลังหรือนายเรือนคลัง เป็นประโยชน์ในการที่จะแจกจ่ายให้กับผู้อื่นสืบต่อไป

วันนี้ อาตมภาพได้แสดงเรื่อง สูตร ซึ่งเป็นหลักอริยวาทิ ว่าด้วยความเจริญของอารยชน ใช้สำหรับวัดความเจริญก้าวหน้าของพุทธสาวกในการปฏิบัติธรรม นับว่าเป็นข้อที่ ๓ ก็สมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาคุณโยม และขออานุภาพของคุณพระรัตนตรัย อภิบาลรักษาให้โยมเจริญงอกงามในธรรมมีสูตรเป็นต้นนี้ ตลอดกาลนาน เทอญฯ

จาคะ

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็จะขอต่อในเรื่อง อริยวัตรคือหลักความเจริญของอริยสาวก ๕ ประการคราวนี้มาถึงข้อที่ ๔ คือ จาคะ

จาคะ แปลว่า ความเสียสละ บางครั้งเราใช้คู่กับคำว่า ทาน หรือแทนคำว่า ทาน แต่ ๒ คำนี้ มีความหมายลึกซึ้งไม่เท่ากัน

ทานนี้รู้จักกันมาก ทาน แปลว่าการให้ จาคะ แปลว่าการเสียสละ ทานนั้นเรามักจะมองเห็นที่ภายนอก คือดูการกระทำ เช่นเอาของไปให้ เอาของไปถวายพระ อย่างนี้เราเรียกว่า ทาน แต่จาคะนั้น มองตลอดตั้งแต่ข้างนอกไปถึงข้างใน จึงแปลว่า ความสละ ทานนั้น ยังไม่ชัดเจน เป็นแต่เพียงบอกวาทให้ บางทีเมื่อเราให้เราอาจจะต้องการผลตอบแทนก็ได้ แต่จาคะนี้แปลว่าสละเลย เพราะฉะนั้น ความหมายจึงลึกซึ้งกว่า ถ้ามีจาคะแล้วก็เป็นเหตุให้ทำงานได้อย่างเต็มที่ แต่มีทานไม่แน่ว่าจะมีจาคะหรือไม่ เพราะฉะนั้น ในทางหลักธรรมที่ลึกซึ้ง ที่บ่งถึงจิตใจ มองถึงสภาพทางจิตด้วย จะใช้จาคะเป็นหลัก โดยเฉพาะในที่นี้ ต้องพูดถึงคำว่า จาคะ จาคะ

แปลว่าสละนั้น อาจจะแบ่งคร่าวๆ ได้เป็น ๒ อย่าง คือ

สละภายใน

สละภายนอก

ก่อนที่จะสละภายนอก ก็ต้องสละภายในก่อน สละภายในคือ สละกิเลส จิตใจของคนเรานี้ตามปกติย่อมมีกิเลสต่างๆ กิเลสที่ตรงข้ามกับจาคะก็คือความโลภ ความอยากได้ และอภิชฌา อภิชฌานี้ไม่ค่อยรู้จักกัน ไม่ค่อยได้ยินบ่อย มาในอุทฺตลกรรมบท แปลว่าการ จ้องจะเอาสิ่งของของคนอื่น ตลอดจนมันจรรย์ะ คือความตระหนี่ กิเลสพวกนี้เป็นเรื่องธรรมดา เป็นมนุษย์ปุถุชนก็ย่อมมีกันบ้าง ธรรมที่จะมาช่วยกำจัดกิเลสเหล่านี้ ตัวสำคัญก็คือจาคะนี่แหละ

ที่ว่าจาคะ สละภายในก็คือ ตอนแรกสละความโลภ สละความเพ่งเล็งจะเอาของเขาเหล่านี้ พอสละกิเลสภายในได้ ก็มีความพร้อมที่จะสละภายนอก สละภายนอกก็คือสละทรัพย์สินสิ่งของ ที่ทำเป็นทานบ้าง บริจาคให้ แม้กระทั่งสละความสุขส่วนตัว ซึ่งมีความหมายกว้าง สละความสุขส่วนตัวเพื่อผู้อื่น ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อคนอื่น ที่เรียกว่ามีน้ำใจ เช่น คนที่ใกล้ชิดกัน คนหนึ่งเจ็บไข้ได้ป่วย อีกคนหนึ่งก็อดหลับอดนอนพยาบาลรักษา คนที่จะอดหลับอดนอนพยาบาลรักษานั้น ก็ต้องมีน้ำใจ ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อผู้อื่น อย่างนี้ก็เป็นจาคะเหมือนกัน

แม้แต่ในทางความคิดเห็น คนเรามักจะมีลักษณะที่เรียกว่า ยึดติดในความคิดเห็นของตัวเอง คนอื่นพูดมาอย่างไรก็ไม่ค่อยจะฟัง แต่ถ้ามีจาคะแล้ว ก็สละได้ สละความเห็นของตัวเอง ความยึดติดในความเห็นของตัวเอง พอมองเห็นโดยเหตุผลแล้วว่าเราอาจจะไม่

เข้าใจ หรือเข้าใจผิดพลาด ก็สละความเห็นที่ผิดนั้นเสียได้ อย่างนี้ก็เป็นจาคะ

จะเห็นว่า จาคะมีความหมายกว้างมาก ใช้ได้ทั้งวัตถุและนามธรรม โดยเฉพาะที่สำคัญก็คือสละกิเลส จึงถือว่า จาคะนั้นเป็นฐานเบื้องต้นที่จะออกมาเป็นทานและก็จะออกมาสู่คุณธรรมอื่นๆ เพราะว่า เมื่อสละกิเลสสละสิ่งที่ไม่ดีออกไปแล้ว ก็เปิดทางให้คุณธรรมความดีเข้ามาแทนที่ ทำให้เป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟังผู้อื่น มีน้ำใจพร้อมที่จะสละสิ่งของ พร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่น และพร้อมที่จะบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ รับเอาความดีมากมายเข้ามา เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสรรเสริญจาคะเป็นอย่างมาก

ว่าเฉพาะในทางวัตถุ สำหรับพระอริยสาวก ก็ยินดีในการสละในการบริจาค เพราะจิตใจไม่มีความตระหนี่ ท่านวัดความเป็นพระโสดาบันไว้อย่างหนึ่งว่า จิตใจไม่มีความตระหนี่ ละความตระหนี่ ความถี่เหนียว ความเห็นแก่ตัวเสียได้ จึงมีความเสียสละได้เต็มที่ จนถึงขนาดที่ว่า อยู่กับคนที่ดีมีศีลมีธรรมด้วยกันแล้ว ทรัพย์สินสมบัติของตนก็เป็นเหมือนกับของร่วมกันกับคนอื่น ไม่ได้ยึดถือเป็นของตัวเอง อยู่ร่วมกันใช้ของเหมือนกับว่าเป็นสมบัติของทั้งสองฝ่าย ไม่หวงแหนระแวงซึ่งกันและกัน นี่ก็เป็นความเจริญของจาคะ ถึงระดับที่ว่า เป็นพระโสดาบันทีเดียว ซึ่งต้องอาศัยความพร้อมของจิตใจ คือ เราจะต้องสละความโลภออกไป สละความตระหนี่ออกไปจากใจเสียก่อน มิฉะนั้นใจไม่พร้อมแล้วก็จะทำได้ยาก

ที่นี่ เมื่อสละวัตถุ สละสิ่งภายนอกออกไปได้ ถ้าหากว่าใจเราพร้อม เราก็จะมีความสุขในการสละนั้นด้วย เริ่มตั้งแต่ตัวเองที่ได้

พิจารณาเห็นว่า การสละของเรานั้นเป็นสิ่งสมควร เป็นประโยชน์ เช่นว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของคนจำนวนมาก หรือเป็นไปเพื่อให้ธรรมดำรงอยู่ยั่งยืนนาน เรามองเห็นคุณประโยชน์อย่างนี้แล้ว สละออกไป เมื่อสละออกไปแล้วจิตใจก็มีความสุข

คนเรานั้นโดยปกติก็มีความสุขในการได้ เราได้โน่นได้นี้มาเราก็มีความสุข เพราะว่าตามธรรมดาเรามีความอยากได้อยู่ในจิตใจ แต่ถ้าเมื่อไรจิตใจเราพร้อมในความเสียสละ เราจะรู้สึกเป็นสุขในการให้ด้วย จิตใจที่มีความสุขในการให้ นั้น คนธรรมดาก็มีพอเห็นๆ กันอยู่ คือเรามีความรักความพอใจในใคร เช่น พ่อแม่รักลูก ถ้าได้ให้อะไรสละอะไรให้ลูก ก็จะมีสุขในการให้ นั้น แต่ถ้าเราไม่มีความรักความพอใจ เราก็ให้ได้อย่าง การให้อาจจะเป็นความทุกข์ เพราะฝืนใจ

ถ้าเราได้บำเพ็ญคุณธรรมมากขึ้น เราแผ่เมตตาจิตกว้างออกไป เช่นว่า ตอนแรกรักลูก เมื่อให้แก่ลูกก็มีความสุข รักพี่รักน้อง เมื่อให้แก่พี่แก่ น้องก็มีความสุข รักพ่อรักแม่ ให้แก่พ่อแม่ก็มีความสุข ต่อมาเมตตาจิตแผ่ขยายออกไป รักเพื่อนมนุษย์ทั่วไป เมื่อเห็นใครตกทุกข์ได้ยาก ทำให้เขาสบายแล้วใจเราก็เป็นสุข ทั้งนี้จะมีความสุขแค่ไหน ก็อยู่ที่ใจเราพร้อม มีจาคธรรมในใจ มีเมตตาเท่าใด ยิ่งรักอย่างพระพุทธเจ้าที่รักสรรพสัตว์ รักสัตว์ทั่วโลกทั้งหมด มีจิตพร้อมที่จะให้โดยสมบูรณ์ เมื่อให้ก็มีความสุขทุกครั้ง และมีใช้ให้แต่ทรัพย์สินเท่านั้น พระพุทธเจ้านั้นทรงให้แก่กระทั่งชีวิตของพระองค์ เราเห็นว่าในประวัติของพระพุทธเจ้านั้น เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ทรงสละทุกอย่าง แม้กระทั่งชีวิตของพระองค์เองก็สละ เพื่อให้

ผู้อื่นได้รับความสุข อันนี้ก็เป็นความเจริญของอริยชนที่ก้าวไกลเป็นขั้นๆ

เมื่อสละทรัพย์ภายนอกไปแล้ว เราก็มีทรัพย์อยู่ในใจของเรา คือคุณธรรมเหล่านี้ที่ทำให้เรามีความสุข ทำให้รู้สึกมีความสุขสมบูรณ์ ไม่ได้อ้างว้าง ไม่ได้ขัดสน ไม่ได้ยากจน ไม่ได้ยากไร้ ท่านจึงเรียกทรัพย์ภายในนี้ว่า *อริยทรัพย์* แปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ หรือทรัพย์ของอริยชน เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าแม่จะทรงสอนให้คนขยันหมั่นเพียรทำมาหาเลี้ยงชีพ เพื่อจะมีทรัพย์ภายนอก จะได้พึ่งพาตนเองได้ แต่ก็ทรงสอนให้เราก้าวหน้าในคุณธรรมความดีด้วย โดยสร้างอริยทรัพย์หรือทรัพย์ภายในใจ ให้ใจเรามีความสุขผ่องใสจากการที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น จากการที่ได้สั่งสมคุณธรรมความดีขึ้นมาในตนเอง

วันนี้ อาตมภาพได้พูดมาในเรื่องจาคะ ก็พอสมควรแก่เวลา พอเป็นความเข้าใจทั่วๆ ไป ให้เห็นความหมายของจาคะ ความสำคัญของจาคะ และคุณประโยชน์ของจาคะ เมื่อจิตใจพร้อมที่จะสละทุกอย่างแล้ว จึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีได้เต็มที่ เพราะถ้าเรายังไม่สามารถเสียสละ ยังติดโน้นติดนี้อยู่ การที่จะบำเพ็ญบารมีได้จริงจริง จะให้คุณธรรมต่างๆ ครบถ้วนทุกอย่าง ก็ทำได้ยาก เมื่อจิตใจพร้อมสละได้แล้ว เราก็บำเพ็ญคุณธรรมได้ทุกอย่าง จะไม่ติดขัดอะไรทั้งสิ้น อาตมภาพคิดว่า พอสมควรแก่เวลา สำหรับวันนี้ก็ขอจบเรื่องจาคะไว้เพียงเท่านี้ และขออนุโมทนาโยม เจริญพร

ปัญญา

เจริญพร วันนี้รายการเล่าเรื่องให้โยมฟัง ก็มาถึงหลักความเจริญของอารยชน หรือความเจริญของอริยสาวก ข้อที่ ๕ ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย ได้แก่ปัญญา

ปัญญานี้ แปลกันง่ายๆ ว่า ความรู้ แต่ความรู้ นั้นมีอยู่ ๒ อย่าง ในหลักความเจริญ ๕ ประการที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็มีข้อที่ ๓ คือสุตะ ซึ่งแปลว่า ความรู้เหมือนกัน อาตมภาพเคยพูดถึงความแตกต่างระหว่างปัญญากับสุตะมาครั้งหนึ่งแล้ว ก็เอามาทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า สุตะก็หมายถึงความรู้ และปัญญาก็ความรู้ ความรู้ ๒ อย่างนี้ต่างกันอย่างไร

สุตะ คือความรู้ที่ได้สดับ ได้เล่าเรียน ได้ฟัง ได้อ่านมา มาจากคนอื่น มาจากที่อื่น แล้วเรารับเข้ามา สุตะนั้นเป็นความรู้ของผู้อื่น ถึงแม้เราจะได้อ่านอยู่ในตัวเราแล้ว รับเข้ามาแล้ว เรารู้เราพูดได้ เอามาเล่าให้กันฟัง แต่มันก็ยังเป็นความรู้ของคนอื่น เราได้แต่เพียงรับฟังมา คนอื่นเขาเล่าให้ฟัง หรือเป็นเรื่องที่คนอื่นเขารู้เขาค้นพบ เราได้ยินต่อมา เราเล่าเราก็เล่าเรื่องของคนอื่น หรือถ่ายทอดความ

รู้ของคนอื่นต่อๆ ไป ต่อเมื่อใดเราเข้าใจในสุดะในความรู้ที่ได้ฟังมานั้น เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจของตัวเอง ความรู้ความเข้าใจที่กลายเป็นของตัวเองแล้วนี้แหละจึงจะเรียกว่า **ปัญญา** เพราะฉะนั้น ในแง่นี้ก็แยกง่ายๆ ว่า **สุดะ** คือความรู้ของคนอื่น หรือมาจากที่อื่น ส่วน **ปัญญา** คือความรู้ความเข้าใจที่เป็นของตัวเอง

ปัญญานั้นมีความสำคัญมาก ท่านบอกว่า ปัญญาที่แท้และเป็นตัววินิจฉัยสุดะ ความรู้ที่ได้รับมาจากคนอื่น ที่ได้เล่าเรียนมา อ่านมาอะไรนั้น ยังใช้การอะไรจริงจังไม่ได้ ได้แต่เอามาพูดให้กันฟัง ไปอย่างนั้นเอง บางทีก็เป็นเพียงบอกคนอื่นให้เขารู้ว่าฉันก็รู้นะ แต่เราอาจใช้ความรู้นั้นไม่เป็น ต่อเมื่อใดมีปัญญาจึงจะเอาสุดะหรือความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้ ปัญญาความเข้าใจที่สามารถเอาสุดะไปใช้ประโยชน์นี้ เป็นปัญญาที่เป็นความรู้ของเรา เริ่มตั้งแต่เราเข้าใจสุดะนั้นแหละ เข้าใจว่ามันคืออะไร และเอามาใช้เป็นประโยชน์โดยตัวเราได้ ปัญญาที่เอาสุดะไปใช้นั้นแหละคือสิ่งที่ เป็นประโยชน์แท้จริง

ที่ว่ามานี้ตรงตามพระพุทธพจน์ว่า “**ปัญญา สุตวินิจฉินิ**” แปลว่าปัญญาเป็นตัววินิจฉัยสุดะ คือบอกได้ว่า ความรู้คืออะไร เป็นคุณหรือเป็นโทษ สำหรับใช้กับเรื่องอะไร จะมีประโยชน์อะไร ในกรณีไหน จะเลือกเอาสุดะไหนมาใช้ บางคนมีสุดะมากมาย แต่ใช้ไม่เป็น เพราะว่าไม่มีปัญญา บางคนมีสุดะน้อย มีความรู้ที่ได้ยิน ได้ฟังมาน้อย แต่ปัญญาดี สามารถคิดคาดเหตุการณ์แก้ไขปัญหาก็มีมาก และมีปัญญาสามารถเอาความรู้ที่ได้อ่านมาใช้นั้นได้ด้วย

รวมความว่า **ปัญญา** คือความ

- รู้เข้าใจ
- รู้คิด
- รู้วินิจฉัย
- รู้ที่จะแก้ไขปัญหา และ
- รู้จักสร้างสรรค์ จัดแจง จัดทำ ดำเนินการให้สำเร็จ

ปัญญานั้น ท่านวางไว้เป็นข้อสุดท้ายในหลักความเจริญ ๕ ประการ ก็เพราะเป็นตัวคุม เป็นตัวสำคัญที่สุด ที่เรียงไว้ท้ายไม่ใช่หมายความว่า เป็นตัวเล็กน้อยที่สุด แต่เป็นตัวใหญ่ที่สุด หมายความว่าคุมท้ายหมด เพื่อจะให้ ๔ อย่างข้างต้นนั้นได้ผลดีจริง ๆ

ข้อที่ ๑ **ศรัทธา** ความเชื่อ ก็ต้องมีปัญญากำกับ ถ้าไม่มีปัญญากำกับ ศรัทธาหรือความเชื่อนั้นก็อาจจะกลายเป็นความเชื่อเหลวไหลเชื่อมงาย เชื่อผิดเชื่อถูกอะไรก็ไม่แน พอมิปัญญาแล้วก็มีเหตุมีผล รู้จักตัดสินใจว่า สิ่งนี้ควรเชื่อหรือไม่ และถ้าเชื่อไปแล้วต่อมาเราอาจจะเชื่อยังไม่ถูกต้องทีเดียวนัก ก็ขัดเกลาความเชื่อนั้น ให้มันถูกต้องสมบูรณ์ขึ้นหรือละเอียดลออขึ้น

ศีล ก็เหมือนกัน ศีลคือความประพฤติ ก็ต้องมีปัญญากำกับ มิฉะนั้น ก็รู้แต่หลักความประพฤติ ประพฤติไปประพฤตินาโดยถือตามตัวอักษร บางทีกลายเป็น **สิลัพพตปรามาส** คือ ยึดถือศีลปฏิบัติศีลโดยมงายไปก็มี ในการปฏิบัติศีลต้องรู้จักมุ่งหมายว่า ศีลนี้ประพฤติปฏิบัติเพื่ออะไร ควรประพฤติแค่ไหน และรู้ว่าศีลนี้อย่างไรชื่อว่าบกพร่อง อย่างไรจึงจะสมบูรณ์ ปัญญาจึงเป็นตัวช่วยในการที่จะประพฤติศีล

สุดะ ก็อย่างที่อธิบายไปแล้ว ว่าต้องมีปัญญาจึงจะเข้าใจความรู้ที่ได้เล่าเรียนรับมาจากผู้อื่น และรู้จักใช้ประโยชน์ ทำให้สุดะนั้นเกิดประโยชน์แท้จริงขึ้น

จากะ การเสียสละ ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละกิเลสภายในก็ตาม หรือเสียสละวัตถุสิ่งของภายนอกก็ตาม ก็ต้องอาศัยปัญญาทั้งสิ้น ปัญญาที่ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในใจของเราอันนี้ ไม่ดี เศร้าหมอง เป็นกิเลส เป็นความชั่วร้าย ควรจะกำจัด จะกำจัดอย่างไร ก็ต้องรู้วิธีกำจัดอีก หรือจะเสียสละภายนอก ก็ต้องรู้ว่าควรจะสละอะไร ในกรณีไหน สละไปแล้วจะเป็นประโยชน์แท้จริงหรือไม่ และรู้ว่าในโอกาสใดจะมีอะไรให้สละ ถ้าไม่มีปัญญาถึงแม้จะอยากสละก็อาจจะสละไม่เป็น สละไม่ได้ประโยชน์ก็มี พอถึงโอกาสควรสละก็ไม่รู้มองผ่านข้ามโอกาสไปเสีย

ตกลงว่าปัญญานี้แหละ เป็นตัวที่กำกับควบคุมความเจริญทั้ง ๕ ประการ และเป็นตัวช่วยให้เจริญยิ่งขึ้นไป

ปัญญานี้มีมาในหลายชื่อ เช่น มีชื่อเรียกว่าสัมปชัญญะบ้าง มีชื่อเรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิบ้าง มีชื่อเรียกว่าเป็นญาณบ้าง เป็นวิปัสสนาบ้าง เป็นปฏิสัมภิทาบ้าง มีชื่อมากมายหลายอย่าง ซึ่งทั้งหมดนั้นก็คือปัญญาในระดับต่างๆ กันบ้าง หรือปัญญาที่ใช้ในโอกาสหรือในลักษณะต่างๆ กันบ้าง

ในเมื่อปัญญานี้เป็นเรื่องกว้างขวางมาก ก็คิดว่าจะเอาปัญญา มาพูดในแต่ละแง่ๆ ในแต่ละชื่อ ปัญญา ชื่อหนึ่ง ก็คือ ความฉลาด ความฉลาดเป็นชื่อหนึ่งของปัญญา ภาษาพระท่านเรียกว่าโกศล หรือ โกสัลละ โกศล แปลว่า ความฉลาด ความฉลาดหรือโกศล หรือ

เรียกแบบบาลีว่าโกสัลละ มี ๓ อย่าง คือ

๑. ฉลาดในความเจริญ เรียกว่า *อายโกศล* รู้ว่าอะไรเป็น ความเจริญ รู้ว่าทำอะไรจึงจะเจริญ อะไรเป็นเหตุให้เจริญ อย่างนี้เรียกว่า *อายโกศล*

๒. ฉลาดในความเสื่อม เรียกว่า *อุปายโกศล* รู้ว่าอย่างไรจึง เรียกว่าเสื่อม ทำอย่างไร เหตุอะไรทำให้มันเสื่อม

๓. ฉลาดในวิธีการ เรียกว่า *อุบายโกศล* หรือฉลาดในอุบาย นั้นเอง ได้แก่ฉลาดในอุบายที่จะหลีกเลี่ยงความเสื่อม และในวิธีการที่จะสร้างสรรค์ทำให้เกิดความเจริญ

คนเราจะต้องมีความฉลาดครบ ๓ ประการนี้ ไม่ว่าจะใช้ประโยชน์อย่างที่เราเรียกว่าในทางโลก หรือจะใช้ในการปฏิบัติทางธรรม ก็ต้องมีโกศลทั้ง ๓ ประการนี้ เช่นจะกระทำการค้า คนที่ทำการค้า ก็ต้องรู้ว่า ที่กิจการของเราจะเจริญนั้น มันมีลักษณะอย่างไร มีอะไรเกิดขึ้น มีเหตุการณ์อย่างไร ที่แสดงว่าเป็นความเจริญ หรือได้ผลดี จะก้าวหน้า ที่นี้ฉลาดในความเสื่อม ก็รู้ว่าถ้ามีเครื่องหมายอย่างนี้ เกิดขึ้น มีเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้น หรือมีอะไรเกิดขึ้นในกิจการของเราอย่างนี้ ก็แสดงว่านี่จะเสื่อมแล้ว และข้อสุดท้ายก็คือฉลาดในอุบายในวิธีการที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะหลีกเลี่ยงความเสื่อม แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและทำให้เจริญต่อไปได้

หลักโกศลนี้ เมื่อเอามาใช้ในทางธรรม ในการปฏิบัติเช่น อย่างเจริญก็มีมาตรฐาน ก็ต้องรู้ว่า มันเจริญอย่างไร มันเสื่อมอย่างไร เช่นเมื่อนั่งสมาธิ ถ้ามีความรู้ลึกสงบขึ้น จิตใจแน่วแน่ มันคง มีปิติ ความอิมใจ มีปัสสัทธิ เราก็รู้ว่า อันนี้เป็นความเจริญ แสดงว่าการ

ปฏิบัติของเราก้าวหน้าแล้ว แต่ถ้าตรงข้ามมีความฟุ้งซ่านเกิดขึ้น มีความรู้สึกว่องเหวต่าง ๆ เกิดขึ้น เป็นถีนมิทธะ ก็รู้ว่าอันนี้เป็นความเลื่อมเกิดขึ้นแล้ว พอรู้จักทั้งความเจริญ และความเลื่อม เรา ก็ต้องการแต่ความเจริญ ก็ต้องแก้ปัญหาก็ต้องฉลาดในวิธีการว่า โอ! ตอนนี้ จิตฟุ้งซ่านแล้วจะเลื่อม จะแก้ไขอย่างไร ท่านบอกว่า อ้อ ต้องใช้วิธีการอย่างนั้น ๆ เราก็นำเอาวิธีการนั้นมาแก้ไข ทำให้เจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติยิ่งขึ้นไป หรือว่าสิ่งที่ดึงดูดเกิดขึ้นในใจของเรา แล้ว เช่นมีปิติ มีปีติสัทธา หรือมีสมาธิเกิดขึ้นแล้ว เราจะรักษาไว้ได้ อย่างไร ก็มีวิธีในการทำให้เกิดผลอย่างนั้น ความฉลาดในวิธีการนี้เป็นอุบายโกศล ต้องมีพร้อมทั้ง ๓ ประการนี้

นี่คือหลักที่เรียกว่าความฉลาดหรือโกศลละ ๓ ประการ ซึ่งใช้ได้ทั่วไป อย่างที่บอกว่าทั้งในทางโลกและในทางธรรม ใช้ได้ในกิจการและกิจกรรมทุกอย่าง ทั้งในการเจริญกัมมัฏฐาน ในการศึกษาเล่าเรียน ฯลฯ

วันนี้อาตมภาพนำเอาหลักเรื่องโกศลทั้ง ๓ ประการนี้ มาเล่าให้โยมฟัง พอเป็นความรู้ประกอบเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องปัญญา เพราะว่าปัญญานี้มีเรื่องมาก อาจจะได้เล่ากันต่อไป ตอนนี้มีเรื่องเล่าพิเศษเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญญานี้เหมือนกันว่า คนที่มีปัญญานั้น บางทีก็อาจจะเผลอ ๆ เผลอ ๆ ได้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ หรือคิดไม่ถึง เขาเล่าว่า

มีนักวิทยาศาสตร์คนหนึ่ง เป็นนักวิทยาศาสตร์ใหญ่ ซึ่งแสดงว่ามีปัญญามาก เพราะกว่าจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ใหญ่ได้ก็ต้องมีความรู้ และได้ใช้สติปัญญาทำการค้นคว้าทดลองมาจนประสบ

ความสำเร็จ ที่นี้ ที่บ้านแกในห้องทำงาน เวลาทำงานแกก็ปิดประตู แกมีแมวอยู่ ๒ ตัว แมว ๒ ตัวนี้ ตัวหนึ่งใหญ่ ตัวหนึ่งเล็ก มันคอยจะเข้ามาในห้องของแก พอเข้ามาแล้วเดี๋ยวมันก็จะออก แกก็ต้องคอยไปเปิดปิดประตูให้มันเรื่อย ทำให้เสียสมาธิในการทำงานและทำให้ยุ่งยาก วันหนึ่งแกก็เลยเรียกคนรับใช้มา บอกว่า “นี่นะ ช่วยเจาะช่องที่ข้างฝาให้สัก ๒ ช่องสิ เจาะช่องใหญ่สำหรับแมวตัวใหญ่ ช่องเล็กสำหรับแมวตัวเล็ก” คนรับใช้ก็บอกว่า “ท่านครับ ไม่ต้องเจาะถึง ๒ ช่องหรอกครับ เจาะช่องเดียวก็พอ เจาะช่องใหญ่ช่องเดียว แมวตัวใหญ่มันลอดไปแล้ว แมวตัวเล็กก็ลอดได้” แกก็จึงนึกขึ้นได้ว่า “อ้อ! เรานี้ก็โง่งไปเหมือนกัน”

นี่ก็แสดงว่า ผู้มีปัญญานั้น บางทีก็เผลอ อันนี้ก็เป็นเรื่องเล่า เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับเรื่องปัญญา แต่ก็ได้เป็นเครื่องตัดสินว่า ท่านนักวิทยาศาสตร์ท่านนั้นจะโง่ เป็นแต่เพียงแสดงว่าบางทีผู้รู้หรือผู้มีปัญญานี้ ก็อาจจะเผลอเผลอได้เหมือนกัน เป็นความพลาดพลั้งอย่างที่เราเรียกว่า “สี่ห้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” ตัวอย่างนี้ก็เป็นกรณีสำหรับให้เห็นว่า นักปราชญ์ก็รู้พลั้ง หรือผู้มีปัญญาก็ยังมีการพลาดได้เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ปัญญาก็มีคุณมาก อาจจะเป็นได้ว่า ตอนนั้น ท่านคิดไม่ถึงหรือว่าจะขาดสติมาช่วย ดังนั้นท่านจึงสอนไว้ว่า ในการเจริญปัญญานั้น จะต้องมีสติอยู่ด้วยเสมอ

ความจริงสติกับปัญญานั้น เป็นของที่มีมักจะมาคู่กัน ในภาษาไทย เวลาเราพูดเรามักจะพูดคู่กันไปว่าสติปัญญา และมีอีกคำที่คู่กันบ่อยก็คือ สติสัมปชัญญะ สัมปชัญญะ เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกับปัญญา คือเป็นปัญญาในลักษณะหนึ่ง ท่านบอกว่าเป็น

คำที่มีความหมายเหมือนกับปัญญา หรือเป็นคำที่ใช้แทนปัญญาได้ แต่ใช้แทนในบางกรณี

เรื่องปัญญาที่มีชื่อเรียกต่างๆ นี้ ถ้ามีโอกาส อาตมภาพจะได้นำมาเล่าให้คุณโยมฟังต่อๆ ไปข้างหน้า สำหรับวันนี้ก็คิดว่าพอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาโยมท่านนี้ เจริญพร

สตรีก็มีปัญญาเลิศ*

เจริญพร สำหรับรายการเล่าเรื่องให้โยมฟังในวันนี้ คิดว่าจะเล่าเรื่องการใช้ปัญญา เรื่องการใช้ปัญญาสำหรับวันนี้ก็เป็นเรื่องในสมัยพุทธกาล จะขอเล่าเรื่องพระเถรีสำคัญองค์หนึ่ง ชื่อว่า พระกุนทลเกสีเถรี

พระเถรีต่างๆ ที่เข้ามาบวชในพระศาสนานั้น มีประวัติชีวิตเป็นมาต่างๆ กัน หลายท่านได้ประสบความสำเร็จทุกอย่างหนักมาก่อน แล้วก็สละโลกมาบวช เมื่อบวชแล้ว ก็ได้ศึกษาปฏิบัติและกลายเป็นบุคคลสำคัญ เป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นมาก และมีความสามารถพิเศษ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า พระกุนทลเกสีเถรีนี้ก็เป็นท่านหนึ่ง ที่ได้มาเป็นมหาสาวิกา หรือเป็นพระสาวิกา คือสาวกฝ่ายหญิงที่มีความสำคัญมาก ตามประวัติเดิมของท่านว่าท่านเป็นธิดาของเศรษฐี

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๘

ลูกเศรษฐีสมัยก่อนนั้น มักถูกเก็บตัวมาก คุณทลเกลสีนี้ก็เหมือนกัน บิดาเป็นคนร่ำรวยเป็นเศรษฐี ก็สร้างปราสาท แล้วให้ลูกสาวอยู่ในปราสาทนั้น และเธอก็อยู่บนปราสาทตลอดมา วันหนึ่งเมื่อคุณทลเกลสีอายุได้ ๑๖ ปี กำลังรุ่นสาว ได้เกิดมีเหตุการณ์สำคัญขึ้น ทางบ้านเมืองจับคนร้ายคนหนึ่งได้ และจะต้องประหารชีวิต

ในสมัยโบราณนั้น ก่อนที่จะประหารชีวิต เขาจะต้องนำตัวนักโทษมาตระเวนประจานไปตามถนนก่อนแล้วจึงจะนำไปสู่ตะแลงแกง ในวันนั้นเขาก็เอาตัวผู้ร้ายคนนี้มาตระเวนประจาน คุณทลเกลสีธิดาเศรษฐีอยู่บนปราสาท มองลงมาทางหน้าต่างเห็นโจรร้ายคนนี้ก็เกิดจิตพิภพพิศ พิศหาขึ้นมาอย่างแรงกล้า ถึงกับไม่กินอาหารจะยอมตายถ้าไม่ได้โจรคนนั้น จนในที่สุด ท่านเศรษฐีบิดาต้องคิดหาอุบายเพื่อจะให้ได้โจรร้ายคนนี้มา โดยให้คนรับใช้นำเอาสินบนไปให้แก่พวกผู้คุม ผู้คุมนั้นได้เงินมาก ก็เลยปล่อยตัวโจรร้ายให้มาแล้วไปหานักโทษคนอื่นจับเอาไปประหารแทน

เป็นอันว่า โจรร้ายคนนี้ได้มาอยู่กับธิดาของเศรษฐี เมื่อมาอยู่ด้วยกันสักระยะหนึ่ง เพราะความที่เป็นคนมีจิตใจโหดร้าย ไม่ทั้งนีสัยเดิม ทั้งที่มาอยู่ในปราสาทอย่างสุขสบายก็ไม่ชอบ อยู่ไปสักพักก็เบื่อ อยากจะกลับไปใช้ชีวิตแบบโจรอีก จึงคิดจะหนี แต่ในเวลาเดียวกันก็อยากจะได้สมบัติไปด้วย ก็เลยคิดหาอุบาย

วันหนึ่ง อดีตโจรร้ายคนนี้ก็ออกอุบายบอกกะธิดาเศรษฐีว่า “นี่นะน้อง การที่พี่จะได้มาอยู่กับน้องนี้ก็เพราะว่าพี่ได้บนบานเทวดาไว้ คือ เมื่อตอนที่พี่ถูกจับ พี่บนเทพเจ้าแห่งหน้าผาที่ประหารโจรว่า ถ้าปลอดภัยได้พ้นโทษจะเอาของแก้บนไปถวาย เวลานี้พี่พ้นโทษ

แล้ว แต่ก็ยังไม่ได้แก้บน เทพเจ้าท่านอาจจะลงโทษเอาได้ เพราะฉะนั้นก็ควรจะทำพิธีแก้บนให้เสร็จสิ้นไปเสีย”

นางคุณทลเกลสีนี้ ด้วยความรักโจรนั้น ก็บอกว่าเอาสิ ตามใจพี่จะเอาอย่างไร น้องจะทำตามทุกอย่าง แล้วก็บอกสั่งบริวารให้เตรียมของต่างๆ ที่จะไปแก้บน

เมื่อถึงวันจะไป โจรร้ายก็บอกว่า วันนี้ ขอให้น้องแต่งตัวให้ดีที่สุด มีเครื่องประดับอะไรๆ ก็แต่งให้เต็มที่ นางคุณทลเกลสีก็ตามใจเพราะความรักต่อสามี ก็แต่งตัวให้ดีแล้วก็ขึ้นรถไปด้วยกัน พร้อมกับบริวาร พอไปถึงสถานที่นั้นปรากฏว่าเป็นภูเขามีนีนสูงชันไป สามีก็บอกอีกว่าให้พวกคนรับใช้ที่ตามมาในรถคันอื่นๆ รออยู่ข้างล่าง จอดรถแล้วให้ภรรยาขึ้นไปกับตนสองคนโดยเฉพาะ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อเทพเจ้า ซึ่งอยู่บนภูเขา

ภูเขานั้นมีหน้าผาสูง เมื่อขึ้นไปแล้วก็เตรียมพิธีแก้บน ทั้งสองคนก็เดินขึ้นไปจนถึงตรงหน้าผาที่จะทำพิธี ถึงตอนนั้นโจรร้ายจึงบอกให้ทราบว่ “นี่เป็นวันสุดท้ายที่เราจะอยู่ด้วยกัน ฉันต้องการทรัพย์สินสมบัติของเธอ ขอให้เธอถอดเครื่องแต่งตัวเสื้อผ้าอาภรณ์ต่างๆ ตลอดจนเพชรนิลจินดาที่ประดับมาทั้งหมดมอบให้ฉัน และฉันก็จำเป็นต้องฆ่าเธอเพื่อปิดปาก อำพรางให้เห็นว่าเธอประสบอุบัติเหตุตายไปหรืออะไรทำนองนั้น”

นางคุณทลเกลสีเป็นคนมีปัญญา และมีสติดี ในใจจริงนั้นก็รักสามีมาก แต่ในเวลาเดียวกันก็มีความเศร้าเสียใจว่า สามีของเรานี้เป็นคนที่มีจิตใจโหดร้ายมาก แม้ที่อยู่มาอย่างนี้เราก็ได้ช่วยเต็มที่ช่วยแม้กระทั่งให้รอดชีวิตมา จากการที่จะถูกประหาร ทั้งที่เราได้

ช่วยอย่างนี้ ก็ยังคิดทรมานอีก เราจำเป็นจะต้องรักษาชีวิตของตัวเองไว้ และด้วยความมีปัญญาก็เลยคิดอุบายขึ้นมา บอกว่า เอาละไหนๆ วันนี้ก็เป็นวันสุดท้ายที่พี่กับน้องจะได้อยู่ร่วมกันแล้ว น้องรักพี่มาก ขอให้พี่ได้ทำพิธีแสดงความจงรักภักดีต่อสามี ด้วยการร่ำถวาย ต่อองค์เทพเจ้าเถิด แล้วก็ขอโอกาสพอนรำนิดหนึ่งให้ก่อน เป็นการแสดงความภักดีต่อสามีของตน สามีก็ตามใจให้รำ เพราะเห็นว่า ถึงใจก็ไม่รอดอยู่แล้ว

นางกุนทลเกลสีดาของเศรษฐี ก็พอรำไปพอรำมา พอรำไปพอรำมาหลายรอบ รอบตัวสามีนั้นแหละ จนกระทั่งถึง จังหวะหนึ่ง พอสามีเผลอ ได้โอกาสที่เธออยู่ข้างหลัง และมีหน้าผา อยู่ด้านหน้า ก็ผลักสามีอย่างเต็มที่เลย ที่เดียวตกหน้าผาไป เป็นอันว่าตายอย่างไม่ต้องสงสัย โจรร้ายก็จบชีวิตไป

เป็นอันว่านางกุนทลเกลสีดาชีวิตมา เมื่อรอดชีวิตมาแล้ว ก็ลงจากภูเขา อันที่จริงจะกลับบ้านก็ได้ แต่มีความเศร้าเสียใจและอายผู้คน คิดไปว่า ถ้ากลับไปบ้าน คนก็จะถามว่าสามีหายไปไหน เมื่อเขารู้ว่าตนฆ่าสามีตาย ก็จะพากันพูดจារ่ำว่า เป็นหญิงใจทราม ตอนแรกก็อยากได้สามีจนถึงกับยอมลงทุนให้สินบนเอามา แต่แล้วไม่ทันไร เกิดไม่พอใจเมื่อขึ้นมาก็ฆ่าทิ้งเสีย ถึงจะเล่าความจริงให้ฟัง ก็ไม่มีหลักฐานให้เขาเชื่อ

จากเหตุการณ์นี้ นางก็มาคิดนึกถึงเรื่องชีวิตของมนุษย์ ว่าหาความแน่นอนมิได้ เรื่องที่คิดไม่ถึงว่าจะเกิดก็เกิดขึ้น พิจารณาไปก็มีความเบื่อหน่ายต่อชีวิตครองเรือน จึงตัดสินใจว่า เราอย่าอยู่เลย กลับไปอยู่บ้านก็ไม่มีประโยชน์แล้ว เบื่อหน่ายเต็มที่ ออกบวชดีกว่า

คิดอย่างนั้นแล้วก็บ่นหน้าไปหาที่บวช

ตอนแรกก็ไปบวชเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนา เขาเรียกว่าเป็นปริพาชิกา คือนักบวชหญิงเร่ร่อน นักบวชเร่ร่อนพวกนี้ชอบถกเถียงปัญหา หาความรู้ขัดเกลาสติปัญญา ไปที่ไหนก็จำเป็นจะต้องโต้วาทะกับพวกนักบวชอื่นๆ ถ้าหากว่าไปเจอนักบวชที่เขามีสติปัญญาสูงกว่า ตัวเองตอบปัญหาของเขาไม่ได้ เขาตอบปัญหาของตัวเองได้หมด แพ้เขา ก็อาจจะยอมเป็นสาวก

นางปริพาชิกาคนใหม่ คือ นางกุนทลเกลสีดา ก็เที่ยวเดินทางไปในที่ต่างๆ ไปเที่ยวถกเถียงปัญหา ได้วาทะอะไรๆ เรื่อยไป และก็เป็นคนที่เก่งมาก มีปัญญาดี ในที่สุด เพราะความที่มีปัญญาดี มีความสามารถมีวาทะที่เก่งกล้า ก็เลยกลายเป็นผู้ทำคนอื่น ถึงตอนนี้ก็ชักจะมีความทะนงตัว ไปไหนก็ไปทำคนอื่น จนกระทั่งคราวหนึ่งก็มาพบกับพระสารีบุตร และได้โต้วาทะกับพระสารีบุตร

พระสารีบุตรตอบปัญหาของนางได้หมด แต่ถึงคราวพระสารีบุตรถามปัญหาบ้าง นางตอบไม่ได้ ก็เลยยอมตัวขอบวช เพื่อจะได้มาเล่าเรียนศึกษาธรรมะที่พระสารีบุตรรู้ ซึ่งนางไม่รู้ และได้มาเป็นสาวิกาของพระพุทธเจ้า ได้มาบวชเป็นพระภิกษุณี และต่อมาก็ได้บรรลุอรหัตผล กลายเป็นพระเถรีชั้นผู้ใหญ่ ได้รับความยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในบรรดาพระภิกษุณีที่ตรัสรู้ฉับพลัน เป็นอันว่าชีวิตของนางก็ลงเอยด้วยดี

นี่เป็นประวัติของนางกุนทลเกลสีดา จากประวัตินี้จุดที่เน้นสำคัญก็คือ ตอนที่นางแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองให้รอดมาได้ โดยใช้สติปัญญา คือมีปัญญาทำให้คิดอุบายได้ และสติก็มีด้วย คือ

ว่าถึงแม้ปัญญาจะมีแต่ถ้าสติไม่มากก็ไม่ได้ใช้ปัญญานั้น ตอนที่นางถูกโจรจะฆ่า นั้นนางมีสติไม่หลงไหลพันเพื่อน ไม่ได้มัวแต่หวาดกลัวตัวสั่นอะไร ถ้าเอาแต่หวาดกลัวก็คงคิดอะไรไม่ออก ก็ต้องตายแน่ แต่เพราะนางมีสติก็ระลึกได้ และใช้ปัญญาต่อ ก็เลยแก้ปัญหาลำเร็จ

ที่ว่านี้ก็เพื่อให้เห็นว่า สติ กับ ปัญญา นั้นมักจะมาคู่กัน สติเป็นตัวเริ่ม เป็นตัวที่จะทำให้ใช้ปัญญา แต่เมื่อจะใช้ปัญญาก็ต้องมีปัญญาด้วย มีสติอย่างเดียว แต่ถ้าปัญญาไม่มี ก็อาจจะแก้ไขปัญหาลำไม่สำเร็จ นางกุนทลเกสีนนั้นมีทั้งสติ มีทั้งปัญญา จึงแก้ปัญหานำชีวิตให้รอดพ้นไปได้ ส่วนโจรร้ายนั้นก็มิปัญญาเหมือนกัน คือคิดอุบายที่จะฆ่าเขา แต่ว่าปัญญาสู้เขาไม่ได้ เขาซ่อนกลเอา ตนเองก็เลยได้รับผลกระทบตอบสนอง คิดร้ายต่อเขาก็เลยได้รับผลร้ายกลับมาถึงตัวเอง โจรร้ายก็จบชีวิตลง เพราะกรรมของตนเองนั่นเอง

นี่ก็เป็นเรื่องราวในพระพุทธศาสนา ที่ได้ทั้งประวัติของพระเถรีและได้ทั้งคติธรรม ทั้งคติทางด้านใจที่ไปคิดประทุษร้ายต่อผู้อื่นแล้วได้รับผลร้ายตอบสนอง และคติทางด้านพระเถรีที่ใช้สติและปัญญาในการแก้ไขปัญหามา ทำให้รอดพ้นจากภัยอันตราย

อาตมภาพคิดว่า วันนี้ ได้เล่าเรื่องนางกุนทลเกสียะเถรี เป็นเรื่องประกอบในหัวข้อธรรมะคือปัญญาไว้ พอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขออนุโมทนาโยม เจริญพร

มีปัญญาต้องรู้จักใช้

เจริญพร วันนี้อาตมภาพก็ว่าจะพูดเรื่องปัญญาต่อ ปัญญา นั้นเป็นเรื่องกว้างขวางลึกซึ้งมาก มีหลายระดับด้วยกัน และก็ใช้งานได้ทุกระดับด้วย ตั้งแต่กิจธุระสามัญประจำวันไป จนกระทั่งการปฏิบัติธรรมถึงขั้นบรรลุมรรคผล เป็นพระพุทธเจ้า ก็เป็นด้วยปัญญา เพราะคำว่า พุทธะ ก็แปลว่าผู้ตื่นแล้ว หมายถึงว่ามีปัญญา ตื่นจากโมหะ ตื่นจากความมืด หรือคำว่า โภธิ ก็หมายถึงปัญญาเหมือนกัน นี่ก็เป็นเรื่องของปัญญา ซึ่งมีระดับต่างๆ มากมาย

สำหรับวันนี้ อาตมภาพคิดว่า จะเล่าแทรกเรื่องเบาๆ ให้เห็นว่าปัญญาที่นำมาใช้ในระดับต้นๆ ในกิจธุระธรรมดา แม้จนกระทั่งในการแข่งขันต่อสู้ ชิงไหวชิงพริบก็นั่นนะ เป็นอย่างไร จะได้เอามาเทียบแล้วทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องปัญญาโดยทั่วๆ ไป

สำหรับเรื่องที่จะเอามาเล่าแทรกวันนี้ก็เอามาจากนิทานชาดก

ท่านเล่าให้ฟังว่า นานมาแล้ว มีคนสวนคนหนึ่งของพระราชาทำหน้าที่รักษาพระราชอุทยาน อยู่มาวันหนึ่ง มีงานนักขัตฤกษ์ แกก็อยากจะไปเที่ยวเล่นบ้าง แต่แกจะละทิ้งสวนไปไม่มีคนดูแลก็ได้ แกก็นึกขึ้นมาว่า ในสวนของเรานี้มีลิงอยู่ฝูงหนึ่งพอจะช่วยงานได้ในระหว่างที่เราไม่อยู่ที่นี่ เราจะมีภาระเรื่องการดูแลสวนให้ลิงช่วยจัดการ เพราะว่าการดูแลในที่นี้ก็มีอะไรไม่ยาก เพียงแต่คอยรดน้ำต้นไม้เท่านั้นเอง

คนสวนคิดอย่างนั้นแล้วก็เรียกลิงจำฝูงมาแล้วก็บอกว่า “นี่นะเธอทั้งหลาย บรรดาฝูงลิงก็ได้อาศัยสวนนี้เป็นที่อยู่สบายมานานแล้ว นี่ฉันจะให้ช่วยรับภาระดูแลสวนสักวันหนึ่งจะได้ไหม ฉันจะเข้าไปตระเวนในเมืองไปดูการละเล่น ช่วยรดน้ำให้ที พาฝูงลิงทั้งหมดนี้ เอน้ำมารดต้นไม้ในสวน” ลิงจำฝูงก็บอกว่า “ได้จ้ะ” นายคนสวนก็เลยไปจัดการเอาพวกกระป๋องและถังน้ำมารวบรวมไว้ให้ ลิงทั้งหลายก็รีบร้อยดีแล้ว คนเฝ้าสวนของพระเจ้าแผ่นดินก็ไปเที่ยวเล่นในเมือง ฝ่ายจำฝูงลิง ถึงเวลาที่จะรดน้ำต้นไม้ก็บอกกับพวกลูกน้องลิงทั้งหลาย สั่งว่า “นี่พวกเราช่วยกันเอาถังน้ำเหล่านี้ ไปตักน้ำในสระในแม่น้ำนั้นมารดต้นไม้” บรรดาลิงทั้งหลายก็พากันฉวยเอาถังน้ำบ้างกระป๋องน้ำบ้าง และก็เริ่มไปตักน้ำมารดต้นไม้ตามคำสั่ง แต่แล้วจำฝูงลิงก็บอกว่า

“หยุด หยุด! หยุดก่อน หยุดก่อน! พวกเราต้องใช้น้ำอย่างประหยัด เราจะทำอย่างไรจึงจะใช้น้ำอย่างประหยัด เราก็คงคิดว่าต้นไม้ต้นไหนต้องการน้ำมาก ต้นไหนต้องการน้ำน้อย แล้วรดให้พอดี ต้นไหนต้องการน้ำมาก เราก็รดน้ำมาก ต้นไหนต้องการน้ำน้อย ก็

รดน้ำน้อย แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่า ต้นไหนต้องการน้ำมาก ต้นไหนต้องการน้ำน้อย ก็ต้องรู้ว่าต้นไหนรากยาว ต้นไหนรากสั้น ต้นไหนรากยาวก็แสดงว่าต้องการน้ำมาก ต้นไหนรากสั้นก็ต้องการน้ำน้อย เพราะฉะนั้น เรามาแบ่งงานกันนะ ลิง ๒ ตัว ตัวหนึ่งก็ดูรากต้นไม้ ตัวหนึ่งก็ไปเอน้ำมารด”

ว่าแล้วก็ให้ลิงแบ่งงานกันเป็นคู่ๆ ลิงทั้งหลายก็ทำตาม ลิงตัวหนึ่งก็รออยู่ที่ต้นไม้ ลิงอีกตัวหนึ่งก็ไปตักน้ำมา พอจะรด ลิงตัวที่อยู่ต้นไม้ก็ถอนต้นไม้ขึ้นมาดูราก บอกว่า ต้นนี้รากยาว แล้วก็ใส่ลงไป ลิงอีกตัวหนึ่งก็รดน้ำมาก เสร็จแล้วก็ไปถอนต้นไม้ดู บอกว่า “อ้าว! ต้นนี้รากสั้น” แล้วก็รดน้ำน้อย ทำอย่างนี้จนกระทั่งหมดสวน ปรากฏว่าต้นไม้ในพระราชอุทยานตายหมด

นี่ก็เป็นเรื่องของปัญญาลิง แสดงว่าลิงตัวนี้มีปัญญามาก แต่ว่าปัญญาไม่พอดี จะว่าปัญญาเกินไปหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ คิดไปข้างเดียว จะเห็นว่ามันฉลาดนะ มันเข้าใจคิด รู้จักคิดว่า ต้นไม้จะต้องมีกินน้ำมากน้ำน้อย ต้องการน้ำไม่เท่ากัน รากยาว รากสั้น อะไรอย่างนี้ ก็คิดเป็นเหตุเป็นผล แต่เหตุผลของลิงนี้มันไม่พอดี มันกลายเป็นโทษก็เลยมีพุทธศาสนสุภาษิตสอนว่า “คนฉลาดไม่เข้าเรื่อง หรือฉลาดไม่เป็นเรื่อง ไม่ทำให้เกิดความสุข” คือทำให้เกิดโทษเกิดความเสียหาย เพราะฉะนั้นการใช้ปัญญาก็มีคติว่า จะต้องระมัดระวังเหมือนกัน อาจจะมีการผิดพลาด โดยเข้าใจว่า เราใช้ปัญญาหรือเรามีปัญญามากแล้ว แต่ปัญญาของเรานั้นอาจจะมีจุดบกพร่อง มีแง่ที่ไม่สมบูรณ์ ใช้ผิดพลาด ทำให้เกิดโทษเกิดความเสียหายขึ้นมามากมาย นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่ง

ขอเล่าอีกเรื่องหนึ่ง

คราวนี้ก็เป็นเรื่องลึกลับเหมือนกัน ลึกลับมีชื่อมากในบรรดาสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นสัตว์ที่ฉลาด ที่นี้ลองมาดูกันว่าลึกลับตัวหนึ่งจะทำให้เกิดเรื่องเสียหายหรือไม่

มีเรื่องในชาดกอีกแหละ เล่าว่า ที่แม่น้ำสายหนึ่งมีจะเข้ตัวเมียคู่หนึ่ง อยู่มาจะเข้ตัวเมียเกิดแพ้ท้องก็บอกแก่จะเข้ตัวผู้ว่า “ฉันแพ้ท้อง อยากจะกินหัวใจลิง” จะเข้ตัวผู้ก็คิดว่า เอ! เราจะทำอย่างไรดี เราจะต้องหาทางช่วยให้จะเข้ตัวเมียนี้อิ่มกินหัวใจลิง ในที่สุดก็คิดอุบายขึ้นมาได้

พอคิดอุบายได้แล้ว จะเข้ก็ไต่ขึ้นมาจากพื้นน้ำ แล้วว่ายน้ำเข้าไปที่ริมตลิ่ง ไปคุยกับลิงตัวหนึ่ง บังเอิญไปเจอตัวที่ฉลาด จะเข้ก็ทักทายลิง บอกว่า “นี่ท่านอยู่ที่นี้คงจะสบายดีนะ หากินได้ดีไหม” ลิงก็บอกว่า “ต้นไม้แถวนี้ลึ้มมันมาก แย่งกันกิน จนผลไม้เหลือน้อย รู้สึกจะขาดแคลนมากสักหน่อย หากินยาก”

จะเข้บอกว่า “นี่นะ ข้าพเจ้าเที่ยวไปในน่านน้ำนี้ เดียวก็มาฝั่งนี้ เดียวก็ไปฝั่งโน้น ข้าพเจ้าได้เห็นที่ฝั่งโน้น ฝั่งตรงข้ามนะ ต้นไม้มีผลไม้ดกเหลือเกิน ถ้าท่านได้ไปอยู่ที่นั่น คงจะอุดมสมบูรณ์” จะเข้พรรณนาจนกระทั่งลิงอยากจะไป ลิงก็บอก “เอ! ฉันอยากจะไปฝั่งโน้นบ้างละ แต่ฉันไปไม่ได้มันมีแม่น้ำกั้นอยู่ ไม่รู้จะไปยังไง” จะเข้บอกว่า “ไม่เป็นไร ถ้าท่านอยากจะไปจริงๆ ข้าพเจ้าจะอาสาช่วยให้ท่านขี่หลังไปเลย ข้าพเจ้าจะว่ายน้ำพาไปถึงฝั่งโน้น” ลิงก็ตกลง

เมื่อตกลงกันอย่างนั้นแล้วจะเข้ก็เข้ามาที่ฝั่ง แล้วก็ให้ลิงขึ้นหลัง จะเข้ก็ว่ายน้ำไปจนกระทั่งถึงกลางแม่น้ำ พอเห็นว่าถึง

กลางแม่น้ำแล้ว จะเข้ก็มั่นใจว่าคราวนี้ได้หัวใจลิงแน่ จะเอาหัวใจลิงไปให้เมียของตนกิน ก็เลยเยาะเย้ยลิงขึ้นมาว่า “นี่ท่านเสียรู้เราแล้วรู้ไหม เราจะเอาหัวใจของท่านไปให้เมียกิน” ลิงก็ตกใจพูดว่า “อ้าว! ทำไมล่ะ ทำไมไม่พาข้าพเจ้าไปฝั่งโน้น” จะเข้ก็บอกว่า “เราไม่ต้องการจะพาท่านไปหรอก เราต้องการจะฆ่าท่านเอาหัวใจต่างหากล่ะ” ลิงก็ตกใจมาก

ถึงแม้ลิงจะกลัวมากก็จริง แต่เพราะมีปัญญา ก็เลยคิดอุบายซ้อนขึ้นมาในบัดนั้น บอกว่า “เดี๋ยวก่อน เดี่ยวก่อน นี่ท่านพาข้าพเจ้ามาด้วยความเข้าใจผิด ข้าพเจ้าไม่ได้เอาหัวใจติดมาด้วยหรอก เวลาข้าพเจ้าจะมาอย่างนี้ข้าพเจ้าเอาหัวใจออกไปเก็บไว้ที่อื่นแล้ว” จะเข้สงสัยก็ถามว่า “ท่านเอาหัวใจไว้ที่ไหนล่ะ” ลิงก็ชี้กลับไปฝั่งโน้น ชี้ไปที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง มีผลไม้สีแดงๆ ก็บอกว่า “นั่นแหละหัวใจของข้าพเจ้าแขวนไว้ที่ต้นไม้โน้น เห็นไหม”

จะเข้โง่ ก็เชื่อ คิดว่า เอ! ไม่รู้จะทำอย่างไรดี มีทางจะได้กินหัวใจลิงไหมหนอ ก็บอกลิงว่า “แกจะต้องเอาหัวใจมาให้ข้าพเจ้า ไม่งั้นข้าพเจ้าจะฆ่าแก” ลิงก็บอกว่า “เอ้า! ข้าพเจ้าสัญญาว่าจะเอามาให้ แต่จะอย่างไรล่ะ ก็ต้องพาข้าพเจ้ากลับไปฝั่งเดิม แล้วจะขึ้นไปเอาหัวใจมาให้” จะเข้ก็คาดคั้นบอกว่า “ต้องไปเอามานะ ไม่งั้นฉันจะฆ่าแกให้ตาย” ลิงก็รับปากรับคำดี

จะเข้ก็หันหัวกลับ ว่ายน้ำมาเข้าฝั่ง พอเข้าถึงฝั่ง พอเอาหัวเกยตื้น ลิงก็กระโดดแผลวขึ้นหัวจะเข้าไปข่มขืนฝั่ง แล้วก็ขึ้นต้นไม้ไปเลย พอขึ้นต้นไม้ไปแล้วก็ไปข่มต้นไม้ร้องเยาะเย้ยจะเข้บอกว่า “จะเข้หน้าโง่ แกเสียรู้ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าเอาหัวใจไว้ที่ต้นไม้ที่โน้น แก

อดกินข้าฯแล้ว” จระเข้ก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร เสียรู้เขาแล้วก็ไม่มีทางที่จะขึ้นไปจับได้ ผลที่สุดก็เลยดำน้ำหายไป

เรื่องก็จบลง อันนี้ก็เป็นการใช้ปัญญา แต่เป็นปัญญาที่ใช้ในระดับกิจธุระธรรมดาสามัญ แม้จนกระทั่งเรื่องของกิเลส ที่มาต่อสู่ชิงไหวชิงพริบกัน อาตมภาพเอามาเล่าเพื่อให้เห็นเรื่องปัญญาที่ใช้ในแง่ในระดับต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำมาตรัสไว้ในชาดก เพื่อเป็นการสอนคติธรรม

แม้จะเป็นเรื่องของการใช้ปัญญาก็จริง แต่ก็มีคติธรรมอื่นๆ แทรกอยู่ด้วย เรื่องแรก ก็คือการใช้ปัญญาไม่ถูกเรื่อง หรือฉลาดไม่เป็นเรื่อง ไม่เข้าเรื่อง ซึ่งทำให้เกิดโทษได้ ส่วนเรื่องที่ ๒ เป็นพฤติกรรมของจระเข้ที่ต้องการจะทำความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยใช้อุบายหลอกลวงเขา แต่คนที่ลวงเขาก็อาจจะถูกเขาลงตอบได้ และก็กลับได้รับทุกข์แสนสาหัส เหมือนอย่างจระเข้ตัวนี้ ส่วนคนที่รู้จักใช้ปัญญาก็สามารถแก้ไขสถานการณ์ ทำให้หมดปัญหา ทำให้ตนเองรอดพ้นจากความทุกข์ไปได้ เหมือนอย่างลิงในเรื่องที่สองนั้น

วันนี้ อาตมภาพก็เอาเรื่องเบาๆ มาเล่าให้โยมฟัง จะค่อยๆ เล่าเรื่องปัญญาที่อาจจะลึกซึ้งขึ้นไปตามลำดับเท่าที่มีโอกาส ให้เห็นปัญญาในระดับต่างๆ ในหลายระดับ สำหรับวันนี้ ก็ได้ทั้งเรื่องปัญญาด้วย ทั้งคติธรรมที่แฝงมากับเรื่องในชาดกนั้นด้วย ก็ขออนุโมทนาโยมแต่เพียงเท่านี้ เจริญพร

ปัญญาพาพ้นภัยพาล*

เจริญพร อาตมภาพเคยพูดเรื่องปัญญาไว้ และได้เล่าเรื่องอะไรต่างๆ ที่เกี่ยวกับปัญญาหลายครั้งต่อมาก็เล่าออกไปถึงเรื่องอื่นๆ หลายครั้งแล้วเหมือนกัน คิดว่าคราวนี้จะวกกลับมาหาเรื่องปัญญาอีกที โดยเล่าเรื่องตัวอย่างประกอบเกี่ยวกับการใช้ปัญญา คือว่าปัญญานั้นใช้งานได้หลายระดับ ทั้งในระดับความเป็นอยู่ประจำวัน การทำธุระการงาน และการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น คราวนี้ ก็จะเอาตัวอย่างที่เกี่ยวกับการใช้งานในชีวิตประจำวันมาเล่าอีก เป็นเรื่องประเภทนิทานชาดก แสดงถึงการใช้ปัญญาเพื่อจะเอาชีวิตให้รอด ด้วยการรู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

มีนิทานชาดกเรื่องหนึ่ง เล่าเรื่องนก ๒ ชนิด คือ นกเหยี่ยว กับ นกมูลไถ นกมูลไถ เป็นนกเล็กๆ ชนิดหนึ่ง ซึ่งหากินอยู่ตามท้องนา เป็นนกที่เป็นเหยื่อของเหยี่ยวของกาได้ เรื่องนั้นเล่าว่า

วันหนึ่ง ขณะที่นกมูลไถหากินอยู่ในท้องนา เหยี่ยวตัวหนึ่งได้มาโฉบเฉี่ยวเอาไป นกมูลไถนั้นได้รับความทุกข์เป็นอันมาก ระหว่าง

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๘

ที่อยู่ในกรงเล็บของเหยี่ยวที่กำลังบินไปอยู่นั้น ก็มองเห็นความตายอยู่ข้างหน้า แต่เพราะความที่เป็นสัตว์มีปัญญา ก็คิดแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าเอาตัวรอดด้วยปฏิภาณไหวพริบ จึงแต่งเป็นอุบายขึ้นมา ทำเป็นร้องคร่ำครวญบ่นเพื่อว่า “เอ้อ! นี่เราไม่น่าเลยนะ หากินอยู่ในถิ่นของตัวดีๆ ก็ไม่เอา ออกมาเที่ยวหากินนอกถิ่นนอกแดน ก็เลยถูกเหยี่ยวมาเฉี่ยวเอาไปได้ นี่ถ้าเรายังอยู่ในถิ่นของเราละก็ อย่าว่าแต่เหยี่ยวอย่างนี้เลย ให้นักอะไรใหญ่กว่านี้หรือเก่งกว่านี้ก็ไม่มีความจะทำอะไรเราได้” นกมูลไถพูดบ่นเพ้อทำนองนี้ไปเรื่อย ๆ

ฝ่ายเหยี่ยวได้ยินคำที่นกมูลไถว่ามากกระทบตัวเอง คล้าย ๆ ดูถูกก็ชักจวน จึงบอกว่า “เอ้! แกว่า ถ้าหากว่าแกอยู่ในถิ่นของแก ฉันจะทำอะไรแกไม่ได้ใช่ไหม” นกมูลไถ ก็บอกว่า “ฉันก็ว่าอย่างนั้นแหละท่าน” เหยี่ยวก็เลยบอกว่า “เอ้า! ลองดูก็ได้ แกลองไปอยู่ในถิ่นของแกสิ ฉันจะเฉี่ยวให้ได้ ถ้าฉันเฉี่ยวไม่ได้ก็ให้มันรู้ไป แกก็จะได้รับชีวิต” นกมูลไถก็ตกลง เหยี่ยวนั้น ด้วยความที่ยิ่งในความสามารถของตนเอง จึงนึกไม่เท่าทันอุบายของนกมูลไถ ก็เอนนกมูลไถกลับมาปล่อยที่ท้องนา และเอาไปปล่อยไว้ในที่ที่นกมูลไถบอกว่าเป็นที่ของตนด้วย

ธรรมชาติสัตว์ที่หากินในถิ่นที่เขาเคยนั้น ก็ย่อมชำนาญในถิ่นนั้นสามารถหลบหลีกได้ดีกว่าที่จะไปหากินในถิ่นอื่น เมื่อนกมูลไถไปถึงถิ่นของตัวแล้ว ก็เตรียมพร้อมที่จะหลบหลีกเหยี่ยว ให้เหยี่ยวเฉี่ยวไม่ได้ จึงทำอุบายขึ้นไปเกาะบนก้อนดินใหญ่ ๆ ก้อนหนึ่งที่สูงขึ้นมาเด่นเป็นพิเศษ เมื่อพร้อมแล้วเหยี่ยวก็โฉบลงมา พอเหยี่ยว

โฉบลงมาในกลางอากาศ ดิ่งใกล้เข้ามาจนจะถึง นกมูลไถก็หลบลงไปในซอกดิน ฝ่ายเหยี่ยวตัวใหญ่นั้นโฉบลงมาด้วยกำลังแรงมาก แรงพุงทำให้ยังไม่ทัน เมื่อไม่มีตัวนกมูลไถอยู่บนก้อนดินใหญ่ ตัวของนกเหยี่ยวนั้นก็เลยลงมาปะทะที่ก้อนดินเดิมที่ ปราบกว่าเหยี่ยวนั้นถึงแก่ความตายด้วยกำลังแรงโฉบพุงลงมาของตนเอง นกมูลไถจึงรอดชีวิต

นี่ก็เป็นนิทานชาดก ที่แสดงถึงคติธรรมในการใช้ปัญญา ถ้าหากว่ามีสติและใช้ปัญญา ก็อาจจะแก้ไขสถานการณ์ร้ายเฉพาะหน้าให้ผ่านพ้นไปได้เหมือนกับนกมูลไถนี้ และในทางตรงข้ามเหยี่ยวนั้น ก็ด้วยกิเลสของตนเองที่มัวแต่นึกคิดด้วยมานะว่าเขาจะถูกเหยียดหยามตน จึงไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณาว่าอาจจะเป็นอุบายของเขา รู้ไม่เท่าทัน ปล่อยให้กำลังโทสะครอบงำ ก็เลยพาตัวเองไปได้รับความทุกข์เดือดร้อนถึงแก่ความตาย นี่ก็เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงการใช้ปัญญาในระดับสามัญ

ดังที่อาตมภาพกล่าวมาแล้วว่า การใช้ปัญญานี้ ถ้าใช้ในทางที่ไม่ดี ก็กลายเป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น แต่ถ้ารู้จักใช้ ก็คลี่คลายแก้ปัญหาก็สำเร็จได้ ดังจะเล่าตัวอย่างการใช้ปัญญาอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้ที่ใช้ปัญญานั้น ก็คงจะมีความสามารถไม่แพ้ นกมูลไถเมื่อใด แต่จะเป็นคุณหรือโทษ ก็แล้วแต่ว่าจะใช้ถูกหรือไม่

มีเรื่องเล่ามาเกี่ยวกับพ่อค้าสองคน เป็นพ่อค้าบ้านนอกกับพ่อค้าชาวกรุง พ่อค้าบ้านนอกคนหนึ่งเข้ามาค้าขายในกรุง นำเอาผลไม้มาฝากไว้ที่บ้านของพ่อค้าชาวกรุง จำนวน ๕๐๐ อัน เมื่อฝากไว้แล้วก็ไปทำธุระอย่างอื่น ต่อมาเป็นเวลานาน ก็กลับมาที่

บ้านของพ่อค้าชาวกรุงนั้น เพื่อทวงเอาผลไม้กลับคืน จะได้เอาไปค้าขายต่อ ฝ่ายพ่อค้าชาวกรุงนั้นได้นำเอาผลไม้ ๕๐๐ อัน ไปขายเอาเงินหมดแล้ว เมื่อเขามาทวงตัวเองก็ไม่มีจะให้ นึกอะไรไม่ทันก็เลยบอกว่า “หนูมันกินหมดแล้ว หนูกินผลไม้หมด”

ฝ่ายพ่อค้าชาวบ้านนอก เมื่อเขาบอกว่าอย่างนั้นก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร ก็ของมันไม่มีจะให้แล้ว ก็หมดทาง แต่คิดค้นอยู่ในใจว่า จะต้องหาทางแก้เผ็ด วันหนึ่งจึงมาชวนลูกชายเล็กๆ ของพ่อค้าชาวกรุงไปเที่ยวเล่น บอกว่า จะพาไปอาบน้ำ ไปเล่นน้ำในแม่น้ำ พอไปแล้ว ก็กลับมาคนเดียว ฝ่ายพ่อค้าชาวกรุงก็ถามว่า “อ้าว! ลูกฉันไปไหนละ ไม่เห็นกลับมาด้วย” พ่อค้าบ้านนอกก็ตอบว่า “โอ้! ต้องเสียใจด้วย ระหว่างที่ผมไปอาบน้ำ เล่นน้ำอยู่นั้นนะ ลูกของคุณถูกเหี่ยวเฉาไป” วังั้น ฝ่ายพ่อค้าชาวกรุงก็ค้านขึ้นว่า “เป็นไปไม่ได้ ลูกฉันตัวแค่นี้ เหี่ยวมันจะมาเหี่ยวไปได้ยังไง เหี่ยวมันตัวเล็กนิดเดียว” พ่อค้าชาวบ้าน ก็ว่า “ไม่ทราบสิครับ เหี่ยวมันเหี่ยวไปแล้ว ผมก็ทำอะไรไม่ได้”

พ่อค้าชาวกรุงก็เลยไปฟ้องเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ที่สมัยนั้นเขาเรียกว่า มหาอำมาตย์ คือเจ้าหน้าที่ศาลยุติธรรมนั่นเอง ให้ช่วยตัดสินคดี เล่าให้ฟังว่า นายคนนี้พาลูกของตนไปอาบน้ำ แล้วก็ทำให้ลูกของตนหายไป เขาบอกว่าเหี่ยวเฉาไปซึ่งเป็นไปไม่ได้ ขอให้ช่วยตัดสินด้วย ฝ่ายพ่อค้าชาวบ้านก็เล่าให้ฟังบ้างว่า “ผมก็เคยได้นำเอาผลไม้ ๕๐๐ อัน มาฝากไว้ที่บ้านของพ่อค้าชาวกรุงคนนี้เสร็จแล้วเขาก็ทำหายหมด ก็คงจะโกงเอาไปนั้นแหละ แล้วเขาก็บอกว่าถูกหนูกินหมด ผมก็ขอให้ท่านช่วยตัดสินคดีให้ด้วย”

ฝ่ายอำมาตย์นั้นก็รู้เท่าทันว่า อันนี้ต้องเป็นเรื่องโกงกันแน่ๆ ถ้าหากว่าพ่อค้าคนแรกโกงเขาไป โดยใช้อุบาย บอกในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ฝ่ายนี้เขาก็ทำโดยอ้างสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เหมือนกัน ก็เลยบอกว่า “เออ! ถ้าหากว่าหนูมันกินผลไม้ได้ เหี่ยวมันก็เหี่ยวเด็กไปได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ท่านจงเอาผลไม้มาคืนเขาเสียเถิด เขาก็จะเอาลูกมาคืนท่านเอง” พ่อค้าชาวกรุงก็เลยหมดทางไป ต้องยินยอมต้องไปซื้อหาผลไม้เอากลับมาคืน หรือชดใช้ค่าเสียหาย แล้วพ่อค้าชาวบ้านนอกนั้นก็นำเด็กมาคืนให้ เรื่องก็จบลงไป

นี่ก็เป็นเรื่องของการใช้ปัญญา การใช้ปัญญาที่สำคัญในกรณีนี้ก็คือผู้ตัดสินคดี ซึ่งจะต้องรู้เท่าทันว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อจะตัดสินคดีให้ได้ผลโดยยุติธรรม นี่ก็เป็นตัวอย่างต่างๆ ซึ่งในนิทานชาดกท่านเล่าไว้มากมายหลายเรื่อง เพื่อแสดงถึงการใช้ปัญญา พร้อมทั้งคติธรรมต่างๆ เพื่อสอนให้คนเราใช้ปัญญาในทางที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง เช่น ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นต้น และทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ ไม่ใช่ไปในทางเสียหายเป็นโทษหรือเบียดเบียนกัน

อาตมภาพคิดว่า วันนี้ ก็ได้เล่านิทานประกอบไว้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องคุณธรรมในหัวข้อว่าปัญญา พอสมควรแก่เวลา ก็ขอยุติเพียงเท่านี้ เจริญพร

ปัญญาแก้กลโกง*

รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ จะขอย้อนกลับไปพูดเรื่องปัญญาอีก เรื่องปัญญาดอนนี้ก็ยังจะพูดถึงปัญญาในระดับสามัญ คือการใช้งานใช้ประโยชน์ในกิจธุระต่างๆ ไป และวันนี้ก็จะเอาเรื่องชาดกมาเล่าอีกสักเรื่องหนึ่ง จะให้เห็นว่าเขาใช้ปัญญาอย่างไร และปัญญานั้นช่วยให้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา ในการดำเนินชีวิต ในการทำธุรกิจอย่างไร ท่านเล่าว่า

นานมาแล้ว มีสหยาคุหนึ่ง คนหนึ่งชื่อฉลาด อีกคนหนึ่งก็บังเอิญชื่อคล้ายๆ กัน แต่ยาวกว่านิดหนึ่งชื่อว่า นายยอดฉลาด ฉลาด กับ ยอดฉลาด บังเอิญมาเป็นเพื่อนกัน อยู่มาสหยาคุสองคนนี้ก็เกิดคิดทำการค้าขายด้วยกัน การค้าขายในสมัยโบราณนั้น เขาใช้วิธีเดินทางด้วยกองเกวียน สองคนนี้ก็จัดการซื้อพาหนะ ซื้อเกวียน ซื้อโคมา ทำเป็นอย่างกองคาราวานขึ้น เขาเรียกว่ากองเกวียน ไปค้าขายต่างเมือง แล้วทั้งสองคนก็ได้ดำเนินการค้าขายกันมาแบบเป็นหุ้นส่วน โดยแบ่งผลกำไรกัน

ในการเดินทางคราวหนึ่ง เมื่อไปค้าขายต่างเมืองเสร็จแล้วก็เดินทางกลับมายังเมืองของตน เมื่อมาถึงตัวเมือง อยู่นอกเมือง สมัยโบราณก็ยังเป็นป่า หรือคล้ายๆ ป่า ก็หยุดพักกองเกวียน สองคนก็มาคิดกันว่า “เออ! เราจะเข้าเมืองอยู่แล้ว มาแบ่งผลกำไรกันดีกว่า”

เมื่อคำนวณดู คิดกันไปคิดกันมา เพื่อแบ่งผลกำไรกัน ก็ตกลงกันไม่ได้ เกิดปัญหาขึ้น แทนที่จะแบ่งเท่าๆ กัน ก็ต้องคำนวณว่าใครลงทุนอะไรเท่าไร หรือใครทำผลประโยชน์อะไรได้มากได้น้อย ก็เอาสิ่งเหล่านั้นมาคิดในการที่จะแบ่งผลกำไรด้วย

นายฉลาดนะไม่ว่าอะไร ก็คิดว่าควรจะแบ่งให้เท่าๆ กัน แต่นายยอดฉลาดไม่ยอม บอกว่า ฉันควรจะได้มากกว่า เถียงกันไปเถียงกันมานายยอดฉลาดไม่รู้จะอ้างเหตุผลอะไรในที่สุดก็เลยบอกว่า แกนะชื่อฉลาดเฉยๆ ฉันนี้มันยอดฉลาด ฉลาดได้ส่วนหนึ่งยอดฉลาดก็ควรจะได้ ๒ ส่วน เพราะชื่อมันยอด มันฉลาดกว่า แต่ก็ตกลงกันไม่ได้ ฝ่ายนายฉลาดก็ไม่ยอม

นายยอดฉลาดก็เลยคิดหาอุบายเอาอย่างนี้ดีกว่า เรา ๒ คนตกลงกันไม่ได้ให้เทวดาท่านตัดสิน ต้องไปหารุกขเทวดาที่ต้นไม้ใหญ่จะไปถามรุกขเทวดากัน ยอดฉลาดคิดอุบายขึ้นแล้ว ก็ไปหาต้นไม้ใหญ่ไว้ก่อน เป็นการเตรียมการ ก็ไปเจอต้นไม้ใหญ่ที่มีโพรงกว้าง จึงให้พ่อตาของตัวเองเข้าไปอยู่ในโพรงของต้นไม้ นั้น ซักซ้อมกันไว้ให้พ่อตาปลอมตัว ปลอมเสียงเป็นรุกขเทวดา แล้วก็มาชวนเอานายฉลาดไปที่ต้นไม้ ไปถามรุกขเทวดานั้น

เมื่อไปถึงแล้ว สองคนนั้นก็บนบานกราบไหว้ แล้วก็เล่า

* เล่าเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๒๘

เรื่องให้รุกขเทวดาฟังว่า เรื่องราวมันเป็นอย่างนี้ๆ ข้าพเจ้าสองคนนี้ทำการค้าขายแบ่งผลประโยชน์ ตกลงกันไม่ได้ จึงมาขอให้รุกขเทวดาท่านช่วยตัดสินตามเรื่องราว เหตุผลที่กล่าวมา พอเล่าเรื่องจบถามรุกขเทวดาแล้ว รุกขเทวดาก็ตอบลงมาว่า เจ้าสองคนนี้นะ คนหนึ่งมันซื้อฉลาดเฉยๆ อีกคนหนึ่งมันซื้อยอดฉลาด เจ้าฉลาดนี้ควรจะได้หนึ่งส่วน เจ้ายอดฉลาดควรได้สองส่วน ก็ต้องแบ่งเป็น ๓ ส่วน ให้นายฉลาด ๑ ส่วน ให้นายยอดฉลาด ๒ ส่วน

ฝ่ายนายฉลาดก็คิดสงสัย ใช้ปัญญาพิจารณาว่า อาจจะมีการใช้อุบายหรือเป็นกลอะไรสักอย่าง ก็เลยคิดจะทดสอบรุกขเทวดา จึงไปเอากิ่งไม้ใบหญ้ามาสุมที่โคนต้นไม้ขึ้น แล้วก็จุดไฟขึ้น ฝ่ายรุกขเทวดาพลอมนั้นโดนร้อนเข้า ทนไม่ไหว ก็เลยออกจากโพรงต้นไม้ ปีนต้นไม้ขึ้นไป แล้วกระโดดตุ๊บลงมา กลอุบายก็เลยแตก รู้กันว่าเป็นรุกขเทวดาตัวปลอม

เมื่อรู้ว่าเป็นรุกขเทวดาตัวปลอม เพราะจับได้แล้ว นายยอดฉลาดก็ต้องยอม ผลสุดท้ายก็เลยแบ่งผลกำไรเท่าๆ กันทั้งสองฝ่าย เรื่องก็จบลงด้วยดี

เรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงการใช้ปัญญาของนายฉลาด ตอนต้นนายยอดฉลาดใช้ปัญญาก่อน ใช้ปัญญาในทางไม่ดี คือไปคิดกลอุบายหลอกหลวงเขา โดยกะจะเอาเปรียบ แต่ก็ไม่สำเร็จ เพราะว่าคนอื่นเขาก็มีปัญญาเหมือนกัน ส่วนนายฉลาดนั้นก็เป็นคนมีปัญญา รู้จักสงสัยในสิ่งที่ควรสงสัย ไม่ใช่ศรัทธาเรื่อยไป ถ้าหากมีแต่ศรัทธาอย่างเดียวก็เชื่อรุกขเทวดา ก็อาจจะยอมไปตามนั้น แต่เพราะรู้จักใช้ปัญญา รู้จักสงสัย จึงตรวจสอบให้แน่ชัดเสียก่อน ก็

เลยแก้ปัญหาทำให้เรื่องสิ้นสุดลงด้วยดี ทำให้ได้รับความยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย

เรื่องนี้ก็เป็นคติอย่างหนึ่ง เป็นคติทั้งในทางร้ายที่ว่า ไม่ควรใช้ปัญญาในการเอาเปรียบหลอกหลวงเขา และก็เป็นตัวอย่างในทางดีที่ว่า ไม่ควรจะให้ศรัทธาชักจูงไปอย่างเดียว โดยไม่ใช้ปัญญา แต่ต้องใช้ปัญญาพิจารณา เมื่อรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาด้วยดีแล้ว ก็จะทำให้เกิดผลดีขึ้น นำความสุขและการพ้นจากปัญหามาสู่ตน

ขอโอกาสชี้แจงนิดหน่อยว่า ตามเรื่องเดิมในภาษาบาลี นายฉลาดมีชื่อว่าบัณฑิต นายยอดฉลาด ชื่อว่า อติบัณฑิต ถ้าแปลตรงๆ ก็คงว่า นายบัณฑิต กับนายบัณฑิตยิ่งกว่า หรือนายเหนือบัณฑิต หรือนายบัณฑิตเลยเถิด แต่จะแปลอย่างนั้น ก็จะยาวเกินชื่อไป จึงแปลเป็นไทยง่ายๆ ว่า นายฉลาด กับ นายยอดฉลาด

วันนี้อาตมภาพได้เล่าเรื่องเบาๆ สมอง พอเป็นเครื่องประกอบในคุณธรรมข้อปัญญา ก็พอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนา โยมท่านี้ เจริญพร ฯ

ปัญญาพาสู้สุข*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ มาพอดีกับจะมีการถวายพจนานุกรมแด่ในหลวงอาตมภาพก็เลยมานึกถึงเรื่อง ชาดกเกี่ยวกับเรื่องถวายของ รับพระราชทานของ ในทำนองนี้ แต่เป็นเรื่องที่อาจจะซ้ำๆ หน่อย ก็เลยนำมาเล่าให้โยมฟัง และก็เข้ากับหัวข้อธรรมที่กำลังพูดอยู่ด้วย คือเรื่องปัญญา ในชาดกนี้ก็เป็นเรื่องการใช้ปัญญาเหมือนกัน ก็ขอนำเรื่องเบาๆ มาเล่าอีกเรื่องหนึ่ง ท่านเล่าว่า

ในอดีตกาลนานมาแล้ว เมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัต ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ได้เสด็จอุบัติเป็นลูกของพราหมณ์คนหนึ่ง พราหมณ์นี้เป็นคนยากจนมาก ทำอาชีพไถนา แต่แกก็มีความเพียรพยายามดี และอดส่ำห้ำเลี้ยงลูกอย่างดี ลูกคือพระโพธิสัตว์นี้ชื่อ *โสมทัต* โสมทัตได้เล่าเรียนศึกษาวิชาการจนกระทั่งจบ แล้วก็ได้เข้ารับราชการ เมื่อรับราชการก็เจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองมาก จนกระทั่งได้มียศมีตำแหน่งสูง ได้เป็นคนโปรดของพระเจ้าอยู่หัว

คราวหนึ่ง โสมทัตมาเยี่ยมพ่ออีกตามที่เคยมาเยี่ยม คราวนี้พ่อพูดขึ้นมาว่า “นี่นะ โสมทัต เดียวนี้ลูกก็ไปเข้ารับราชการจนได้ดีแล้ว เป็นคนโปรดของพระเจ้าอยู่หัวนี่ ลองหาโอกาสให้พ่อเข้าไปเฝ้าในหลวงสักครั้งสิ” โสมทัต ก็บอกว่า “เอาลิ พ่อ ผมจะพาพ่อไปเข้าเฝ้าในหลวงสักทีหนึ่ง แต่พ่อต้องเตรียมตัวไว้นะ”

พ่อนึกอะไรขึ้นมาได้ก็บอกว่า “เอ้อ! ไหนๆ จะไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสักทีก็ให้มันได้อะไรสักหน่อย พอดีนะ วัวที่พ่อใช้ไถนาคู่หนึ่งมันตายเสียตัวหนึ่ง เราไปขอพระเจ้าอยู่หัวมาอีกตัวหนึ่งจะได้มาเข้าคู่กันให้มันครบ” โสมทัตก็บอกว่า “ตกลง แต่ว่าจะไปขอในหลวงเฉยๆ นี่ มันก็ไม่ค่อยดี พ่อไปครั้งนี้ครั้งแรก อีกอ้อจะไปขอก็กังไถอยู่ เอาอย่างนี้ดีกว่า ให้มีชิ้นเชิงหน่อย ผมจะแต่งเป็นโคลงกลอนให้พ่อ ท่องไว้แล้วก็เอาไปว่าไว้ในหลวงฟัง ถ้าว่าเป็นกลอนเป็นโคลงอย่างนี้จะก็ไม่น่าเกลียด”

ฝ่ายท่านพราหมณ์ไม่รู้หนังสือ ไม่เคยเล่าเรียนเลยก็บอกว่า “เอ้อ! ข้าก็พูดไม่เป็นหรอก คำราชาศัพท์อะไรต่างๆ นี่ ลูกช่วยสอนหน่อยก็แล้วกัน” โสมทัตก็เลยแต่งเป็นคาถา คาถาภาษาบาลีก็คือโคลงฉันทกาวยกลอนนี่เอง โสมทัตแต่งให้พ่อท่องว่า

“โคของข้าพระพุทธเจ้าคู่หนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าใช้ไถนาทุกวัน บัดนี้ ตัวหนึ่งตายไป ขอรับพระราชทานอีกตัวหนึ่ง จะได้ไปเข้าคู่กัน”

โสมทัตแต่งให้แล้วก็มอบให้พ่อ พ่อเป็นคนปัญญาทึบ และก็ไม่รู้หนังสือด้วย จึงให้ลูกสอนแล้วก็มาท่องๆ แล้วก็ทบทวนให้แม่นยำเพื่อความแน่ใจ ตัวเองก็ไม่เคยเข้แว้ง ก็ต้องท่องให้แม่นยำที่สุดและขอเวลาลูก ปล่อยให้ลูกกลับไปรับราชการตามปกติก่อน รอให้

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๒๘

แน่ใจแล้วค่อยพาเข้าเฝ้า ท่องกันมานานทีเดียว จนกระทั่งพราหมณ์นี้ก็แน่ใจว่า เอาละครานี้แม่นยำ เข้าเฝ้าได้แน่ ก็เตรียมซักซ้อมวิธีเข้าเฝ้ากันอย่างดีทีเดียว บอกว่าให้เข้าไปยังงั้นๆ พอถึงตอนนั้นแล้วให้ว่าโคลงกลอนนี้ขึ้น

เมื่อถึงวันที่กำหนดโสमतักก็พาพราหมณ์ผู้เป็นพ่อไปเข้าวังเข้าเฝ้าในหลวง ไปเข้าตามพิธีก็เป็นไปด้วยดี จนกระทั่งถึงตอนที่เห็นว่าคาถาเป็นโคลงกลอน ท่านพราหมณ์นี้ไม่เคยเลยที่จะไปพูดกะในหลวง ก็ประหม่า ประหม่าก็ว่าลำบาก คาถานั้นก็ท่องไว้อย่างดีแล้ว แต่เวลาเอาเข้าจริงกลับนึกไม่ออกว่าไปได้แต่ตอนแรกก็ท่องออกมาว่า

“โคของข้าพระพุทธเจ้าคู่หนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าใช้ไถนาทุกวัน บัดนี้ตัวหนึ่งตายไป...”

เอ! ตอนนี่ซักก็ยังไม่ออก มันเป็นคาถานี้ เป็นคำโคลง ที่นี้ตะกุกตะกักขึ้นมา ก็ยิ่งประหม่า แทนที่จะบอกว่า “ขอรับพระราชทานอีกตัวหนึ่ง จะได้เอาไปเข้าคู่กัน” นึกไม่ทัน ในที่สุดก็เลยว่ไปเสียอีกอย่างหนึ่ง กลายเป็นบอกว่า

“...ขอพระองค์รับไว้เสียอีกตัวหนึ่ง จะได้ไปชะด้วยกัน”

ท่านพราหมณ์ว่าอย่างนี้ พระเจ้าแผ่นดินทรงรับฟังก็ทรงทราบ ทรงเข้าใจว่า พราหมณ์นี้คงจะต้องว่าผิดแน่ แต่ก็ทรงพระสรวล แล้วก็หันไปตรัสกะโสमतักว่า “เออ! นี่ ที่บ้านพ่อของโสमतักนี้คงจะมีโคมากใช่ไหม?” เป็นการหยอกล้อ

โสमतักนั้นเป็นคนฉลาดมีปฏิภาณดี พอในหลวงตรัสมาว่าอย่างนั้น ก็กราบบังคมทูลตอบไปทันทีว่า “ถ้าในหลวงพระราชทานไปก็มีมากพะย่ะค่ะ”

พอโสमतักว่าอย่างนี้ พระเจ้าอยู่หัวก็ยิ่งโปรดปรานมาก ทรงพระสรวลเป็นการใหญ่ ตรัสว่า “เออ! ดี โสमतัก เธอฉลาดมาก เอาละ ถ้าอย่างนั้นเราจะพระราชทานสิ่งของให้พ่อเธอเป็นรางวัล” ก็เลยโปรดพระราชทานข้าวของมากมายให้แก่พ่อของโสमतัก รวมทั้งโคแถมมาเป็น ๑๖ ตัว

พ่อของโสमतักแม้จะผิตพลาดแต่ได้อาศัยลูกฉลาดมีปัญญา ก็ช่วยไว้ จึงได้กลับไปบ้านด้วยความอึดเอมใจ ได้รับของพระราชทานมาเป็นอันมาก เรื่องนี้ก็จบลง

ที่เล่ามานี้ เป็นเรื่องของการที่จะไปขอพระราชทานของ แต่กลับจะไปถวายเสีย แต่ข้อที่เป็นคติก็คือว่า การมีปฏิภาณจะช่วยกลับร้ายให้กลายเป็นดีได้ โสमतักนี้เป็นพระโพธิสัตว์นะ เป็นคนฉลาดมาก มีปฏิภาณ ปฏิภาณ ก็คือ การใช้ปัญญาแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ทันทั่วทั้งที่ เพราะโสमतักมีปฏิภาณ แม้ว่าพ่อของตัวเองจะว่าอะไรผิดๆ ถูกๆ แต่โสमतักก็แก้ไขกลับกลายเป็นดีไปได้ อาตมภาพ จึงนำมาเล่าอีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องประกอบเกี่ยวกับการใช้ปัญญา ให้เห็นว่าการใช้ปัญญานั้น เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ในแทบทุกสถานการณ์ แต่ทั้งนี้ ก็ต้องใช้ปัญญาให้ถูกต้องด้วย อย่างที่ว่าถ้าใช้อย่างลึงเฝ้าสวนก็กลับเสียผลประโยชน์ไป อันนี้เป็นตัวอย่างในทางที่ดีงาม ก็เอามาเล่าเป็นเรื่องประกอบไว้อีกเรื่องหนึ่ง สำหรับวันนี้ อาตมภาพคิดว่าเล่าแต่เรื่องโสमतักเรื่องเดียวก็พอ ขออนุโมทนาโยมท่านนี้ เจริญพร

เด็กน้อยโพธิสัตว์*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็จะถูกในหัวข้อเรื่องปัญญาอีก และก็จะเป็นเรื่องแทรกแบบเบาๆ สมองอีกเหมือนกัน คือ ปัญหานี้เป็นบารมีอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ก็ต้องบำเพ็ญบารมี ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐ ประการ และในบรรดาบารมี ๑๐ ประการนั้น ปัญหานี้ เป็นบารมีข้อที่ ๔ กล่าวคือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ลิบข้อด้วยกัน

ปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ที่เป็นเรื่องเด่นก็คือสมัยที่เป็นมโหสถ และก็มีชาดกเรื่องหนึ่งชื่อว่า มโหสถชาดก อยู่ในทศชาติ หรือที่เราเรียกแบบภาษาชาวบ้านว่า พระเจ้า ๑๐ ชาติ มโหสถชาดกนี้เป็นชาดกที่ยาวมาก วันนี้ อาตมภาพก็จะปรารภเรื่องมโหสถชาดก เอามาพูดสั้นๆ เป็นตัวอย่างประกอบเรื่องเกี่ยวกับการใช้ปัญญา เฉพาะเรื่องนี้เป็นปัญญาของพระโพธิสัตว์ใน

ระหว่างบำเพ็ญบารมี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ปัญญานั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จำเป็นในการที่จะบรรลุโพธิญาณ และเป็นคุณธรรมที่ค่อยๆ เจริญเพิ่มพูนขึ้นไปเรื่อยๆ สำหรับมโหสถชาดกนี้ ก็มีเรื่องเล่ามาว่า

ในอดีตกาลนานมาแล้ว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งในชมพูทวีป พระนามว่า พระเจ้าวิเทหะ ครองแผ่นดินอยู่ที่เมืองมิลิลา พระเจ้าวิเทหะนี้ มีบัณฑิตเป็นที่ปรึกษาาราชการ และเป็นผู้สั่งสอนชนบดธรรมเนียมประเพณีในการบริหารกิจการแผ่นดินอยู่ ๔ ท่าน หัวหน้าของบัณฑิตทั้ง ๔ มีชื่อว่า เสนกะ

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าวิเทหะ บรรทมหลับไป และได้ทรงพระสุบิน คือฝัน พระองค์ฝันไปว่า ที่พระลานหลวงของพระองค์นั้นมีกองไฟใหญ่ลุกโพลงอยู่ ๔ มุม และต่อมาก็มีแสงไฟเล็กๆ เหมือนกับแสงหิ่งห้อยเกิดขึ้นที่ตรงกลางพระลานนั้น ท่ามกลางกองไฟทั้ง ๔ แสงไฟเล็กๆ นั้นค่อยๆ ลุกโพลงสว่างขึ้นๆ เรื่อยๆ จนในที่สุดก็สว่างเกินกว่ากองไฟทั้ง ๔ นั้น และสว่างขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งว่า โพลงจ้าไปหมดทั่วทั้งฟ้าและแผ่นดิน แล้วพระองค์ก็ตื่นบรรทมขึ้นมา

เมื่อตื่นบรรทมแล้ว ก็ทรงวิตกกังวลว่า เอ! ที่เราฝันนั้น มันฝันร้ายหรือฝันดี เพราะว่าฝันเป็นไฟเสียด้วย ไฟลุกมาก ก็ไม่สบายพระทัย ต่อจากนั้นก็บรรทมไม่หลับ รอเวลาจนกระทั่งว่าบัณฑิตทั้ง ๔ คนมาเฝ้า บัณฑิตก็ถามว่า พระองค์บรรทมหลับสบายดีหรือ พระเจ้าอยู่หัวก็ตรัสว่า จะสบายได้อย่างไรละ ฝันเรื่องสำคัญขึ้นมาไม่รู้ว่าจะร้ายหรือดี ก็เลยตรัสเล่าเรื่องที่ฝันให้ฟัง

บัณฑิตทั้ง ๔ คนก็ทูลทำนายฝันว่า ที่พระองค์ฝันนั้นเป็น

* เล่าเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๒๘

ฝันดี มีความหมายว่า จะมีผู้มีปัญญายิ่งใหญ่เกิดขึ้น กองไฟใหญ่ทั้ง ๔ กองที่มุมพระลานหลวงนั้น ก็คือ ข้าพระองค์ทั้ง ๔ นี้แหละ แต่จะมีคนดีเกิดขึ้น คงจะเกิดขึ้นในวันนี้ ในวันที่พระองค์ฝันนี้แหละ แล้วคนมีปัญญาคนนั้นก็มีความยิ่งใหญ่ล้ำกว่าข้าพระองค์ทั้ง ๔ นี้มากมาย พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงดีพระทัย ก็เอาเป็นข้อสังเกตไว้ และรอกาลเวลา

ที่นี่ กล่าวถึงเหตุการณ์ทางด้านความเป็นจริง ที่ใกล้ประตูเมืองด้านทิศตะวันออก มีหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่ง ที่หมู่บ้านนั้นมีเศรษฐีท่านหนึ่ง ชื่อว่า สิริวัฑฒกะ ในเวลานั้นก็พอดีที่บ้านของท่านเศรษฐีนี้ ภรรยาได้ตั้งครรภ์ขึ้น และต่อมาก็ได้คลอดบุตร และเมื่อคลอดบุตร คนนี้ ตามตำนานบอกว่า พระอินทร์มีความดีใจ ต้องการประกาศความยิ่งใหญ่ของเด็กคนนี้ ที่เกิดมาจะมีปัญญามาก ก็ได้เหาะเอา ขวดยามาใส่มือเด็กคนนี้ เมื่อตอนที่เกิดใหม่ๆ เลย กลายเป็นว่า เด็กคนนี้เกิดมาก็มีขวดยาติดมาด้วย พ่อเศรษฐีอาศัยนิมิตที่ว่าเด็กนี้มียาติดมาด้วย ก็ตั้งชื่อว่าโอสธ แต่เดิมคำว่ามหาเข้าไปด้วยก็เป็น มหาโอสธ รวมกันเป็นมโหสถ มโหสถก็แปลว่ายาวนานใหญ่ หรือ ยาที่มีคุณเป็นอันมาก มีประโยชน์มาก

เด็กชายมโหสถนี้เติบโตขึ้นมา จนกระทั่งอายุได้ ๗ ขวบ มีเพื่อนเล่นมากมาย มีความสามารถ มีสติปัญญาสูง คราวหนึ่ง ท่านเศรษฐีเกิดความคิดว่า ที่เด็กๆ มาเล่นกันนี้ ถ้ามีศาลาหลังหนึ่งไว้ก็จะดี ก็ให้ช่างมาสร้าง เมื่อช่างกำลังสร้างอยู่นั้น เด็กคนนี้มีสติปัญญามาก เห็นช่างสร้าง ก็รู้ดีกว่าช่างที่สร้าง กลับไปสอนช่างว่าที่ท่านทำอย่างนั้น ถ้าทำอย่างโน้นจะดีกว่า ก็แนะนำช่าง เมื่อช่าง

ทำตามก็ได้ผลดี และการสร้างศาลาก็ดำเนินต่อมาจนเสร็จ เป็นศาลาใหญ่ มีที่พักคนเดินทาง และมีที่สงเคราะห์ในด้านการรักษาพยาบาลเป็นต้นด้วย พร้อมทั้งชุดสระโบกขรณีอะไรต่างๆ ให้เป็นที่ที่รื่นรมย์ ก็คงจะคล้ายๆ เป็นศาลาในปาร์ค หรือในอุทยาน และเพราะเหตุที่เป็นเด็กมีปัญญามาก มีคนเชื่อถือมาก มีเรื่องอะไรก็มาปรึกษา เด็กชายมโหสถก็เลยกลายเป็นผู้วินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ ที่คนไปมาที่ศาลานี้เอามาปรึกษาความด้วยโดยใช้ศาลานี้เป็นศูนย์กลาง เป็นที่พักผ่อนและคล้ายๆ เป็นที่ทำงานไปด้วย

ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดิน คือ พระเจ้าวิเทหะนั้น เมื่อเวลาผ่านไป ๗ ปีแล้ว ก็ทรงหวนระลึกถึงความหลังครั้งที่ได้ทรงพระสุบิน ก็ทรงพระดำริว่าน่าจะหาตัวเด็กคนนี้ได้แล้ว ถ้าเป็นคนมีปัญญาก็คงจะมีอะไรแสดงออกมา เพราะเมื่ออายุเด็กถึง ๗ ขวบ จะสามารถแสดงลักษณะพิเศษของตนออกมาได้ ก็จึงส่งอำมาตย์ออกไปลองหา ดูไปค้นหาตัวเด็กชายที่มีสติปัญญามาก ว่าอยู่ที่ไหน อำมาตย์ก็แยกย้ายกันออกไปในทิศทางต่างๆ

ในบรรดาอำมาตย์ที่ออกไปสืบค้นเหล่านั้น ก็มีคนหนึ่งมาทางด้านนี้ และได้มาถึงที่ศาลานี้ แล้วก็ได้เข้ามาพัก เมื่อเห็นสถานที่นั้นดีมาก ก็ถามคนแถวนั้นว่า ศาลานี้ใครสร้าง คนแถวนั้นก็เล่าให้ฟังถึงความอัศจรรย์ของเด็กชาย ๗ ขวบนี้ ที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างศาลาอำมาตย์คนนั้นก็เลยมีความมั่นใจว่าคงจะต้องเป็นเด็กคนนี้ก็ถามว่า เขาเกิดเมื่อไร สืบได้ความว่า เกิดเมื่อ ๗ ปีมาแล้ว วันเวลาก็ตรงกัน ก็เลยยิ่งมั่นใจใหญ่ว่าคงจะใช่แน่ๆ จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว ว่าเด็กคนนี้ ที่เป็นลูกชายของสิริวัฑฒก

เศรษฐีนั้น เป็นคนมีปัญญามาก และอายุก็พอดี ๗ ขวบ ได้แสดงความสามารถให้ปรากฏในการสร้างศาลาหลังใหญ่ซึ่งมีสถานที่ใช้งานเป็นประโยชน์ และมีสิ่งประกอบที่สวยงามรื่นรมย์

พระเจ้าแผ่นดินรับฟังคำกราบทูลรายงานแล้ว ก็ทรงปรึกษากับอำมาตย์บัณฑิตทั้ง ๔ นั้น ตอนที่ บัณฑิตทั้ง ๔ ชักจะเกิดความริษยา ชักจะไม่พอใจเพราะไม่ยอมให้ใครมาล้าหน้ากว่าตน ก็เลยกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวว่า “อ้อ ศาลาแค่นี้ใครๆ ก็สร้างได้ ไม่เป็นเครื่องแสดงว่าเป็นบัณฑิตหรือ เพราะฉะนั้นควรจะให้รอไว้ก่อน” พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตกลงว่าจะรอดูต่อไป จึงทรงส่งอำมาตย์กลับไปว่า “เฝ้า ไปสังเกตดูซิ คอยติดตามพฤติกรรมของเด็กคนนี้ต่อไปว่าจะแสดงความสามารถอย่างไรอีก”

เรื่องราวต่อจากนั้นมา ก็เป็นคำเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ ซึ่งแสดงถึงการใช้สติปัญญาความสามารถของมโหสถนี้ มากมายหลายอย่าง อาตมภาพจะยกมาเล่าเป็นตัวอย่าง เช่นเรื่องหนึ่งว่า

วันหนึ่ง เหยี่ยวตัวหนึ่งบินลงไปเฉี่ยวเอาขึ้นเนื้อที่เชียงของคนขายเนื้อ แล้วก็บินไปในอากาศ พวกเด็กๆ ทั้งหลายในบ้านนอกนี้ชอบไล่นก พอเห็นเหยี่ยวบินคาบเนื้อไปก็พากันวิ่งไล่ เด็กเหล่านั้นวิ่งตามไปตาก็มองดูเหยี่ยวบนอากาศ วิ่งไปก็สะดุดตอไม้บ้าง พลัดลงหลุมบ้าง หกล้มหลุกๆ เจ็บเข้าไปตามๆ กัน

ฝ่ายเด็กชามโหสถไม่ทำอย่างนั้น ขาวิ่งตามเหยี่ยว แต่หน้าก้มตามองที่แผ่นดิน คือมองดูตามเงาเหยี่ยว ไม่ต้องดูฟ้าเลย วิ่งตามเงาไปเรื่อย พอทันเงา เท้าเหยียบทันเงา ก็เอามือปราบเสียงดังพร้อมกับร้องตะโกน เพื่อให้เหยี่ยวปล่อยเหยื่อ เหยี่ยวนั้นได้ยิน

เสียงดังตกใจก็ปล่อยชิ้นเนื้อลงมา เด็กชามโหสถก็เอามือรับทันด้วย ประชาชนที่ได้มาเห็นเหตุการณ์ก็พากันโห่ร้องปรบมือให้ แสดงความชื่นชมยินดี นี่ก็เป็นเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของมโหสถ

อีกตัวอย่างหนึ่งวันหนึ่งเจ้าของวัวรายหนึ่งนำวัวออกไปไถนา ทำงานเหนื่อยแล้วก็ไปนั่งไถ่ต้นไม้ และเพราะความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ก็เลยหลับไป คราวนั้น พอดีมีโจรมาคัน ๒ คน เห็นเจ้าของวัวหลับอยู่ได้โอกาส ก็เลยจูงเอาวัวนั้นไป ฝ่ายเจ้าของวัวตื่นขึ้นมาเห็นเข้า ก็รีบวิ่งติดตามไป พอทันก็เข้าแย่งวัว ฝ่ายโจรก็บอกว่า “เฮ้ย! วัวของข้าฯ แกจะมาเอาไปยังไง” ทางนี้ก็บอกว่า “วัวของฉันฉันนอนหลับ ผูกไว้ แกเอาไป” ก็เถียงกันอยู่อย่างนี้ตกลงกันไม่ได้ จนกระทั่งมาเจอเด็กชามโหสถนี้ ซึ่งมีชื่อเสียงร่ำลือ เด็กชามโหสถก็เลยรับอาสาตัดสินให้

เด็กชามโหสถก็ถามทั้งสองฝ่ายถามฝ่ายโจรก่อนว่า “เออเนี่ย ท่านเอาอะไรให้วัวกิน?” ฝ่ายโจรก็บอกว่า “ข้าพเจ้าเอามาเอาขนม (ขนมอินเดียเขาเรียกว่า กุมมาส) ให้มันกิน” โจรคิดในใจว่าจะต้องบอกชื่ออาหารที่ดีที่สุด โดยกะว่า ต้องพูดให้เห็นว่าได้เลี้ยงวัวอย่างดีสมกับที่เป็นเจ้าของ จากนั้นมโหสถก็หันมาถามเจ้าของวัวที่แท้บ้างว่า “เอ! ท่านล่ะ ท่านเอาอะไรให้วัวของท่านกิน” เจ้าของวัวก็ตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นคนจนจะมีอาหารดีๆ อย่างนั้นที่ไหน ข้าพเจ้าเอาหญ้าให้มันกิน”

เด็กชามโหสถก็ให้คนของตนเอง ไปเอาใบประยงค์มา (ต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อประยงค์) แล้วก็เอามาตำโขลกเข้า ขยำกับน้ำให้

วักกิน วักกินไปไม่ชนิดนี้แล้วจะอาเจียน ดังนั้น เมื่อวักตัวนี้กินไป ประยงค์เข้าไปแล้ว ก็อาเจียนออกมาเป็นหญ้า เด็กชายมโหสถก็ให้ประชาชนตัดสินเอง ว่าใครเป็นเจ้าของวักที่แท้จริง ก็เป็นอันได้ความชัดเจน ประชาชนก็ตัดสินได้ถูกต้อง โดยดูจากประจักษ์พยานที่ปรากฏนั้น เจ้าของวักเดิมก็ได้วักกลับคืนไป และเด็กชายมโหสถก็ได้สั่งสอนโจรว่า ให้ตั้งตนเป็นคนดี ให้กลับตัวเสีย นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ตัวอย่างต่อไปก็เรื่องแย่งลูกกัน

แม่คนหนึ่ง พาลูกของตัวไปที่สระน้ำ สระน้ำอย่างดีสมัยก่อนเขาเรียกว่าสระโบกขรณี พอพาไปถึงก็เอาลูกลงอาบน้ำ เสร็จแล้วก็เอาผ้าปูให้ลูกของตัวนั่ง ลูกยังตัวเล็กๆ ยังกินนมอยู่ เสร็จแล้วตัวเองก็ลงไปล้างหน้า ที่นี้ นางยักษิณีคนหนึ่ง อยากจะกินเด็ก ก็แปลงตัวเป็นผู้หญิงเข้ามาใกล้ๆ แล้วทำท่าทางแสดงว่าเป็นคนมีความเมตตา กรุณา รักเด็ก มาถามแม่เด็กว่า “เออเนี่ย ลูกของคุณใช้ไหม?” แม่เด็กก็บอกว่า “ใช่” นางยักษิณีก็ว่า “แหม น่ารักจังเลยนะ ขออุ้มสักหน่อย” ทางนี้ก็ให้อุ้ม พออุ้มได้ก็เล่นกับเด็กไปสักครู่หนึ่งแล้วก็พาหนี พอนางยักษิณีแปลงพาเด็กหนี แม่เด็กก็ตกใจวิ่งไล่ตาม วิ่งไล่ทันแล้วก็ไปยื้อยุดจุกแย่งกัน ฝ่ายนางยักษิณีก็บอกว่า นี่ลูกของฉัน ฝ่ายแม่ก็บอกว่า ลูกของฉัน ต่างคนต่างแย่ง ไม่รู้ว่าลูกของใครแน่ เรื่องก็ไปถึงเด็กชายมโหสถอีกตามเคย

เด็กชายมโหสถ ก็เลยช่วยตัดสิน แต่ขอความยินยอมก่อนว่า “เอานะ ถ้าท่านยอมรับ ข้าพเจ้าจะตัดสินให้” เขาก็ยอมรับ เด็กชายมโหสถก็ขีดเส้นลงที่พื้นดินเส้นหนึ่ง แล้วก็เอาเด็กวางที่ตรงกลางเส้นนั้นบอกว่า “เฮ้! ท่านทั้งสองดิ่งกัน ใครดิ่งชนะก็เป็นแม่”

ก็ให้แม่จับทางเท้า และนางยักษิณีแปลงจับทางมือ สองฝ่ายก็จุกกัน นางยักษิณีนั่นไม่คิดถึงอะไรทั้งสิ้น จุกอย่างเต็มที่เลย เพราะว่าต้องการจะเอาไปกิน พอจุกกันแรงๆ เด็กมีความเจ็บปวดก็ร้องให้จ้าขึ้น พอเด็กร้องให้จ้าขึ้นมา ฝ่ายแม่นั้นมีจิตใจอ่อนโยน มีความรักลูกมาก ก็หัวใจแทบจะแตก ก็ทนไม่ไหว ต้องปล่อย ปล่อยแล้วก็ยื่นร้องให้

พอแม่ปล่อย ยื่นร้องให้ เด็กชายมโหสถก็บอกว่าหยุดได้แล้ว พอได้ยินดังนั้นนางยักษิณีก็จะเอาเด็กไปเพราะถือว่าตัวชนะแล้ว มโหสถก็บอกว่าหยุดก่อนๆ เดียวๆ ตัดสินเรื่องให้เสร็จเสียก่อน แล้วมโหสถก็ถามประชาชนว่า “ท่านทั้งหลาย ธรรมดาจิตใจของผู้หญิง คนไหนจะใจอ่อนต่อลูกมากกว่ากัน แม่หรือว่าคนอื่น” ประชาชนก็บอกว่า “แม่สิ แม่ก็ย่อมรักลูกมาก” มโหสถก็บอกว่า “นี่แสดงว่า คนที่ยอมปล่อยนี้เป็นแม่ เพราะว่ามีความรักลูกมาก ถึงแม้ว่าอยากจะได้ลูกก็จริงแต่กลัวลูกจะตายกลัวลูกจะเจ็บก็ต้องปล่อย ทนไม่ไหวที่จะให้ลูกเจ็บปวด” ในที่สุดเมื่อถามซักไปมา นางยักษิณีก็ยอมรับว่า ตนเองเป็นฝ่ายมาลักลูกเขาไป เรื่องก็ยุติลงด้วยดี

ต่อมาก็มีเรื่องอื่นอีก อาตมภาพจะเล่าอีกสักเรื่องสองเรื่อง คราวนี้ พระเจ้าแผ่นดินต้องการจะทดสอบด้วยพระองค์เองว่า เด็กชายมโหสถนี้จะมีปัญญาจริงหรือไม่ ไม่เอาเรื่องที่เขาล่า พระองค์ได้ไม้ตะเคียนมาท่อนหนึ่ง ก็ให้เขากลึงอย่างดีเหลือแต่ข้างใน มองดูต้นปลายไม่ออก ทำเป็นท่อนยาวๆ สักหน่อย แล้วก็ส่งไปที่หมู่บ้านนี้ ส่งไปให้คนทั้งหมู่บ้านเลย บอกว่า ไม้ท่อนนี้พระเจ้าแผ่นดินส่งมาให้ชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งหมดนี้ บอกพระองค์ให้ได้ว่า ท่อนไหนเป็นท่อนโคน ท่อนไหนเป็นท่อนปลาย ถ้าไม่มีใครบอกได้ จะปรับ

ชาวบ้านนี้รวมกันทั้งหมดพันเหรียญ

ชาวบ้านก็มาประชุมกันหาวิธีว่า เอ! ทำอย่างไรจะบอกได้ว่าก่อนไม่ท่อนนี้ ซึ่งกลิ้งเรียบร้อยแล้ว ช่างไหนเป็นท่อนหัว ท่อนหาง ท่อนโคน ท่อนปลาย ก็บอกไม่ได้สักคน เรื่องก็เข้ามาถึงมโหสถอีก มโหสถก็ให้ไปเอาเชือกมา ได้เชือกมาแล้วก็ผูกตรงกลางท่อนไม่ ผูกเสร็จก็เอาหย่อนลงน้ำ พอหย่อนลงน้ำ ท่อนโคนมันก็จมน้ำ ท่อนปลายมันก็กระดกขึ้น มโหสถก็ถามชาวบ้านว่า ธรรมดาท่อนไม้นี้ ท่อนโคนหรือท่อนปลายหนักกว่ากัน ประชาชนก็บอกว่า ท่อนโคนต้องหนักกว่า ท่อนปลายก็เบากว่า มโหสถก็บอกว่า นี่ท่านเห็นไหม ท่านบอกได้หรือยังว่าท่อนไหนเป็นโคน ท่อนไหนเป็นปลาย ประชาชนก็บอกว่า ได้ ที่จมน้ำก็เป็นท่อนโคน ท่อนที่โผล่ขึ้นมา ก็เป็นท่อนปลาย เสร็จแล้วก็ส่งเรื่องกลับไปให้พระเจ้าแผ่นดินฯ ก็พอพระทัย

ในระหว่างนี้ พระเจ้าแผ่นดินพอพระทัยหลายหนแล้ว และพยายามจะให้เอามโหสถเข้ามาในวัง แต่ก็ถูกเสนกบัณฑิตเป็นต้น คัดค้านทุกทีด้วยความริษยา บอกว่า “เอ๊ย! ยังหрок แค่นี้ยังไม่แสดงว่าเป็นบัณฑิต” ก็ค้านกันเรื่อยมา จนกระทั่งคราวนี้ พระเจ้าแผ่นดินก็พยายามที่จะเอาเข้ามาให้ได้ ในที่สุด พวกบัณฑิต ๔ คน นั้นคัดค้านไม่สำเร็จ พระเจ้าแผ่นดินก็เอาเข้ามาในวังจนได้ เมื่อเข้ามาในวังแล้วก็เพียงแต่ให้อยู่ เหมือนกับรับให้เป็นลูก ยังไม่ได้รับราชการโดยตรง เพราะยังจะต้องปรึกษาให้ได้รับความเห็นชอบจากบัณฑิตเหล่านี้

ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ตอนที่มาอยู่ในวังแล้ว คราวหนึ่งมีคนไป

เห็นแก้วมณีอยู่ในกลางสระในพระราชวัง สุกปลั่งรัศมีงดงาม พระเจ้าแผ่นดินก็ตรัสว่า “เอ้า! ถ้าใครสามารถเอาแก้วมณีนี้ขึ้นมาได้ จะให้รางวัล” แล้วก็ทรงปรึกษากับบัณฑิต บัณฑิตทั้ง ๔ ก็ให้คนมาช่วยกันวิดน้ำออกจากสระจนกระทั่งแห้ง ถึงโคลนถึงตมก็ยังไม่ได้แก้วมณี และไม่พบด้วย แต่พอน้ำกลับเข้ามาก็มองเห็นแก้วมณีเหมือนเดิมอีก วิดไปอีกก็ไม่ปรากฏ ก็เลยไม่สำเร็จ

พอเรื่องถึงมโหสถ มโหสถมาเห็นก็บอกว่า แก้วมณีนี้ไม่ได้ อยู่ในกลางสระ แต่อยู่ข้างบน อยู่บนยอดไม้ พระเจ้าแผ่นดินถามว่า เธอรู้ได้อย่างไร มโหสถก็ให้คนไปเอาภาชนะมาอันหนึ่งแล้วใส่น้ำ แล้วก็ถวายเป็นให้พระเจ้าแผ่นดินทอดพระเนตร กราบทูลว่าในภาชนะนี้ก็มีแก้วมณีเหมือนกันใช่ไหม ไม่ใช่มีเฉพาะในสระเท่านั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงเห็นก็ยอมรับ แล้วมโหสถก็บอกว่านี่ แก้วมณีมันไม่ได้ อยู่ในน้ำหрок แต่มันอยู่บนยอดไม้ข้างบนโน้น เมื่อค้นต้นไม้ข้างบนก็ได้พบแก้วมณีอยู่บนต้นตาล ที่ยอดตาลโน้น อยู่ในรังกา เข้าใจว่าคงจะไปคาบอะไรมา แล้วแก้วมณีติดมาด้วย

เมื่อเห็นปัญญาของมโหสถครั้งแล้วครั้งเล่า ในที่สุด บัณฑิตทั้ง ๔ คนนั้นก็คัดค้านไว้ไม่ไหว มโหสถก็ได้เข้ารับราชการ และต่อจากนั้นก็ช่วยในการแผ่นดินต่างๆ รวมทั้งช่วยในการสงคราม ด้วยสติปัญญาเป็นอันมาก

อาตมภาพยกเรื่องนี้มาเล่าเป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงถึงการใช้สติปัญญา ที่ช่วยเหลือทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ทำให้เขาพ้นความเดือดร้อนต่างๆซึ่งเป็นปฏิปทาอย่างหนึ่งของพระโพธิสัตว์ คือเป็นผู้มีปัญญา แต่ใช้ปัญญาในทางที่ดีงาม ไม่ได้ใช้ในทางเสียหาย

ไม่เหมือนอย่างเรื่องนายยอดบัณฑิตหรือนายยอดฉลาด ที่ใช้ปัญญาในการที่จะโกงคนอื่น แต่นี่เป็นการใช้ปัญญาในทางที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ เป็นการบำเพ็ญบารมี

ขอให้สังเกตว่า การใช้ปัญญาของคนทั่วไปนั้น แม้จะใช้ในทางที่ดี ก็มักอยู่เพียงในขั้นของการทำกิจธุระหรือแก้ปัญหาล้วนๆ บางทีก็เป็นการหักล้างหรือชิงไหวชิงพริบกัน เพื่อช่วยให้ตนเองหลุดรอดชีวิตพ้นจากภัย ยังอยู่ในโลกแห่งการเบียดเบียน ดังจะเห็นได้จากเรื่องต่างๆ ที่ได้เล่ามาแล้ว แต่พระโพธิสัตว์ และท่านผู้ดำเนินตามวิถีแห่งพระโพธิสัตว์ มุ่งใช้ปัญญาในทางที่บริสุทธิ์ ช่วยชีวิตเจริญงอกงามโดยธรรม และใช้ปัญญานั้นในการช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้ประสบทุกข์โดยทั่วไป สร้างสรรค์ประโยชน์ เพียรพยายามแก้ไขให้โลกแห่งการเบียดเบียนนั้น เปลี่ยนไปเป็นโลกแห่งความเป็นสุขร่มเย็น อย่งไรก็ดี เรื่องที่เล่ามานี้ยังเป็นเพียงส่วนที่แสดงให้เห็นปัญญาของมโหสถ เมื่อครั้งยังเป็นเด็กอยู่ ส่วนตอนที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว คือตอนที่รับราชการได้ทำประโยชน์อย่างไรบ้างนั้น เป็นเรื่องยืดยาว จะไม่นำมาเล่าในที่นี้

ปัญญามีคุณประโยชน์อย่างทีกล่าวนำมาแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงควรสั่งสมเจริญปัญญา ดำเนินตามพุทธปฏิบัติ การที่จะเจริญปัญญานั้น ก็เหมือนกับที่อาตมภาพจะได้กล่าวต่อไป ถึงทางเกิดของปัญญา ๓ ทาง คือ สุตะ การสดับตรับฟัง เล่าเรียน อ่าน จินตะ การคิด การใช้ความคิดพิจารณาแล้วก็ภาวนา การลงมือทำหรือปฏิบัติ อาจจะใช้ ๓ อย่างนี้มาร่วมกัน คือฟัง เล่าเรียน อ่านให้มากด้วย แล้วก็ใช้ความคิดโดยรู้จักคิดให้ถูกวิธี และก็ลงมือนำมาใช้นำ

มาปฏิบัติ เพื่อให้เห็นด้วยตนเองว่า มันจะเกิดผลจริงจังอย่างไร สติปัญญาก็จะเจริญยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

อาตมภาพคิดว่า สำหรับวันนี้ เล่าเรื่องมาก็มาก พอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาโยมเพียงเท่านี้ เจริญพร

ทางเกิดของปัญญา*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็จะพูดเรื่องปัญญาต่อ แต่จะวกกลับมาในเนื้อหาที่เป็นหลักวิชา คืออาตมภาพได้พูดแล้วว่า ปัญญานั้นมีอยู่หลายอย่าง วิธีแบ่งปัญญาก็มีหลายวิธี คราวนี้จะแบ่งตามทางเกิดของปัญญาเมื่อว่าตามทางเกิดของปัญญา ท่านแบ่งปัญญาเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. จินตมยปัญญา หรือเรามักจะเรียกกันยาวๆ ว่า จินตามยปัญญา แปลว่า ปัญญาเกิดจากการคิด
๒. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หรือการสดับเล่าเรียน
๓. กาวณมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือลงมือทำ

รวมความว่าแหล่งเกิดปัญญาก็มี การคิด การสดับฟัง และการลงมือปฏิบัติ

ที่นี่ ปัญญาที่เกิดจากการคิดนั้น ท่านเรียงไว้เป็นอันดับที่ ๑

แต่ที่เราเอามาใช้ในเมืองไทย เรามักจะเรียงสุตมยปัญญาก่อน เพราะเราไปคิดในแง่ว่า น่าจะเริ่มต้นด้วยการสดับฟังคนอื่น สดับฟังแล้วก็เอามาคิด คิดแล้วก็ลงมือทำ

แต่ส่วนในพระบาลีนั้น ท่านเอาจินตมยปัญญาขึ้นก่อน ที่ท่านเริ่มอย่างนั้น ก็เพราะท่านมุ่งจะพูดถึงประเภทของคน คือคนบางพวก สามารถที่จะคิดหาเหตุผลเองแล้วก็เกิดปัญญามีความเข้าใจขึ้นมา ท่านบอกว่าคนประเภทนี้เป็นผู้ฉลาดมาก รู้จักคิดเองเป็น หรือรู้จักมนสิการ โดยเฉพาะก็ได้แก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งตรัสรู้ด้วยตนเองได้ ท่านเหล่านี้รู้จักคิดหรือคิดเป็น ท่านเป็นผู้ค้นพบ มีความรู้ต่างๆ หลายอย่างโดยที่ท่านไม่ได้สดับเล่าเรียนเพราะยังไม่มีคนอื่นรู้เข้าใจมาก่อน ท่านคิดค้นพิจารณาจนเห็นชัดด้วยตนเอง ก็คือปัญญาตรัสรู้นี้แหละ ท่านรู้จักสังเกตและรู้จักพิจารณาก็ได้ปัญญา

เหมือนอย่างคนบางคนไปอยู่ในที่สงบ ได้เห็นธรรมชาติแวดล้อมแล้ว เกิดความคิดพิจารณา เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องชีวิตของตน อันนี้ก็เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิด เป็นการคิดขึ้นมาจากสิ่งที่ตนได้เห็น โดยไม่ต้องมีคนอื่นสอนหรือบอกเล่า เช่นว่า ไปอยู่ในที่สงัด มองเห็นใบไม้ร่วงหล่น ใบไม้ นั้นเป็นสี่เหลี่ยม เป็นใบไม้แฉก ก็สะกิดใจ น้อมคำนึงถึงความจริงแล้วก็มองเห็นธรรมชาติของชีวิต ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความเป็นไปของสังขารอย่างที่เราเรียกว่า รู้ไตรลักษณ์ เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปัญญาที่เกิดจากการรู้จักคิดด้วยตนเองนี้ เรียกว่า จินตมยปัญญา

แต่คนส่วนมากไม่สามารถในการคิดเอง ต้องอาศัยผู้อื่น เช่น

* เล่าเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๒๘

มีครูอบรมสั่งสอนแนะนำ หรือมีท่านผู้รู้ที่จะบอกกล่าวเล่าให้ฟัง โดยเฉพาะก็คือบุคคลที่หวังดี ที่เรียกว่า *กัลยาณมิตร* ความรู้ที่เกิดจากการสดับตรับฟังเล่าเรียนมาจากผู้อื่นนี้ เมื่อเขาแนะนำชี้แจงดี จนเกิดความเข้าใจขึ้นมา เห็นตามนั้น รู้เท่าถึงความเป็นจริง ก็เกิดเป็นปัญญาขึ้น อันนี้เรียกว่า *สุตมยปัญญา*

ข้อสุดท้ายคือ *ภาวนามยปัญญา* ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือลงมือทำ ตามตัวอักษร ภาวนาแปลว่าทำให้เจริญ หรือการทำให้เกิดให้มีขึ้น หมายถึงการลงมือปฏิบัติ เหมือนอย่างบางคนได้ฝึกปรือในการทำงานอาชีพบางอย่างมา ด้วยการลงมือทำเอง เช่น เป็นช่างเครื่องยนต์ ทำไปก็เรียนรู้และทำเป็นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สะสมความรู้ความชำนาญมากขึ้น จนเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ โดยไม่ได้เล่าเรียนในโรงเรียน หรือเหมือนอย่างเราได้ยินเรื่องวิธีปลูกต้นไม้ คนอื่นเล่าให้ฟัง ก็ได้สุดตะมา แต่ว่าปัญญานั้นก็ยังไม่แจ่มแจ้ง ต่อมาเมื่อได้ลงมือปลูกด้วยตนเองจึงจะรู้ รู้ชัดเจน ประจักษ์แก่ตัวเอง เป็นปัญญาที่แน่นอน เพราะว่าได้ยินได้สดับเอามานั้น บางทีก็เอามาทำเองไม่ได้ เรียนรู้ตามที่เขาบอกว่า ปลูกต้นไม้ต้องทำอย่างนั้น ๆ แต่พอมาทำเอง ปรากฏว่าปลูกไม่สำเร็จ ต้นไม้ไม่งอก ไม่ขึ้น ไม่งาม ก็ต้องมาหัดทำ เพราะฉะนั้น วิธีเรียนวิธีการศึกษาอย่างหนึ่ง ก็คือให้ลงมือทำหรือทำด้วยตนเอง อย่างนี้ถ้าทำสำเร็จเรียกว่าเป็น *ภาวนามยปัญญา*

ในการปฏิบัติธรรมทางจิตใจก็เช่นเดียวกัน ปัญญาที่เกิดจากภาวนา คือการลงมือปฏิบัติ จะทำให้เห็นประจักษ์ชัดแก่ตนเอง เช่น เรียนรู้สติปัฏฐาน ท่านก็บอกว่า สติปัฏฐาน คือการตั้งสติ

หรือมีสติกำหนดพิจารณารู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขารทั้งหลายว่าไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มี ๔ ข้อ คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนาจิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา แต่ละอย่างเป็นอย่างนั้น ๆ ทำอย่างนั้น ๆ เราได้สดับมาแต่ไม่เคยปฏิบัติ ก็ไม่รู้ชัด ไม่เห็นผลจริง ต่อเมื่อใดเอาไปลงมือปฏิบัติ ก็ได้เห็นประจักษ์แก่ตัวเอง และได้รับผลเป็นขั้นเป็นตอนไป ปัญญาที่เกิดด้วยการลงมือปฏิบัติ อย่างนี้เรียกว่า *ภาวนามยปัญญา* และโดยเฉพาะ ก็หมายถึงปัญญาที่เกิดจากการที่จิตเคยได้สมาธิแล้ว ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ท่านกล่าวว่า สมาธินั้นเป็นบาทฐานของปัญญา เมื่อจิตใจสงบตั้งมั่น มีสมาธิดีแล้วก็พิจารณาจนเห็นความจริง ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติอย่างนี้เรียกว่า *ภาวนามยปัญญา*

ตกลงว่าปัญญามี ๓ อย่าง แบ่งตามทางเกิดอย่างที่อาตมภาพได้กล่าวมานี้ ซึ่งสำหรับคนทั่วไป มักต้องใช้ให้สัมพันธ์กัน คือตอนแรกก็ได้สดับเล่าเรียนจากผู้อื่น เพราะเราอาจจะยังไม่สามารถในการคิดได้โดยลำพัง ก็สดับตรับฟังจากท่านผู้รู้ ท่านผู้เป็นครู อาจารย์สั่งสอน เมื่อสดับตรับฟังแล้วก็เอามาคิดมาพิจารณาสุดะ ก็เกิดเป็นจินต หรือเป็นจินตารมณ์ เมื่อคิดพิจารณาแล้ว ก็ไม่ปล่อยให้เป็นเพียงความคิดอยู่ในสมอง แต่เอามาลงมือทำลงมือปฏิบัติด้วย ก็ได้เห็นผลประจักษ์จริงขึ้นมาเป็นลำดับ เรียกว่า โดยทั่วไปแล้วก็ใช้ทั้ง ๓ อย่าง เป็นขั้นเป็นตอน แต่บางทีสำหรับผู้มีปัญญามาก พอได้สุดะ ก็เข้าใจที่สุดะนั้นทีเดียว หรืออย่างผู้มีจินต รู้จักคิด คิดเป็น ก็ได้ปัญญา รู้แจ่มแจ้งที่จินต และบางคนก็ได้ปัญญาต่อเมื่อมาทำภาวนาจึงจะรู้

เป็นอันว่า ทางเกิดของปัญญานี้ ทำให้เรารู้ทางในการที่จะสร้างสมเจริญปัญญาให้แก่ตนเอง ท่านแบ่งไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดของพุทธศาสนิกชน ไม่ใช่เพียงแค่ว่าให้เป็นความรู้เท่านั้น แต่เพื่อผลในทางปฏิบัติ ที่จะให้เกิดประโยชน์จริงจังกด้วย

คำอธิบายตอนนี้ อาตมภาพนำมากล่าวเพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาบารมี พอให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องปัญญาในแง่ต่างๆ มากขึ้น ก็คิดว่า วันนี้กล่าวธรรมกถา เป็นความรู้เพิ่มเติมในเรื่องปัญญา ก็พอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาโยมท่านนี้เจริญพรฯ

หลักการพัฒนาปัญญา*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็ยังอยู่ภายในหัวข้อธรรมเรื่องปัญญา เรื่องปัญญานี้ ได้พูดมาหลายครั้งแล้ว ได้พูดถึงปัญญาในระดับของการใช้งานในชีวิตประจำวัน ในธุรกิจการทำงานต่างๆ และในการแก้ปัญหาต่างๆ ไป ให้เห็นว่า ปัญญามีคุณประโยชน์อย่างไร และจะใช้อย่างไร แต่ยังมีปัญหาว่า จะสร้างปัญญาหรือทำปัญญาให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้น ในวันนี้ก็จะเข้ามาสู่การปฏิบัติที่เป็นเนื้อหาสาระทางธรรมมากขึ้น โดยอยากจะพูดเรื่องการเจริญปัญญา วิธีเจริญปัญญา หรือใช้ภาษาปัจจุบันก็เรียกว่า วิธีพัฒนาปัญญา

พระพุทธเจ้าตรัสหมวดธรรมไว้หมวดหนึ่ง เรียกว่า **ปัญญาวุฒิธรรม** แปลว่า ธรรมะเป็นเครื่องเจริญปัญญามี ๔ หัวข้อด้วยกัน ถ้าจะเรียกง่ายๆ โดยแปลว่า **หลักการพัฒนาปัญญา** ก็ได้ หัวข้อทั้ง ๔

* เล่าเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๖๘

นั้น มีดังนี้

๑. การคบหาสัตบุรุษ หรือการคบคนดี เสวนาคนดี เรียกเป็นศัพท์ทางพระว่า สัปปริสสังเสวะ สัปปริสะ ก็สัปบุรุษ และสังเสวะ ก็การเสวนา การคบหา
๒. การฟังคำแนะนำสั่งสอนของสัตบุรุษนั้น หรือเรียกง่ายๆ ว่า พังธรรม ทางพระเรียกว่า สัทธัมมัสสวนะ
๓. การพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายหรือรู้จักคิดให้ถูกวิธี เรียกว่า โยนิโสมนสิการ
๔. การนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมาย เรียกเป็นศัพท์ว่า ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ทั้งหมดนี้มี ๔ หัวข้อด้วยกัน ทบทวนหัวข้ออีกครั้งหนึ่ง

๑. สัปปริสสังเสวะ การเสวนาสัตบุรุษ คือการคบหาคนดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ การฟังธรรมคำสั่งสอน
๓. โยนิโสมนสิการ การพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคาย
๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือการปฏิบัติธรรมให้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย

อาตมภาพจะอธิบายหลักทั้ง ๔ ข้อนี้โดยย่อ

ข้อ ๑ สัปปริสสังเสวะ การคบหาคนดีหรือคบหาเสวนาสัปบุรุษ อันนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่เรามักจะเรียกว่า การคบหากัลยาณมิตร หรือการมีมิตรดี การคบหาคนนั้น เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ที่จะนำไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม ถ้าคบหาคนไม่ดี ก็พาให้ห่างไกลจากความเจริญงอกงาม ในทางตรงข้ามก็จะนำไปสู่ความเสื่อม แทนที่จะได้ความดี ก็ได้ความชั่ว อย่างที่ท่านกล่าวว่า คบหาคนเช่นใดก็

เป็นคนเช่นนั้นหรือเหมือนอย่างที่ท่านเปรียบเทียบว่าเหมือนกับเอาไปไม้ไปห่อของ ถ้าเอาไปไม้ไปห่อของเหม็น ไม้นั้นก็พลอยมีกลิ่นเหม็นไปด้วย ถ้าเอาไปไม้ไปห่อของหอมอย่างเช่นไม้กฤษณา ไม้นั้นก็พลอยมีกลิ่นหอมไปด้วย หมายความว่า ถ้าคบหาคนชั่ว ก็นำไปสู่ความชั่ว ความเสื่อมเสียหาย ถ้าคบหาคนดี ก็นำไปสู่ความดีงาม ความเจริญก้าวหน้า

ในทางธรรม ก่อนที่จะเจริญก้าวหน้าได้ ก็ต้องคบหาบุคคลที่ดีก่อน คนดีที่ควรคบหาเรียกว่า สัตบุรุษๆ นั้นท่านยกตัวอย่างไว้ ยอดของสัตบุรุษก็ได้แก่พระพุทธเจ้า รองลงมาก็ได้แก่พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย ตลอดจนกระทั่งพระสาวก ท่านผู้รู้ธรรม ผู้มีความรู้ ผู้ทรงคุณธรรม หรือผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ ถ้าผู้ใดประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ ก็เรียกว่าเป็นสัปบุรุษ สัปปริสธรรมทั้ง ๗ ประการนั้น ว่ากันแต่โดยหัวข้อว่า รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน แต่ในโอกาสที่ไม่มีเวลาที่จะอธิบายยาว ก็เอาแต่เพียงความหมายในที่นี้ว่า คือคบหาคนดี คนที่มีความรู้ คนที่ทรงคุณธรรม อันนี้จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ที่จะให้ได้ฟังคำแนะนำสั่งสอน และได้แบบอย่างที่ดี เพราะว่าท่านที่มีความรู้ก็สามารถให้ความรู้ เมื่อมีการให้ความรู้ ได้รับการเล่าเรียนศึกษา ก็สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จผล ในทางพระพุทธศาสนาถือการคบหานี้เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ท่านเล่าเป็นนิทานชาดกก็มี

อย่างเรื่องลูกนกแขกเต้า ที่ท่านเล่าว่า ลูกนกแขกเต้า ๒ ตัว ตอนแรกก็อยู่ในรังเดียวกัน พอตัวหนึ่งมีพายุใหญ่มา พัดเอารัง

การจัดกระจาย ลูกนกแขกเต้า ๒ ตัว ก็พลัดกันไป ตัวหนึ่งไปตกที่
 อาศรมพระฤๅษี อีกตัวหนึ่งไปตกที่ช่องโจร นก ๒ ตัวนี้ก็เจริญเติบโต
 โตมาในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

ตัวที่ไปอยู่ในอาศรมของพระฤๅษีๆ ก็เลี้ยงไว้ ก็ได้อยู่ใน
 บรรยากาศของสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม ได้เห็นสิ่งที่ดีงาม ได้ฟังสิ่งที่ดีงาม
 พระฤๅษีท่านเกี่ยวข้องกับใคร ใครมาหาท่าน ท่านก็ต้อนรับ
 ตามแบบของผู้ที่มีคุณธรรม มีการปฏิสันถารต้อนรับด้วยความ
 อ่อนหวานสุภาพ นกแขกเต้าก็จำเอาคำที่ท่านกล่าวไว้ เวลาใครมา
 หา ก็ต้อนรับทักทายด้วยคำที่สุภาพอ่อนหวาน

ส่วนในทางตรงข้าม นกแขกเต้าอีกตัวหนึ่งที่ไปตกในช่องโจร
 ก็ได้ยินถ้อยคำของโจรที่พูดแต่คำหยาบคาย พูดแสดงความโหด
 เขี้ยวดุร้าย ใครเข้ามาในเขตก็จะทำร้าย ก็จำติดไว้และพูดตามไป
 อย่างนั้น

ทีนี้ มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งหลง
 ทางมา ตอนแรกก็มาถึงที่ช่องโจรก่อน หลงเข้ามาในเขตของโจร
 โดยไม่รู้พระองค์ กำลังเหน็ดเหนื่อย พอประทับนั่งพักเท่านั้น นก
 แขกเต้าตัวที่อยู่ในช่องโจร ขณะนั้นโจรไม่อยู่ คงจะออกไปปล้นหรือ
 ไปอะไรข้างนอก นกแขกเต้าตัวนี้ก็ต้อนรับโดยการร้องคุกคาม พูด
 ด้วยคำหยาบคายว่า “ไอ้เนี่ย เป็นใคร นี่พวกเรามาๆ มาช่วยกันจับ
 เอาไปฆ่าเสีย” อะไรทำนองนี้ เป็นคำที่น่ากลัวทั้งนั้น พระราชาทรง
 ได้ยินอย่างนี้ก็สะดุ้งตกพระทัย และเห็นว่าสถานที่นี้คงจะเป็นสถานที่
 ที่ไม่ปลอดภัยเป็นแน่ ก็เลยเสด็จออกจากที่นั่นไป

พระราชาเสด็จต่อไป ก็ไปเข้าเขตอาศรมของพระฤๅษี พอเสด็จ

ย่างเข้าเขตอาศรมพระฤๅษี ก็ทรงได้ยินเสียงของนกแขกเต้าตัวที่เติบโต
 โตมาในอาศรมของพระฤๅษีนั้นทักทายปราศรัยว่า “โอ้! ท่านผู้เจริญ
 เชิญเข้ามาในที่นี้เถิด ที่นี้เป็นสถานที่ร่มเย็น เชิญมาพักผ่อน ถ้า
 ท่านต้องการอะไร ข้าพเจ้าจะเอามาต้อนรับ” อะไรต่างๆ ทำนองนี้
 ได้ยินแต่เสียงอ่อนหวาน ก็สบายพระทัย แล้วก็เลยเสด็จเข้าไป จน
 กระทั่งได้พบพระฤๅษี ก็ได้รับการต้อนรับปฏิสันถารเป็นอย่างดี

เรื่องนี้ท่านเล่าไว้ก็เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของการคบหา
 หรือสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เด็กเติบโตมาในสภาพ
 แวดล้อมอย่างไร ก็มีแนวโน้มที่จะเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น การ
 คบหาจึงเป็นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม

คนดี หรือ คนชั่ว ที่จะคบหานั้น ไม่ใช่เฉพาะเป็นคนที่เราพบปะ
 พูดคุยกันเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ยังมีคนที่พูดที่แสดงตัวออกมาให้เรา
 คบทางหนังสือ และสิ่งตีพิมพ์ที่อ่าน วิทยู เทปที่ฟัง ทีวี วิดีโอที่ชม
 ที่ดูเป็นต้นอีกด้วย

เมื่อคบหาสัตบุรุษ คบหาคนดีแล้ว ต่อไปก็มาสู่หลักข้อที่ ๒
 คือ สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำแนะนำสั่งสอนของท่าน บุคคลที่อยู่กับ
 คนที่ดีมีความรู้ ก็มีโอกาสมากที่จะรับฟังคำสั่งสอน แต่ก็ไม่แน
 เสมอไป ท่านบอกว่าเหมือนทัพพี กับ ลิ่น ที่ต่างกัน ทัพพีนั้นอยู่ใน
 หม้อแกง แต่ไม่เคยรู้รสแกงเลย เปรียบเหมือนกับคนที่มาอยู่ใกล้
 บัณฑิตใกล้นักปราชญ์ แต่ไม่รู้จักสดับรับฟังหรือสังเกต แม้จะได้ไป
 บ้างก็เป็นเพียงสิ่งแวดล้อมประดับตัว ถ้าหากว่าไม่ได้ใส่ใจฟังคำ
 แนะนำสั่งสอน ก็ไม่รู้จะอะไรมา เหมือนกับทัพพีที่ไม่รู้รสแกง ต่าง
 กับลิ่น ลิ่นนั้นถ้าตักแกงเพียงช้อนเดียวใส่เข้าไปในปากก็รู้รสแกง

ว่ามีรสอร่อยหรือไม่อร่อยเผ็ดเค็มเปรี้ยวอย่างไร เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่า ให้ทำตนเหมือนกับลันที่รัฐสแกง ไม่ให้ทำตนเหมือนกับทัฬหี เมื่อทำตัวเหมือนกับลันที่รัฐสแกงแล้ว ก็เป็นอันว่าเข้าหลักที่เรียกว่า สัทธัมมัสสวนะ คือฟังคำสอนของท่านผู้รู้ด้วย

เมื่อฟังธรรม สดับคำสอนของท่านแล้ว ก็มาสู่หลักที่สามข้อต่อไป คือ โยนิโสมนสิการ รู้จักไตร่ตรองพิจารณาด้วย คือฟังอย่างเดียวไม่พอ ฟังแล้วรู้จักคิดรู้จักพิจารณา จึงจะได้ประโยชน์ อันนี้ก็มีข้อเปรียบเทียบอีก ท่านเปรียบเทียบเหมือนกับเรื่องหู หูนั้นก็จะมีหูคนกับหูของ หูของอย่างหูกา หูกระต่าย ก็เรียกว่าหูเหมือนกัน แต่ว่าได้แค่คนจับ ดึงเอาไป เอาไปทำโน้น เอาไปทำนี่ แล้วแต่คนจะชักพาไป ไม่เหมือนหูคน หูคนนั้นฟัง ฟังแล้ว พินิจพิจารณาด้วย รู้จักคิดว่า อันนี้มีเหตุมีผลอย่างไร เป็นสิ่งที่น่าเชื่อ น่าฟังหรือไม่ ไม่ถูกชักพาไปในความหลง หมายความว่าหูคนนั้น จะชักพาเอาไปเหมือนอย่างหูกาหูกระต่ายไม่ได้ แต่รู้จักคิดรู้จักพิจารณาด้วย

การรู้จักคิดรู้จักพิจารณานี้ ก็คือการใช้โยนิโสมนสิการ การไตร่ตรองพิจารณาโดยใช้ปัญญา ว่าที่ท่านพูดมาแสดงมานั้น มีเหตุมีผลหรือไม่อย่างไร จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้น ก็จะได้สืบสาวราวเรื่อง คิดแก้ไขให้ถูกจุดถูกขั้นตอน รู้จักนำความรู้มาใช้ให้ถูกจุดถูกแง่ จึงจะได้ประโยชน์ ตลอดจนรู้จักพิจารณาเห็นว่าหลักธรรมข้อนี้ ท่านกล่าวไว้นั้น มีความมุ่งหมายอย่างไร นำไปใช้ในกรณีไหนจะต้อง จึงจะเกิดผลเกิดประโยชน์

การพิจารณานี้ก็มีหลายอย่าง โยนิโสมนสิการนั้น พระพุทธเจ้าแสดงไว้หลายวิธีด้วยกัน ในโอกาสนี้ อาตมภาพพูดแต่เพียง

หัวข้อให้เห็นว่า การไตร่ตรองพิจารณานั้น เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เกิดประโยชน์ได้ เมื่อพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายแล้วมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีก็นำไปปฏิบัติได้ หมายความว่า หลักธรรมแต่ละข้อๆ นี้ มีความต่อเนื่องกัน ตอนแรกก็คบหาคนดี คบหาแล้วก็สังเกต สดับรับฟังคำสอน เมื่อฟังคำสอนก็พิจารณาไปด้วย เมื่อพิจารณาจับได้ถูกแง่ถูกมุมให้เข้ากับความมุ่งหมายของตนที่จะใช้แล้วก็นำไปปฏิบัติ

คราวนี้ก็มาถึงข้อที่ ๔ คือการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมาย การปฏิบัตินี้ก็สำคัญเหมือนกัน ถ้าสักว่าปฏิบัติไปบางทีก็ไม่ได้ผล เช่น คุณธรรมต่างๆ นี้ มีอยู่มากมาย ท่านสอนไว้หลากหลาย เช่น ความเพียร หรือวิริยะ ความเพียรเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ แต่ถ้าเอาไปใช้โดยไม่ถูกหลักถูกเกณฑ์ บางทีความเพียรก็กลับเป็นโทษได้เหมือนกัน ก็เลยจะยกตัวอย่างเล่าเรื่องชาดกอีกเรื่องหนึ่ง ให้เห็นว่าเอาความเพียรไปใช้ไม่ถูกเรื่องถูกราวก็ไม่ได้ผล เหนื่อยเปล่า

ท่านเล่าว่า ในอดีตกาลนานมาแล้ว ที่ริมทะเลแห่งหนึ่ง ชาวบ้านเขานำเครื่องเช่นสรวงสังเวศมาบวงสรวงพญานาค อันเป็นประเพณีของคนอินเดียในสมัยก่อน เหมือนอย่างสมัยนี้ คนไทยบางทีก็มีการเซ่นสรวงบูชาต่างๆ สำหรับในเรื่องนี้เขาไปเซ่นสรวงบูชาพญานาค เขาก็เอาเครื่องเช่นสรวงไปวางไว้ เมื่อบูชาเสร็จแล้ว เขาก็ทิ้งไว้ แล้วก็พากันไป ที่นี้ มีกาคุหนึ่ง เป็นกาสามีภรรยา บินมาเห็นเครื่องเช่นเข้า ก็ลงมากินกัน กินปลา กินเนื้อ กินขนม แล้วก็เลยกินสุราเข้าไปด้วย

กาคุนี่กินสุราเข้าไปมากมายจนเมาได้ที่ พอเมาและอึมดีแล้ว ก็บินไปจับที่ชายหาด ยืนอยู่ที่ชายหาด กะว่าเดี่ยวเราจะเล่นน้ำทะเลกันให้สนุกเลย ตอนนั้นก็พอดีมีคลื่นขนาดปานกลางลูกหนึ่ง พัดเข้ามา พัดเข้าพอดีมาตรงกับนางกาเลยซัดเอานางกลางทะเลไป พอลงทะเลไปแล้ว ไปเจอปลาใหญ่เข้า ปลาใหญ่ก็เลยสุบกินนางกาเสีย

ฝ่ายนายกา ก็มีความเศร้าโศกเสียใจมาก ที่นางกาถูกพัดพา ลงทะเลไป ร้องไห้เศร้าเสียใจ ไปๆ มาๆ ก็เจอเข้ากับฝูงกาจำนวนมาก นายกา ก็แสดงความเศร้าโศกเสียใจ กาทั้งหลายก็ถามว่า “เฮ้อ! ท่านเศร้าโศกเสียใจเรื่องอะไรล่ะ” นายกา ก็เล่าให้ฟังว่า “นี่แน่ะท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ากับภรรยาเมื่อยืนอยู่ที่ชายหาด กำลังจะเล่นน้ำทะเลให้สนุกสนาน ก็พอดีโจรทะเลมาพาเอาภรรยาของข้าพเจ้าไปเสีย” โจรทะเลในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่า โจรที่อยู่ในทะเล แต่หมายความว่า ทะเลนั้นแหละเป็นโจร ทะเลนี้มาเอาภรรยาของนายกาไป ก็ทำหน้าที่เท่ากับเป็นโจร โจรทะเลมาเอาภรรยาของข้าพเจ้าลงทะเลไปเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็เศร้าเสียใจเป็นอันมาก

บรรดากาทั้งหลายก็บอกว่า “โอ้! เราจะต้องช่วยกัน ก็แค่นี้ พวกเราตั้งฝูงใหญ่ คงจะช่วยกันได้หรอก น้ำทะเลแค่นี้จะต้องช่วยกันวิดให้แห้ง แล้วจะได้เอาแม่กานั้นขึ้นมา” เรียกว่าจะค้นหานางกากันแหละ ก็เลยช่วยกันวิดน้ำทะเลเป็นการใหญ่ ฝูงกานั้นแต่ละตัว ต่างก็ใช้จะงอยปากวิดน้ำทะเล วิดบ้าง ต้มแล้วก็เอาไปพ่นเอาไปคายออกที่อื่นบ้าง พวกกันทำอยู่อย่างนี้ จนกระทั่งเหน็ดเหนื่อย จะจะงอยปากเมื่อยล้าไปตามๆ กัน ก็ไม่สำเร็จ เพราะว่าวิดไปเท่าไรๆ

ทะเลก็ไม่ยุบ พอแห้วลงไปนิดหน่อยมันก็กลับมาเต็มอย่างเดิม เหล่ากาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ากันเป็นอันมาก ก็ได้แต่คร่ำครวญ เศร้าเสียใจถึงนางกานั้น ร้องไห้กันระงม

จนกระทั่งในที่สุด ท่านบอกว่า เทวดาประจักษ์หาสมุทรคงจะรำคาญ แล้วก็อยากจะช่วยให้กาเหล่านี้พ้นจากการร้องไห้ทุกข์โศก คร่ำครวญเสียที ก็เลยมาเนรมิตเป็นรูปที่หน้าสะพานแก้ว ขัปลั้ฝูงกานั้นกระจัดกระจายไปหมด ก็เลยหมดเรื่องหมดราวกันไป

ที่เล่ามานี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงคติธรรมที่ว่า แม้แต่คุณธรรม ก็จะต้องใช้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าใช้ปฏิบัติไม่ถูก ก็ไม่เป็นธัมมานุธรรมปฏิบัติ ก็ไม่เกิดผล เหมือนอย่างฝูงกาที่ใช้ความเพียรพยายามเป็นอันมากแต่ไร้ประโยชน์ จะเห็นว่ากาฝูงนี้ มีความเพียรอย่างมาก ไม่ได้ท้อถอยเลย พวกกันช่วยกันวิดน้ำทะเล แต่น้ำทะเลก็ไม่รู้จักแห้ง และถ้าขึ้นวิดต่อไปก็ตายเปล่า เพราะฉะนั้น ความเพียรที่ใช้ไม่ถูกที่ถูกทาง ก็ไม่สำเร็จผล

หลักธรรมเรื่องอื่น ก็เช่นเดียวกัน อย่างเรื่องสันโดษ สันโดษนี้ก็ต้องใช้ให้เหมาะสมสนับสนุนความเพียร ท่านให้สันโดษ ก็เพราะว่า จะได้ไม่มัวกังวลกับเรื่องการแสวงหาความสนุกสนานบันเทิงบำรุงบำเรอตนเอง จะได้เอาเวลาและแรงงาน ที่จะใช้ในการแสวงหาความสุขสำราญการบำรุงบำเรอนั้น มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ทำความเพียรปฏิบัติธรรม สันโดษก็เป็นเครื่องสนับสนุนการเพียรพยายามทำหน้าที่การงานปฏิบัติธรรม และในเวลาปฏิบัตินั้นก็มีความสุขไปด้วย แต่ที่นี้ ถ้าใช้ไม่ถูก ไม่รู้ความมุ่งหมาย สันโดษก็อาจจะกลายเป็นความพอใจชนิดที่พาให้เกียจคร้าน แล้วก็สบาย

ด้วยการเกียจคร้านอยู่อย่างนั้น กลายเป็นคนที่ไม่ปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้า ปฏิบัติธรรมก็ไม่ปฏิบัติ ทำอะไรก็ไม่ทำ ก็มีความสุขแบบที่ว่าไม่ดิ้นรนชวนชวาย แต่อาจจะไปเกิดปัญหาที่หลัง เพราะว่าไม่ทำสิ่งที่ควรทำไว้ ถึงเวลามีเรื่องขึ้นมาก็เดือดร้อนตัวเอง กลายเป็นปัญหาบีบคั้น แก้ไขได้ยาก ทำให้เกิดทุกข์

เพราะฉะนั้น หลักธรรมทุกๆ ข้อนี้ ย่อมจะมีขอบเขต มีความมุ่งหมายที่จะต้องใช้ปฏิบัติให้ถูก อาตมภาพก็นำมาเล่าไว้พอเป็นตัวอย่าง ถ้าหากว่าปฏิบัติธรรมได้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย เช่น ความเพียรก็นำมาใช้ปฏิบัติทำสิ่งที่เราเห็นชัดว่าเป็นไปได้ทำให้ถูกทาง หรือ สันโดษ ก็นำมาใช้เป็นเครื่องสนับสนุนความเพียรพยายามในการปฏิบัติกิจหน้าที่ของตน โดยมีจิตใจสุขสบายพร้อมไปด้วย ก็จะมีเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม

เฉพาะในแง่ของปัญญา เมื่อปฏิบัติตามหลักทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมา เริ่มแต่การคบหาคนดีมีความรู้ฟังคำแนะนำสั่งสอนจากท่าน นำมาพิจารณาไตร่ตรอง เลือกเฟ้นใช้ปฏิบัติให้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย ก็จะบรรลุประโยชน์สุข เป็นประโยชน์สุขส่วนตนเองเป็นเบื้องต้น และถ้านำไปใช้ในกิจการของส่วนรวมก็จะเกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมนั้นกว้างขวางยิ่งขึ้นไป แล้วก็ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมที่ตนปฏิบัติไปด้วย เพราะว่า เมื่อนำมาปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจเห็นชัดเจนนับว่า ธรรมข้อนี้ปฏิบัติอย่างนี้แล้ว จะเกิดผลอย่างนี้ๆ ปัญญาก็จะเห็นชัดผลปฏิบัติ รู้ประจักษ์ทางที่ถูกหรือผิดพลาด แล้วก็เจริญเพิ่มพูนขึ้นไปโดยลำดับ เพราะฉะนั้น หลักธรรมหมวดนี้ จึงได้ชื่อว่า ปัญญาวิมุตติธรรม ดังที่อาตมภาพได้

แสดงมา

วันนี้ ก็คิดว่า แสดงธรรมเรื่องปัญญาวิมุตติธรรม แต่เพียงย่อมนย่อพอได้ใจความ ก็ขอจบลงเพียงเท่านี้ ขออนุโมทนาโยม เจริญพร

โพชฌงค์

พุทธวิธีเสริมสุขภาพ*

วันก่อนนี้ โยมได้ปรารภทำนองอาราธนาว่า ถ้าอาตมภาพ
แสดงเรื่องโพชฌงค์ ก็คงจะดี

โพชฌงค์นี้ เป็นหลักธรรมสำคัญหมวดหนึ่ง ญาติโยมหลาย
ท่านรู้จักในชื่อที่เป็นบทสวดมนต์ เรียกว่าโพชฌงค์ปริตร และนับถือ
กันมาว่า เป็นพุทธมนต์สำหรับสวดสาธยาย เพื่อให้คนป่วยได้
สดับตรับฟังแล้วจะได้หายโรค

ที่เชื่อกันอย่างนี้ ก็เพราะมีเรื่องมาในพระไตรปิฎกเล่าว่า พระ
มหากัสสปะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเคยอาพาธ และพระ
พุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยม แล้วทรงแสดงเรื่องโพชฌงค์นี้ ตอนท้ายพระ
มหากัสสปเถระก็หายจากโรคนั้น

อีกคราวหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นอัครสาวกฝ่ายซ้าย
ก็อาพาธและพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยม ก็ได้ทรงแสดงโพชฌงค์นี้อีก
แล้วพระมหาโมคคัลลานะก็หายโรค

* ชุดที่สาม จากรายการเล่าเรื่องให้โยมฟัง เล่าเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

อีกคราวหนึ่ง พระพุทธองค์เองทรงอาพาธ ก็ตรัสให้พระมหาจุนทะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งแสดงโพชฌงค์ถวาย แล้วพระพุทธเจ้าก็หายประชวร

จากเรื่องราวที่กล่าวถึงนี้ พุทธศาสนิกชนก็เลยเชื่อกันมาว่า บทโพชฌงค์นั้น สวดแล้วจะช่วยให้หายโรค แต่ที่เราสวดกันนี้ เป็นการสวดคำบาลี ผู้ฟังก็ฟังไป ซึ่งบางทีอาจจะไม่เข้าใจเนื้อความก็ได้

แต่ที่ท่านแสดงในพระไตรปิฎกนั้น ท่านแสดงเนื้อหาคือตัวหลักธรรม และธรรมะที่แสดงนั้นเป็นธรรมเกี่ยวกับปัญญา เป็นธรรมะชั้นสูง ซึ่งความจริงก็เป็นเรื่องของการทำให้สว่าง สะอาด ผ่องใส เป็นการรักษาใจ

พุทธวิธีเสริมสุขภาพ

เป็นธรรมดาว่า กายกับใจนั้นเป็นสิ่งที่อาศัยกันและกัน พอกายเจ็บป่วยไม่สบาย คนทั่วไปก็มักจะพาลจิตใจไม่สบาย เศร้าหมอง กระวนกระวาย กระสับกระส่ายไปด้วย และในทำนองเดียวกัน เมื่อจิตใจไม่สบายก็พลอยให้กายไม่สบายไปด้วย เริ่มต้นตั้งแต่รับประทานอาหารไม่ได้ ร่างกายเศร้าหมอง ผิวพรรณชubbซีด เป็นสิ่งที่เนื่องอาศัยกัน

ในทางตรงข้าม คือในทางที่ดี ถ้าจิตใจดี สบาย บางทีก็กลับมาช่วยกาย เช่นในยามเจ็บป่วยถ้าจิตใจสบาย เช่น มีกำลังใจ หรือจิตใจผ่องใสเบิกบาน โรคที่เป็นมาก ก็กลายเป็นน้อย หรือที่จะหายยากก็หายง่ายขึ้น ยิ่งถ้าหากว่ากำลังใจที่ตินั้นมีมากถึงระดับหนึ่ง ก็

ไม่เพียงแต่ทำให้โรคบรรเทาเท่านั้น แต่อาจจะช่วยรักษาโรคไปด้วยเลย ทั้งนี้ก็อยู่ที่ว่าจะช่วยทำใจของเราหรือรักษาใจของเราได้มากแค่ไหน

พระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกนั้น ท่านมีจิตใจที่พัฒนาให้ดีงามเต็มที่ มีสุขภาพด้านจิตที่สมบูรณ์แล้ว เมื่อถึงเวลาที่ต้องการ ก็จึงเรียกเอาด้านจิตมาช่วยด้านกายได้เต็มที่ ถ้าไม่เหลือวิสัยของเหตุปัจจัย ก็เอาของดีที่มีในใจออกมารักษากายที่เป็นโรคให้หายไปได้

หลักโพชฌงค์เป็นหลักปฏิบัติทั่วไป ไม่เฉพาะสำหรับผู้ป่วยเท่านั้น ถ้าวิเคราะห์ดูความหมายของศัพท์ ก็จะทำให้เห็นว่า ศัพท์เดิมนั้นท่านมีความมุ่งหมายอย่างไร

โพชฌงค์มาจากคำว่า โพชฺฌ กับ องค์ หรือโพธิกับองค์จึงแปลว่า องค์แห่งผู้ตรัสรู้ หรือองค์แห่งการตรัสรู้ก็ได้ พุดตามศัพท์ก็คือองค์แห่งโพธิ หรือองค์แห่งโพธิญาณนั่นเอง หมายถึงองค์ประกอบ หรือหลักธรรมที่เป็นเครื่องประกอบของการตรัสรู้ หรือองค์ประกอบแห่งโพธิญาณ แสดงว่าหลักธรรมนี้สำคัญมาก เพราะเป็นธรรมที่จะช่วยให้เกิดการตรัสรู้

การตรัสรู้นั้นเป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาคือความรู้ความเข้าใจขั้นที่จะทำให้ตรัสรู้นี้ มีความหมายลึกซึ้งลงไป กล่าวคือ การตรัสรู้นั้นหมายถึงว่า

ประการที่ ๑ รู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย เห็นสว่างโล่งทั่วไปหมด ไม่มีจุดหมองจุดมัว เพราะความรู้ที่นั่นชำระใจให้หมดกิเลส ให้บริสุทธิ์ด้วยเพราะฉะนั้นปัญญาตรัสรู้นี้จึงหมายถึงความรู้บริสุทธิ์ หรือความรู้ที่เป็นเหตุให้เกิดความบริสุทธิ์

ประการที่ ๒ ปัญญาที่ทำให้ตรัสรู้ทำให้เกิดความตื่น คือ เดิมนั้นมีความหลับอยู่ คือมัวเพลิน มัวประมาทอยู่ ไม่ลืมหูลืมใจ ดูความเป็นจริง และมีความหลงใหล เช่น มีความหมกมุ่นมัวเมายึดติดในสิ่งต่างๆ เมื่อปัญญารู้แจ้งความจริงตรัสรู้แล้วก็กลายเป็นผู้ตื่นขึ้น พ้นจากความหลับ จากความประมาทมัวเมา พ้นจากความยึดติดต่างๆ พุทสน์ๆ ว่า ตื่นขึ้นทั้งจากความหลับใหลและจากความหลงใหล และ

ประการที่ ๓ จากการที่บริสุทธิ์และตื่นขึ้นมานี้ ก็ทำให้จิตใจของผู้นั้นมีความเบิกบานผ่องใส ปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ อันนี้คือสภาพจิตที่ดีงาม ถ้าเรียกในสมัยปัจจุบันก็ว่าเป็นสภาพจิตที่ดีมาก

ถ้าท่านผู้ใดก็ตามได้มีสภาพจิตอย่างนี้แล้ว แม้จะไม่ถึงขั้นหมดกิเลสโดยสิ้นเชิง ก็นับว่าเป็นผู้มีความสุขมาก ถ้าเป็นผู้ป่วยไข้ ก็เรียกว่ามีสภาพจิตที่เหมือนกับไม่ได้ป่วย อย่างที่เรียกว่า กายป่วยแต่ใจไม่ป่วย หรือป่วยแต่กายใจไม่ป่วย ดังที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสสอนท่านผู้สูงอายุ ท่านผู้เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะกระสับกระส่ายในวัยชราว่า ให้ทำใจว่า ถึงแม้กายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย

ถ้าทำได้อย่างนี้ ก็จะเป็นจิตใจที่มีความสุขและก็จะช่วยผ่อนคลายท่วงท่ายจากโรคนั้น หรืออย่างน้อยก็บรรเทาทุกข์เวทนาที่เกิดจากโรคนั้นลงได้ อันนี้คือการอธิบายความหมายของคำว่า โพชฌงค์ ที่แปลว่าองค์แห่งการตรัสรู้

องค์แห่งการตรัสรู้และสุขภาพที่สมบูรณ์

ต่อจากนี้ก็ควรจะมาส่องกันว่า หลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบของการตรัสรู้นั้นมีอะไรบ้าง และมีความหมายอย่างไร

โพชฌงค์มี ๗ ประการด้วยกัน เรียกกันว่า โพชฌงค์ ๗ เหมือนอย่างที่บอกไว้ในบทสวดมนต์ว่า โพชฌังโค สะติสังขาโต ...

โพชฌงค์ เริ่มด้วย

องค์ที่ ๑ คือ สติ

องค์ที่ ๒ คือ ธัมมวิจยะ

องค์ที่ ๓ คือ วิริยะ

องค์ที่ ๔ คือ ปีติ

องค์ที่ ๕ คือ ปัสสัทธิ

องค์ที่ ๖ คือ สมาธิ

องค์ที่ ๗ คือ อุเบกขา

รวมเป็นองค์ธรรมที่เรียกว่า โพชฌงค์ ๗ ประการด้วยกัน ที่นี้ลองมาดูความหมายเป็นรายข้อเสียก่อน

ในหลักธรรมที่เรียกว่า ‘โพชฌงค์’ หรือองค์แห่งการตรัสรู้นั้น การตรัสรู้เป็นจุดหมายที่ต้องการ องค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ ก็เปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการ ก่อนที่จะใช้เครื่องมือก็ต้องทำความรู้จักกับเครื่องมือ หรืออุปกรณ์ก่อนว่า อุปกรณ์แต่ละอย่างนั้นมีอะไรบ้าง จะใช้สำหรับทำอะไร

องค์ประกอบที่ ๑ ‘สติ’ สติเป็นธรรมที่เรารู้จักกันดี แปลว่า ความระลึกได้ ระลึกได้อย่างไร ท่านบอกว่า สตินั้นมีลักษณะที่เป็น

เครื่องดั่งจิตไว้กับสิ่งนั้นๆ ซึ่งภาษาธรรมเรียกว่า ‘อารมณฺ’ ดั่งจิตหรือกุมจิตไว้กับอารมณฺ

อารมณฺในที่นี้ก็คือ สิ่งที่เราต้องเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง สิ่งที่เรารับรู้สิ่งที่ใจเรานึกถึงได้ เรียกว่า ‘อารมณฺ’ ไม่ใช่อารมณฺอย่างในภาษาไทยในที่นี้เพื่อกันความสับสนกับภาษาไทยก็จะพูดว่า สิ่งแทนที่จะพูดว่าอารมณฺ

สติมีหน้าที่ดั่งหรือตรึงจิตไว้กับสิ่งนั้นๆ ถ้าเราจะทำอะไรก็ให้จิตระลึกถึงสิ่งนั้น ดั่งเอาไว้เหมือนกับเชือก สมมติว่ามีหลักปักไว้และมีสัตว์ตัวหนึ่งเป็นต้นว่าลิงถูกเชือกผูกไว้กับหลักนั้น จิตของเราเปรียบเทียบได้กับลิงเพราะว่าวุ่นวายมาก ดิ้นรนมาก อยู่ไม่สุข ท่านเปรียบว่าต้องผูกลิงเอาไว้กับหลัก มิฉะนั้นลิงก็จะหนีไป ไม่อยู่กับที่ หรือหลุดหายไปเลย สิ่งที่จะผูกลิงก็คือเชือก เมื่อเอาเชือกมาผูกลิงมัดไว้กับหลัก ลิงไปไหนไม่ได้ ก็วนอยู่กับหลักหรือใกล้ๆ หลัก

ท่านเปรียบในทางธรรมว่า จิตนั้นเหมือนกับลิง หลักที่ผูกไว้ นั้นเหมือนกับสิ่งที่เราเกี่ยวข้องต้องทำในขณะนั้น จะเป็นกิจที่ต้องทำหรือเป็นธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็คือหลักนั้น เชือกที่ผูกก็คือสติ สติเป็นตัวที่ผูกจิตไว้กับหลักหรือสิ่งนั้น ดั่งไว้ คุมไว้ กำกับไว้ ไม่ให้หลุดหายไป

ถ้าเป็นสิ่งเฉพาะหน้า ซึ่งปรากฏอยู่หรือโผล่เข้ามา ก็เพียงแต่ดั่งจิตไว้กับสิ่งนั้นๆ คุมไว้ กำกับไว้ไม่ให้หลุดลอยหรือผ่านหายไปไหน อย่างที่พูดกันว่า เวลาทำอะไรก็ให้ระลึกไว้ คือคอยนึกถึงสิ่งที่เรากำลังทำนั้น นึกถึงอยู่เรื่อยๆ ให้สิ่งนั้นอยู่ในการรับรู้ หรืออยู่กับจิตของเรา ไม่ให้คลาดไม่หลุดกันไป อย่าให้สิ่งนั้นหลุดหายไป หรือ

อย่าให้จิตของเราพุ่งชนล่องลอยไปที่อื่น

แต่ที่นี้ ถ้าสิ่งนั้นอยู่ห่างไกลออกไปไม่ปรากฏอยู่ เช่นเป็นเรื่องอดีตผ่านไปแล้ว ยกตัวอย่างเช่น ธรรมคือคำสอนที่ได้ฟังมาก่อนหรือสิ่งที่ได้เล่าเรียนไว้ เมื่อหลายวันหรือหลายเดือนมาแล้ว สิ่งนั้นอยู่ห่าง สติก็ทำหน้าที่ดั่งเอามา เมื่อก็ดั่งไว้ ไม่ให้ไปไหน ให้อยู่กับสิ่งนั้น ที่นี้ถ้าสิ่งนั้นอยู่ห่างก็ดั่งเอามา หรือดั่งจิตไปไว้กับสิ่งนั้น ให้ไปอยู่ด้วยกัน นี่คือสิ่งที่เรียกว่า สติ

สติ ดั่งเอาจิตมากำกับไว้กับสิ่งที่ต้องการ หรือสิ่งที่เราควรจะต้องเกี่ยวข้อง ทำให้สิ่งนั้นอยู่ในการรับรู้ของจิต ไม่หลุดลอย ไม่หล่นหาย ไม่พลัดกันไปเสีย นี่คือน้ำหนักของสติ ประโยชน์ของสติก็อยู่ตรงนี้นั่นคือเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เรียกว่าองค์ประกอบข้อที่ ๑ ได้แก่ สติ

องค์ประกอบที่ ๒ ‘ธัมมวิจยะ’ หรือ ‘ธรรมวิจย’ แปลว่า การวิจยธรรม วิจย นั้นแปลว่า การเพินหรือเลือกเพิน คือการใช้ปัญญาไตร่ตรอง พิจารณา สอดส่อง ค้นคว้า ธรรม ก็คือความจริง ความถูกต้อง สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล หรือคำสอนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความจริง ความถูกต้องดีงาม และสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลนั้น

สิ่งนั้นอาจจะอยู่ต่อหน้าก็ได้ เช่นเรามองเห็นอะไรอยู่ข้างหน้า หรือขณะนี้ เรากำลังเผชิญกับอารมณฺที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เราก็เพินคือมองค้นหาให้เห็นธรรมเพินเอาธรรมออกมาให้ได้ หรือมองให้เป็นธรรม

ถ้ามองไม่ดีใจของเราก็วุ่นวายปั่นป่วน กระวนกระวายเดือดร้อน

แต่ถ้ามองให้ดี ถึงแม้สิ่งนั้นคนทั่วไปเขาว่าไม่ดี ไม่ชอบใจ เมื่อจำเป็นที่เราจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นเฉพาะหน้าแล้ว เราก็มองให้มันเป็นธรรมไป หรือมองให้เห็นธรรมขึ้นมา ทำแบบนี้ก็เป็นธรรม วิจัยอย่างหนึ่ง เรียกว่ามองอะไรก็ได้ ถ้ามองให้ดีแล้วมันเป็นธรรม หรือทำให้เห็นธรรมได้หมด

เหมือนอย่างอาจารย์ที่สอนธรรมบางท่าน ท่านเน้นในเรื่องนี้ว่า มองอะไรให้เห็นเป็นธรรม มองไปไม้ อัฐิ ดิน อะไรก็เป็นธรรมหมด ถ้ามองไม่ดี อะไรๆ ก็เป็นอธรรมไปหมด ทำให้ใจของเราเสียหาย เช่นเห็นคนไม่น่าดู ถ้ามองไม่ดีก็เกิดโทสะ แต่ถ้ามองให้ดีอาจจะเกิดกรุณา เกิดความสงสาร อย่างนี้เป็นต้น

หรืออย่างพระเถรีท่านหนึ่งในสมัยพุทธกาล ถึงวาระมีหน้าที่ไปจัดอุโบสถก็ไปจุดเทียนขึ้น แสงเทียนสว่าง มองที่เปลวเทียนนั้น เห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป พอมองอย่างนี้ก็เห็นธรรม ทำให้เกิดปัญญาขึ้นมา

ฉะนั้น สิ่งทั้งหลายนี้อยู่ที่เรามอง จึงต้องรู้จักมอง มองให้ดี มองให้เป็น มองให้เห็นธรรม หรือมองให้เป็นธรรม

ที่นี้ประการต่อไปธรรมวิเจียมนั้นพิจารณาไตรตรองสิ่งที่สติตั้งมา อย่างที่อาตมภาพได้กล่าวเมื่อกี้ว่า เราอาจจะใช้สติตั้งสิ่งที่อยู่ห่างไกล เช่น สิ่งที่เราได้เล่าเรียนมาแล้ว ได้ฟังมาก่อนแล้ว อาจเป็นธรรมคำสอนต่างๆ เข้ามาสู่จิต แล้วก็ใช้ปัญญาพิจารณาเพินหาความหมาย เพินหาสาระ เลือกเฟ้นเอามาใช้ให้เหมาะหรือให้ตรงกับที่ต้องการจะใช้ให้ได้ผล

เช่น เวลาเราอยู่นิ่งๆ ว่างๆ เราก็ระลึกนึกถึงทบทวนธรรมที่

ได้เล่าเรียนมาแล้ว เอามาเลือกเฟ้น นำมาใช้ให้ถูกกับโอกาส ใช้ให้เหมาะกับกิจเฉพาะหน้าหรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของเราให้ถูกต้องได้ ให้พอดี การเลือกเฟ้นออกมาให้ถูกต้องนี้ก็เรียกว่า ธรรมวิเจีย เหมือนกัน แม้กระทั่งว่า เฟ้นให้รู้ว่าคุณหมายของหลักธรรมนั้นคืออะไร ในกรณีนั้นๆ มุ่งเอาแง่ไหน อย่างนี้ก็เรียกว่า ‘ธรรมวิเจีย’

องค์ประกอบที่ ๓ ‘วิริยะ’ วิริยะ แปลว่าความเพียร ความเพียรนี้แปลตามศัพท์ว่า ความเป็นผู้กล้าหาญ หรือความกล้ากล้า วิริยะหรือวิริยะก็มาจาก วีระ ได้แก่ความเป็นวีระ อย่างที่เราพูดกันในคำว่า วีรชน วีรบุรุษ วีรสตรี เป็นต้นนั่นเอง

วิริยะ หรือความกล้ากล้านี้ หมายถึงพลังความเข้มแข็งของจิตใจ ที่จะเดิน ที่จะก้าวหน้าต่อไป ถึงจะเผชิญอุปสรรค ความยุ่งยาก ความลำบาก ถึงจะเป็นงานหนัก หรือมีภัย ก็ไม่ครั่นคร้าม ไม่หวั่นหวาด ไม่กลัว ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่ท้อถอย และไม่ท้อแท้ มีกำลังประคับประคองใจของตัวเองไว้ไม่ให้ถอย อันนี้เรียกว่า วิริยะ ก็เป็นหลักสำคัญ เป็นตัวกำลังความเข้มแข็ง เป็นองค์ประกอบที่จะให้ทำได้สำเร็จ

องค์ประกอบที่ ๔ ‘ปีติ’ ปีติ แปลว่าความอิ่มใจ หรือความเต็มด้วยความซาบซึ้ง ปลาบปลื้ม จิตใจของเราก็คือต้องการอาหารหล่อเลี้ยง คล้ายกับร่างกายเหมือนกัน ปีตินี้เป็นอาหารหล่อเลี้ยงสำคัญของจิตใจ

บางท่านที่ได้เจริญธรรมดีแล้ว แม้จะรับประทานอาหารทางกายไม่มาก แต่ถ้าอิ่มใจ สามารถทำใจของตนเองให้มีปีติได้เสมอ ก็จะเป็นผู้ผ่องใสกระปรี้กระเปร่า ร่างกายก็พลอยเอิบอิ่มไปด้วยได้

เหมือนกัน อย่างที่ท่านเรียกว่า **ปิตักกชา** แปลว่า ผู้มีปิติเป็นภักษา คือ มีปิติเป็นอาหาร

เพราะฉะนั้น วิธีการอย่างหนึ่งที่จะช่วยจิตใจของตัวเอง ก็คือ พยายามสร้างปิติขึ้นมา ปิติเป็นอาหารหล่อเลี้ยงจิตใจให้เอิบอím ความอímใจช่วยได้มาก

บางคนแม้จะรับประทานอาหารได้มาก แต่ถ้าจิตใจมีความวิตกกังวล เราร้อนใจ ร่างกายก็อาจจะชูกัดทรุดโทรมลงได้ แต่คนที่สบายใจ มีอะไรช่วยให้ใจ อímใจอยู่เสมอ ก็อาจทำให้ร่างกายดีมีผิวพรรณผ่องใสไปด้วย โดยที่อาหารกายนั้น มีแต่เพียงพอประมาณ เพราะฉะนั้น ปิตินี้ จึงเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่ง เป็นธรรมที่ควรจะสร้างให้เกิดมีในใจของตนเสมอ ๆ

องค์ประกอบที่ ๕ ‘ปัสสัทธิ’ ปัสสัทธิ แปลว่า ความผ่อนคลาย หรือสงบเย็น ไม่กระสับกระส่าย ไม่เครียด ท่านแบ่งเป็นกายผ่อนคลายกับใจผ่อนคลาย หรือสงบเย็นกายกับสงบเย็นใจ คือไม่กระสับกระส่ายไม่เขม็งเครียด สงบเย็นกายท่านหมายเอาหลักซึ่งถึงการสงบผ่อนคลายของกองเจตสิก แต่เราจะถือเอาการสงบผ่อนคลายของร่างกายธรรมดาก็ได้ง่ายๆ

คนเราถ้ามีความเครียด มีเรื่องไม่สบายใจแล้ว มันจะเครียดทั้งกายและใจ สภาพที่ตรงข้ามกับปัสสัทธิ ก็คือ **ความเครียด** เมื่อมีเรื่องก่อกวนกังวลใจอะไรต่างๆ ทางใจแล้ว ก็พลอยเครียดทางกายด้วย ไม่มีความสุข และจะทำให้ร่างกายทรุดโทรมลงด้วย

หรือถ้ากายเครียด ใจก็พลอยเครียดไปด้วย เช่น พระพุทธเจ้าครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนตรัสรู้ ทรงทดลองบำเพ็ญทุกรกิริยา

กลั่นลมหายใจจนกายสะท้าน ก็เกิดความเครียด ความกระสับกระส่าย ทั้งทางกายและทางใจ เช่นเดียวกัน

ฉะนั้น ท่านจึงให้เจริญธรรมที่ตรงข้ามกับความเครียดนี้ นั่นก็คือ ปัสสัทธิ ความสงบเย็น ความผ่อนคลาย ร่างกายก็ผ่อนคลาย จิตใจก็ผ่อนคลาย ภาวะนี้เรียกว่าปัสสัทธิ เป็นสิ่งที่ดีมาก เป็นตัวที่มักจะมาตามปิติ คือ พออímใจ ก็เกิดความผ่อนคลาย สบาย

องค์ประกอบที่ ๖ ‘สมาธิ’ สมาธิ แปลว่า ความตั้งใจมั่น หรือแน่วแน้อยู่กับสิ่งนั้นๆ ถ้าพิจารณาสิ่งใด ก็ให้จิตใจแน่วแน่ จับอยู่ที่สิ่งนั้น ถ้าทำกิจทำงานอะไร ก็ให้ใจของเราแน่วอยู่กัสิ่งนั้น อย่างที่เรียกว่า **ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน** อันนี้เรียกว่า สมาธิ

ใจอยู่กับสิ่งทีหนึ่ง ไม่เคลื่อนที่ก็มี สมาธิก็จับนิ่งสนิทอยู่ แต่ถ้าทำกิจอะไรที่เป็นความเคลื่อนไหว เป็นการเคลื่อนที่ไป สมาธิก็คงอยู่ คือจิตอยู่ด้วยกับสิ่งที่กำหนด เป็นไปแบบเรียบสนิท อันนี้ก็เรียกว่าสมาธิ จิตใจที่แน่วแน่เป็นจิตใจที่มีกำลังมาก เฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นจิตใจซึ่งเหมาะที่จะใช้งานให้ได้ผลดี

ในข้อ ๑ ที่ว่าด้วยสติ ได้บอกว่า สติเป็นตัวที่จับ ดึง ตรึง หรือกำกับไว้ ทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด ไม่หลุดลอยหาย หรือคลาดจากกันไป ในข้อ ๖ นี้ก็ว่า สมาธิ คือการที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนดนั้น แน่วแน่ ตั้งมั่น แนบสนิท โยมบางท่านก็จะสงสัยว่า สติกับสมาธินี้ฟังดูคล้ายกันมาก จะเห็นความแตกต่างกันได้อย่างไร

ขอชี้แจงว่า คำอธิบายข้างต้นนั้นแหละ ถ้าอ่านให้ดี ก็จะมองเห็นความแตกต่างระหว่างสติกับสมาธิ การทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนดเป็นสติ การที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนดได้เป็นสมาธิ

การตั้ง การตรึง การจับ การกำกับไว้ เป็นการทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด การตั้ง การตรึง การจับ การกำกับนั้น จึงเป็นสติ ส่วนการที่จิตตั้งมั่น แน่วแน่ แนบสนิท เป็นอาการที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด การตั้งมั่น แน่วแน่ แนบสนิทนั้นจึงเป็นสมาธิ

สิ่งทั้งหลายที่เข้ามาสู่การรับรู้ของเรา หรือสิ่งที่ใจเรารับรู้นั้น ผ่านเข้ามาทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ปรากฏขึ้นมาในใจบ้าง ศัพท์ทางพระเรียกว่า อารมณ์

เมื่ออารมณ์เข้ามาแล้ว มันก็ผ่านหายไป ทีนี้ ถ้ามันไม่เกี่ยวอะไรกับเรา มันจะผ่านหายไป ก็ช่างมัน เราก็ไม่ต้องไปยุ่งด้วย แต่ถ้าเราจะต้องใช้หรือจะต้องเกี่ยวข้องขึ้นมาแล้วมันหายไป หลุดลอยไป ไม่ยอมอยู่กับเรา เราก็จะไม่ได้ประโยชน์ที่ต้องการ ตอนนี้แหละผลเสียก็จะเกิดแก่เรา เราจึงต้องมีความสามารถที่จะดึงเอามันไว้ ไม่ให้หลุดลอยหายไป หรือผ่านหายไป การดึงเอาสิ่งนั้นไว้ เอาจิตกำกับมันไว้ หรือตรึงมันไว้กับจิต นี่แหละคือบทบาทของสติ ได้แก่การคอยนึกเอาไว้ ไม่ให้อารมณ์นั้นหลุดลอยหายไป

อีกอย่างหนึ่ง อารมณ์นั้นเข้ามาแล้วและผ่านล่องไปแล้ว ไม่ปรากฏต่อหน้าเรา แต่ไปอยู่ในความทรงจำ ตอนนี้อะไรเกิดขึ้นจะต้องเกี่ยวข้องกับมัน เราจะทำอย่างไร เราก็ต้องมีความสามารถที่จะดึงเอามันขึ้นมาไว้ต่อหน้าเราขณะนี้ การดึงเอาอารมณ์ที่ผ่านล่องไปแล้วขึ้นมาให้จิตพบกับมันได้ นี่ก็เป็นบทบาทของสติ ได้แก่การระลึกขึ้นมา ทำให้สิ่งที่ผ่านล่องแล้วโผล่ขึ้นมาปรากฏอยู่ต่อหน้า

อย่างไรก็ดี การตั้ง การตรึง การจับ หรือการกำกับไว้ ย่อมเป็นคู่กันกับการหลุด การพลัด การพลาด การคลาด หรือการหาย

ไป การนึกและระลึก ก็เป็นคู่กับการเผลอและการลืม ดังนั้น เพื่อไม่ให้เผลอหรือลืม ไม่ให้อารมณ์หลุดลอยหายไปจากจิต หรือไม่ให้จิตพลัดพลาดกันกับอารมณ์ ก็ต้องคอยกำกับ จับ ดึง เหนี่ยว รึงไว้เรื่อย ๆ

ถ้าจะให้มันใจหรือแนบแน่นยิ่งกว่านั้น ก็ต้องให้จิตตั้งมั่น หรือแนบอยู่กับอารมณ์นั้น หรือให้อารมณ์นั้นอยู่กับจิตแนบสนิทหรือนิ่งสนิทไปเลย ถ้าถึงขั้นนี้ได้ ก็เรียกว่าเป็นสมาธิ

เราจะใช้ จะทำ จะดู จะพิจารณาสิ่งใด สิ่งนั้นก็จะต้องอยู่ในกำกับหรือปรากฏอยู่ต่อหน้า ถ้าของนั้นเป็นสิ่งที่เลื่อนไหล หรือจะปลิวลอย เช่นอย่างแผ่นผ้า หรือสำลี ที่อยู่กลางลมพัด ก็ต้องมีอะไรผูกรั้งดึงไว้ ไม่ให้หลุดลอยหรือเลื่อนไหลหายไป เมื่อสิ่งนั้นถูกผูกรั้งดึงไว้แล้ว เราก็จัดการพิจารณา ดู และทำอะไร ๆ กับมันได้ตามต้องการ

ในกรณีทำงาน ซึ่งจะทำกับแผ่นผ้าหรือสำลีนั่น ไม่จำเป็นต้องให้ละเอียดชัดเจนนัก เมื่อแผ่นผ้าหรือสำลีถูกดึงรั้งตรึงไว้แล้ว ถึงจะสั้นจะโหวหรือจะส่ายไปมาบ้าง ก็ยังทำงานได้สำเร็จ ถึงจะดู ก็พอมองเห็นและบอกได้ว่า มีสีส่นและรูปทรงอย่างไร

แต่ในกรณีที่เป็นงานละเอียด เช่น ต้องการเห็นรายละเอียดชัดเจน ถึงแม้จะมีเชือกดึงไว้ ตรึงไว้ แต่ถ้ายังสั้นโหว ส่ายอยู่ ก็ไม่สามารถเห็นรายละเอียดหรือทำงานที่ต้องใช้ความแม่นยำให้สำเร็จได้ ในกรณีนี้จะต้องปัก ดอก ยึด หรือประทับให้แน่นแนบนิ่งสนิททีเดียว จึงจะดูให้เห็นชัดในรายละเอียด หรือทำสิ่งที่จำเพาะให้แม่นยำได้

ในทำนองเดียวกัน ถ้าจิตจะมอง จะพิจารณาหรือทำกิจกับ

อารมณ์ใดที่ไม่ต้องการความละเอียดชัดเจนนัก เพียงมีสติคอยดึง
ตรึง จับ กำกับ หรือคอยรั้งไว้ ก็เพียงพอที่จะทำงานได้สำเร็จ แต่
ถ้าเรื่องใดต้องการความชัดเจนในส่วนรายละเอียด หรือต้องการ
การกระทำที่แม่นยำแน่นอน ตอนนี้จำเป็นจะต้องให้จิตถึงขั้นมี
สมาธิแน่วมากทีเดียว

ท่านเปรียบเทียบไว้ เหมือนกับที่เราเอาลูกวัวป่าตัวหนึ่งมา
ฝึก วัวจะหนีไปอยู่เรื่อย เราก็เอาเชือกผูกวัวป่านั้นไว้กับหลัก ถึงแม้
วัวจะดิ้นรนวิ่งหนีไปทางไหน ก็ได้แค่ออยู่ในรัศมีของหลัก วนอยู่ใกล้ๆ
หลัก ไม่หลุด ไม่หายไป แต่ถึงอย่างนั้น วัวนั้นก็ยังดิ้นรนวิ่งไปมาอยู่
ต่อมานานเข้า ปรากฏว่า วัวป่าคลายพยศ มาหยุดหมอบนั่งอยู่ที่
หลัก สงบเลย

ในข้ออุปมานี้ ท่านเปรียบเทียบเอาเชือกผูกวัวป่าไว้กับหลัก
เหมือนกับเป็นสติ ส่วนการที่วัวป่าลงหมอบนั่งอยู่ใกล้หลักนั้น
เปรียบเหมือนเป็นสมาธิ

ความจริง สติกับสมาธิ ทั้งสองอย่างนี้ทำงานด้วยกัน
ประสานและอาศัยกัน สติเป็นตัวนำหน้า หรือเป็นตัวเริ่มต้นก่อน
แล้วสมาธิก็ตามมา ถ้าสมาธิยังไม่แน่ว ยังไม่เข้มมาก สติก็เป็นตัว
เด่น ต้องทำงานหนักหน่อย ต้องดึงแล้วดึงอีก หรือคอยดึงแรงๆ
อยู่เรื่อย แต่พอสมาธิแน่วสนิทอยู่ตัวดีแล้ว สมาธิก็กลายเป็นตัว
เด่นแทน สติที่คอยกำกับหรือคอยตรึงๆ ดึงๆ ไว้ จะทำงานเพียง
นิดๆ แทบไม่ปรากฏตัวออกมา แต่ก็ทำงานอยู่นั่นตลอดเวลา ไม่ได้
หายไปไหน

เปรียบเทียบเหมือนกับว่า เอาแผ่นผ้ามาชิงกลางลม โดยเรา

เอาเชือกดึงไว้หรือชิงไว้ แผ่นผ้าถูกลมพัด แต่ก็ไม่หลุดลอยหายไป
เพราะถูกเชือกดึงเอาไว้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้แผ่นผ้าจะไม่หลุดลอย
หายไป แต่มันก็ขยับอยู่เรื่อย ยังส่ายไปส่ายมา พลั้วไปพลั้วมาอยู่ที่
นั้น ไม่นิ่ง

ในตัวอย่างเปรียบเทียบนี้ มีทั้งการดึงของเชือกและการอยู่นิ่ง
ของแผ่นผ้า มาด้วยกัน คือตอนที่เชือกดึงไว้ ก็มีการอยู่ตัวของแผ่น
ผ้าด้วย แต่การอยู่ตัวนั้นมีอยู่ชั่วเดียวเดียวๆ ความเด่นไปอยู่ที่การ
ดึงหรือรั้งของเชือก การดึงของเชือกนั้นคือสติ ส่วนการอยู่ตัว หรือ
อยู่นิ่งของแผ่นผ้าเท่ากับสมาธิ จะเห็นว่าตอนนี้สติเป็นตัวเด่น ทำ
งานหนัก ทำงานมาก ส่วนสมาธิมีได้นิดๆ หนึ่ง ไม่เด่นออกมา คือ
สติดึงไว้ อยู่ตัวได้นิดก็ขยับไปอีกแล้ว ดึงไว้อยู่ตัวได้นิดก็ไปอีกแล้ว
ตัวดิ้นเลยเด่น ส่วนการหยุดนิ่งสั้นเหลือเกิน ชั่วขณะๆ เท่านั้น

อีกกรณีหนึ่ง เป็นแผ่นเหล็ก เอามาตั้งไว้ ก็ต้องเอาเชือกผูก
ดึงรั้งไว้เหมือนกัน แต่เมื่อถูกลมพัด แผ่นเหล็กนั้นไม่ค่อยจะหวั่นไหว
ไม่ค่อยจะขยับ อยู่ตัวนิ่งดีกว่าแผ่นผ้า ตอนนี้การทำงานของสติ คือ
เชือกที่ดึง ไม่เด่น แต่ก็มีอยู่ คล้ายๆ แอบๆ อยู่ ตัวที่เด่นคือความ
อยู่ตัวนิ่งของแผ่นเหล็ก สติได้แต่คล้องไว้แต่ทั้งสองอย่างก็อยู่ด้วยกัน

ในกรณีของแผ่นผ้าที่ขยับๆ หรือส่ายๆ ไหวๆ นั้น ถ้ามี
รูปภาพที่เขียนไว้ใหญ่ๆ หรือตัวหนังสือโตๆ ก็อ่านได้ พอใช้การ
แต่ถ้าเป็นลวดลายละเอียด หรือตัวหนังสือเล็กๆ ก็เห็นไม่ถนัด
อ่านได้ไม่ชัดเจน หรือถ้าละเอียดนักก็มองไม่ออก หรืออ่านไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเรื่องที่ดูพอเห็นผ่านๆ เป็นเรื่องหยาบๆ
เห็นง่าย เพียงคอยมีสติกำกับไว้ ถึงแม้จิตจะอยู่ตัวเป็นสมาธิเพียง

ชั่วขณะสั้นๆ ก็พอให้สำเร็จกิจ ใช้งานได้ แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาตรวจสอบละเอียด ก็ต้องให้จิตเป็นสมาธิอยู่ตัวแน่นมากๆ จึงจะมองเห็นได้ถนัดชัดเจน

ยิ่งละเอียดลึกซึ้งซับซ้อนมาก ก็ยิ่งต้องการจิตที่เป็นสมาธิ แน่วสนิททีเดียว ถ้าเปรียบเทียบกับเหมือนกับจะใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดูจุลินทรีย์ที่แสนเล็ก หรืออะไรที่เล็กเหลือเกิน สิ่งที่ถูกดูถูกตรวจพิจารณา ซึ่งถูกเครื่องจับกำกับไว้ จะต้องนิ่งแน่วประสานกับตาและเลนส์ที่ส่องดู อย่างสนิททีเดียว

ตอนนี้แหละ ที่สมาธิเป็นตัวจำเป็น ต้องมีให้มาก เวลาที่เราจะเอาจิตไปใช้งานสำคัญๆ จะในแง่พลังจิตก็ดี ในแง่ของการพิจารณาเรื่องละเอียดซับซ้อนมากด้วยปัญญาที่คมกล้าก็ดี ท่านจะเน้นบทบาทของสมาธิอย่างมาก เรียกว่าสมาธิเป็นบาทหรือเป็นฐานของงานใช้กำลังจิตหรืองานใช้ปัญญานั้นๆ

ตอนที่สมาธิยังอ่อน อยู่ชั่วขณะเดียวหนึ่งๆ จะไปๆ ก็ต้องใช้สติคอยตั้งอยู่เรื่อยๆ สติก็จึงทำงานมาก เป็นตัวเด่นอย่างทีกล่าไปแล้ว ตอนนั้นจึงอยู่ในภาวะที่คอยตั้งไว้ กับจะหลุดไป เหมือนคอยตั้งจุดหรือชักคะเย่อกันอยู่ พอแน่วแน่นอยู่ตัวสนิทแล้วก็หมดเรื่องที่จะต้องคอยจุด พ้นจากการที่จะต้องคอยตั้งกันที่ สติก็เพียงแค่คอยอยู่กับเอาจิตที่เป็นสมาธิไปใช้งานได้เต็มที่

อย่างทีกล่าแล้วว่า ระหว่างสติกับสมาธินั้น สติเป็นตัวนำหน้า หรือเป็นตัวเริ่มต้นก่อน แม้ว่าจุดหมายเราจะต้องการสมาธิ โดยเฉพาะต้องการสมาธิที่แน่วแน่นเข้มมาก แต่ก็จะต้องเริ่มงานด้วยสติ ดังนั้น ในการฝึกสมาธิ จึงต้องเริ่มต้นด้วยการเอาสติมาชักนำ หรือ

มาจับตั้งจงเข้า คือเอาสติมากำหนดอารมณ์หรือสิ่งที่ใช้เป็นกรรมฐานนั้น ๆ ก่อน

ดังจะเห็นว่า ในการฝึกสมาธิหรือเจริญสมาธินั้น วิธีฝึกทั้งหลายจะมีข้อลงท้ายด้วยสติกันทั่วไป เช่น อานาปานสติ พุทธานุสติ มรณสติ เป็นต้น พุดง่าย ๆ ว่า สติเป็นเครื่องมือของสมาธิภาวนา หรือสมาธิภาวนาใช้สติเป็นเครื่องมือนั่นเอง

พูดเรื่องสติมาเสียนาน ขอยุติเอาไว้แค่นี้ก่อน ยังมีองค์ประกอบข้อสุดท้าย ที่จะต้องพูดต่อไปอีก

องค์ประกอบที่ ๗ ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย คือ ‘อุเบกขา’ อุเบกขาแปลกันง่าย ๆ ว่า ความวางเฉย วางเฉยอย่างไร ถ้าเราเห็นอะไรรับรู้อะไรแล้วเราวางเฉยเสีย บางทีมันเป็นแต่เพียงความวางเฉยภายนอก หรือพยายามทำเป็นเฉย แต่ใจไม่เฉยจริง และไม่รู้เรื่องราวอะไร อย่างนี้ไม่ถูกต้อง เฉยอย่างนี้ไม่ใช่อุเบกขา

ความวางเฉยในที่นี้ หมายถึง ความเรียบสงบของจิตที่เป็นกลางๆ ไม่เอนเอียงไปข้างโน้นข้างนี้ และเป็นความเฉยรู้ คือ รู้ทันจึงเฉย ไม่ใช่เฉยไม่รู้ หรือเฉยเพราะไม่รู้ เป็นการเฉยดูอย่างรู้ทัน และพร้อมที่จะทำการเมื่อถึงจังหวะ

ท่านเปรียบจิตที่เป็นอุเบกขานี้ว่าเป็นจิตที่ทุกอย่างเข้าที่ดีแล้ว เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเข้าที่ถูกจังหวะกันดีแล้ว ใจของเราจึงวางเฉยดูมันไป เหมือนอย่างเมื่อท่านขับรถ ตอนแรกเราจะต้องวุ่นวายเร่งเครื่องปรับอะไรต่ออะไรทุกอย่างให้มันเข้าที่ พอทุกอย่างเข้าที่แล้ว เครื่องก็เดินดีแล้ว วิ่งเรียบสนิทดีแล้ว ต่อแต่นี้เราก็เพียงคอยมองดูคุมไว้ ระวังไว้ ให้มันเป็นไปตามที่เราต้องการเท่านั้น

การที่ทุกสิ่งเข้าที่เรียบร้อยดีแล้ว เดินดีแล้ว เราได้แต่คุมเครื่องอยู่มองดูเฉยๆ นี่ สถานะนี้เรียกว่าอุเบกขา เป็นสภาพจิตที่สบาย เพราะว่าทำทุกอย่างดีแล้ว ทุกอย่างเดินเข้ารูปของมันแล้ว

เหมือนอย่างว่าถ้าเป็นพ่อเป็นแม่เมื่อลูกเขารับผิดชอบตัวเองได้ เขามีการมีงานต่างๆ ทำแล้ว เราช่วยเขามาแล้ว เขาดำเนินการของเขาได้ ทำงานของเขาได้ดีแล้ว คุณพ่อคุณแม่ก็เพียงแต่มองดูเท่านั้น ไม่เข้าไปวุ่นวาย ไม่ก้าวก่ายแทรกแซงในชีวิตหรือในครอบครัวของเขา จิตใจที่วางเฉยอย่างนี้ได้เรียกว่า อุเบกขา

อุเบกขาไม่ใช่ไม่รู้อะไร ไม่ใช่เฉยเมยไม่รู้เรื่อง หากแต่รับรู้อย่างผู้มีปัญญา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เมื่อเข้าที่ดีแล้ว ทุกอย่างเป็นไปด้วยดีรู้ว่าคนเขาควรรับผิดชอบตัวเองในเรื่องนี้ใจเราวางเป็นกลางสนิทสบาย อย่างนี้เรียกว่า ‘อุเบกขา’

ทั้งหมดนี้คือ ตัวองค์ธรรม ๗ ประการ ที่เป็นองค์ประกอบขององค์รวมคือ ไพบูลี หรือการตรัสรู้ เวลาเอามาพูดแยกๆ กันอย่างนี้ บางทีก็เข้าใจไม่ถนัดนัก แต่ก็พอเห็นเค้าได้ว่า ธรรมทั้ง ๗ อย่างนี้ ไม่ต้องเอาครบทั้งหมดหรอก แม้เพียงอย่างเดียวถ้ามีสักข้อก็ช่วยให้จิตใจสบายแล้ว

ถ้าเป็นผู้เจ็บไข้ มีเพียงอย่างเดียว หรือสองอย่าง จิตใจก็สบาย เช่น มีสติ จิตใจไม่หลงไหลพันเพื่อน หรือมีปัสสัทธิ ภายใจผ่อนคลาย เรียบเย็นสบาย ไม่มีความเครียด ไม่กังวลอะไร แค่นี้ก็เป็นสภาพจิตที่ดีแล้ว ถ้ารู้จักมองด้วยธัมมวิจยะ ก็ทำได้ ยิ่งถ้ามีวิริยะ มีกำลังใจด้วย ก็เห็นชัดเจนว่า เป็นสภาพดีที่พึงต้องการแน่ๆ จิตใจของผู้เจ็บไข้ นั้น จะไม่ต้องเป็นที่น่าห่วงกังวลแก่ท่านผู้อื่น ยิ่งมีปิติ

มีสมาธิ มีอุเบกขา ที่สร้างขึ้นมาก็ยิ่งดี

บูรณาการองค์ประกอบให้เกิดสุขภาพเป็นองค์รวม

แต่ที่ท่านต้องการก็คือ ไพบูลีธรรมทั้ง ๗ นี้มาทำงานร่วมกันครบถ้วน จึงจะเรียกว่าเป็น ‘โพชฌงค์’ ที่จะให้เกิดการตรัสรู้ ทำให้กลายเป็นผู้ตื่น ให้กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ ให้กลายเป็นผู้ผ่องใสเบิกบาน โดยที่องค์ธรรมทั้ง ๗ นี้มาทำงานร่วมกันครบบริบูรณ์เป็นองค์รวมอันหนึ่งอันเดียว

ท่านแสดงลำดับวิธีการที่องค์ธรรมทั้ง ๗ ประการนี้มาทำงานร่วมกันไว้ว่า

เริ่มต้นด้วยข้อ ๑ คือสติ สติอาจจะถึงสิ่งที่เราเกี่ยวข้องเฉพาะหน้าไว้ให้อยู่กับจิต หรือให้จิตอยู่กับสิ่งที่พิจารณาหรือที่กระทำนั้นอย่างหนึ่ง หรืออาจจะถึงสิ่งที่ห่างไกลเข้ามา คือเรื่องที่ผ่านมาไปแล้ว เช่น ธรรมที่ได้เล่าเรียนมาแล้ว ก็มานึกทบทวนระลึกขึ้นในใจอย่างหนึ่ง สตินี้เป็นตัวแรกที่จะเข้าไปสัมผัสกับสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง พอสติถึงเอาไว้ ดึงเข้ามา หรือระลึกขึ้นมาแล้ว

ต่อไปขั้นที่ ๒ ก็ใช้ธรรมวิจยะ เลือกเฟ้นไตร่ตรองธรรม เหมือนกับที่อาตมภาพกล่าวสักครู่นี้ว่า เมื่อจิตของเราพบปะกับอารมณ์นั้น หรือสิ่งนั้นแล้ว ก็มองให้เป็นธรรม มองให้เห็นธรรม

มองอย่างท่านพระเถรีที่กล่าวถึงเมื่อกี้ ที่มองดูเปลวเทียนก็มองเห็นธรรม เกิดความเข้าใจ หยั่งลงไปถึงความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความดับไปของสิ่งทั้งหลาย หรือถ้ามองเห็นภาพหม่อมมนุษย์กำลังวุ่น

วายน ก้อย่าให้จิตใจปั่นป่วนวุ่นวายสับสน มองให้เห็นแง่ด้านที่จะเกิดความกรุณา ให้จิตใจมองไปในด้านความปรารถนาดี คิดจะช่วยเหลือ หรือเป็นเรื่องน่าสงสาร

ถ้าเป็นสิ่งที่ล่วงแล้ว ก็ตั้งจิตกับอารมณ์เข้ามาหากัน แล้วก็มองเห็นธรรมในอารมณ์นั้น หรือระลึกถึงคำสอน นำเอาธรรมที่ได้เรียนมานั้น ขึ้นมาไตร่ตรองดู เพื่ให้เห็นความหมายเข้าใจชัดเจนดี หรือเลือกเฟ้นให้ได้ว่า ในโอกาสเช่นนี้ ขณะนี้ เราควรจะใช้ธรรมข้อไหนแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพราะบางที่เราไม่สามารถทำได้ไหว กับสิ่งที่เราเห็นเฉพาะหน้า

ถึงแม้ท่านจะบอกว่า ให้มองอารมณ์ที่เห็นเฉพาะหน้านี้เป็นธรรมหรือมองเห็นธรรม แต่เราทำไม่ได้ เราอาจจะระลึกนึกทบทวนไปถึงธรรมที่ผ่านมาแล้ว เพื่อเอามาใช้ว่า ในโอกาสนี้จะเลือกเอาธรรมอะไรมาใช้จึงจะเหมาะสม จึงจะเป็นประโยชน์ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ อันนี้ก็ข้อที่ ๒ เรียกว่าธรรมวิจย

อย่างน้อยการที่ได้ทบทวน นึกถึงธรรมที่ได้เล่าเรียนมานั้น ก็ทำให้จิตมีงานทำ ก็สบายใจขึ้น ถ้าเลือกได้ธรรมที่ต้องการ หรือเฟ้นได้ เข้าใจความหมาย ก็เกิดกำลังใจขึ้นมา จิตก็จะมีแรงก้าวหน้าต่อไป

ต่อไปก็ผ่านเข้าสู่ข้อที่ ๓ คือ วิริยะ ที่แปลว่าความแกล้วกล้า ความมีกำลังใจ จิตใจของเรานั้นมักจะทอดลอยหลุดบางทีก็วิหิงหาเหิง หรือไม่ก็ดิ้นรนกระสับกระส่าย วุ่นวายใจ กลัดกลุ้ม ที่เป็นอย่างนี้เพราะจิตไม่มีที่ไป จิตของเราแว้งคว้าง

แต่ถ้าจิตมีทางไป มันก็จะเล่นไป เพราะจิตนี้ปกติไม่หยุดนิ่ง

ชอบไขว่คว้าหาอารมณ์ แต่เราคว่าอะไรที่จะให้เป็นทางเดินของจิตไม่ได้ จิตก็วิหิงหาและวนเป็นวัฏฏะ วิ่งพล่านในวงจรที่ไม่ดีไม่งามอยู่อย่างนั้นนั่นเอง ทำความเดือดร้อนใจให้แก่ตนเอง ที่นี้ถ้าทำทางเดินให้แก่จิตได้แล้ว จิตก็จะมีพลัง ก็จะเกิดวิริยะ มีกำลังใจที่จะวิ่งเล่นไป

ถ้ามีธัมมวิจย คือมองและเพียรธรรมให้ปัญญาเกิด มีความสว่างขึ้นมาในอารมณ์นั้น ก็เป็นทางเดินแก่จิตได้ จิตก็จะมีทางและวิ่งเล่นไปในทางนั้น คือมองเห็นเรื่องที่จะทำ มองเห็นทางที่จะก้าวหน้าไป รู้จุดรู้แจ้งรู้วิธีที่จะแก้ไขจัดการกับเรื่องนั้นๆ หรือที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ แล้ว ก็จะมีแรงขึ้น ก็จะเกิดกำลังใจขึ้น ทั้งสองข้อนี้เป็นสิ่งที่เนื่องอาศัยกัน อันนี้เรียกว่า วิริยะ คือความมีกำลังใจที่จะก้าวไป เป็นเครื่องประคับประคองจิตไม่ให้หลุด ไม่ให้ท้อแท้หรือทอดลอย

พอเกิดวิริยะ จิตมีกำลังใจแล้ว ปิติ ความอิ่มใจก็เกิดขึ้นด้วย คนที่ได้เห็นเป้าหมายอะไรขึ้นมา และเห็นทางที่จะก้าวหน้าไป เกิดมีกำลังใจ ใจเข้มแข็งคึกคักขึ้นมาแล้วก็จะเกิดปิติ มีความอิ่มใจปลาบปลื้มเปรมใจขึ้น อย่างที่เรียกว่าเกิดมีความสุข

ท่านเปรียบเหมือนกับว่า คนหนึ่งเดินทางไกลฝ่ามากลางตะวันบ่ายแดดร้อนจ้า บนท้องทุ่งโล่งที่แห้งแล้ง มองหาหมู่บ้านและแหล่งน้ำสระห้วยลำธาร ก็ไม่เห็น เดินไปๆ ก็เหน็ดเหนื่อย ชักจะเมื่อยล้า ทำท่าจะเกิดความท้อแท้และทอดลอย อ่อนแรงลงไป ใจก็หวาดหวั่นกังวล เกิดความเครียดขึ้นมา

แต่ตอนหนึ่งมองไปลิบๆ ข้างหน้าด้านหนึ่ง เห็นหมู่บ้านเขียว

ขจีอยู่ไกลๆ พอเห็นอย่างนั้นก็เอาข้อมูลที่มองเห็นในแง่ต่างๆ มาคิดพิจารณาตรวจสอบกับความรู้ที่ตนมีอยู่ ก็รู้แจ้งแก่ใจว่าที่นั่นมีน้ำพล้นก็เกิดวิริยะมีกำลังเข้มแข็งขึ้นมา ก้าวหน้าต่อไป และพร้อมกับการก้าวไป เดินไป หรือวิ่งไปนั้น หัวใจก็เกิดความชุ่มชื้นเปี่ยมด้วยความหวัง ทั้งที่ยังไม่ถึงน้ำ ก็ชุ่มฉ่ำใจ เกิดความอิมใจด้วยปิติ

พอเกิดความอิมใจแล้ว ก็จะมีอารมณ์คลายสบายใจสงบลงได้ หายเครียด เพราะคนที่เครียดกระสับกระส่ายนั้น ก็เนื่องด้วยจิตเป็นอย่างที่ไม่ดีเมื่อคืนนี้ว่า หวาดหวั่นกังวล อ้างว้าง หรือวนอยู่ ติดค้างอยู่ ไม่มีที่ไป ก็เคืองคว้างๆ จิตก็ยิ่งเครียดยิ่งกระสับกระส่าย พอจิตมีทางไปแล้ว ก็มีกำลังใจเดินหน้าไป มีความอิมใจ ก็มีความผ่อนคลายสบายสงบไปด้วย หายเครียดหายกระวนกระวายใจ จิตก็ผ่อนคลายสงบระงับ กายก็ผ่อนคลายสงบระงับ อันนี้เรียกว่า เกิดปัสสัทธิ

พอเกิดปัสสัทธิแล้ว จิตซึ่งเดือดร้อนวุ่นวายเพราะความเคืองคว้างกระสับกระส่าย เมื่อมีทางไปแล้วก็เดินเข้าสู่ทางนั้น ความกระสับกระส่ายกระวนกระวาย ความหวาดหวั่นกังวลและเครียดก็หายไป จิตก็นิ่งสงบ แน่วแน่ไปกับการเดินทางและกิจที่จะทำในเวลานั้น ก็เกิดเป็นสมาธิขึ้น แล่นแน่วไปในทางนั้น วิ่งไปทางเดียวอย่างแน่วแน่ และมีกำลังมาก

ท่านเปรียบเหมือนกับน้ำที่เรารดลงมาจากที่สูง น้ำที่เราเอามาชงหรือที่บรรจุขนาดใหญ่เทลงบนยอดภูเขา ถ้าน้ำนั้นไหลลงมาอย่างกระຈักกระຈายก็ไม่มีกำลัง แต่ถ้าเราทำทางให้ จะต่อเป็นท่อก็ตาม หรือขุดเป็นรางน้ำก็ตาม น้ำที่ลงมาตามทางนั้นจะไหลพุ่ง

เป็นทางเดียว และมีกำลังมาก เหมือนจิตที่ได้ทางของมันชัดเจนแล้ว ก็จะเป็นจิตที่ไหลแน่วไปในทางนั้น และมีกำลังมาก นี่เป็นจิตที่มีสมาธิ

เมื่อจิตมีสมาธิ ก็เป็นอันว่าทุกอย่างเดินไปด้วยดีแล้ว เมื่อจิตมีทางไป ไปในทางที่ถูกต้องสู่จุดหมาย เดินไปด้วยดี ไม่มีห่วงกังวลใจก็สบาย ปล่อยวาง เฝ้าดูเฉยเรียบเย็นเป็นกลางอยู่ จิตที่วางที่เฉยคอยดูอยู่นี้ คือจิตที่มีอุเบกขา เป็นกลาง ไม่เกาะเกี่ยวสิ่งใด ไม่เอนเอียงพะวักพะวงไปข้างไหน เพราะทุกอย่างเรียบร้อยไม่ต้องกังวลกับอะไรๆ

เหมือนอย่างคนขับรถที่ว่าเมื่อคืนนี้ เขาเพียรพยายามในตอนแรกคือ เร่งเครื่อง จับโน่น ดิ่งนี้ เหยียบนั่น แต่เมื่อเครื่องเดินไปเรียบร้อยเข้าที่แล้วก็ปล่อย จากนั้นก็เพียงนั่งมองดูเฉยสบายคอยคุมอยู่ และทำอะไรๆ ไปตามจังหวะของมันเท่านั้น ตอนนี้จะคุยจะพูดอะไรกับใครก็ยังได้ ถ้าทำอย่างนี้ได้ จิตที่เดินไปในแนวทางของการใช้ปัญญา ก็จะเจริญปัญญา เกิดความรู้ความเข้าใจเพิ่มพูนเป็นปัญญายิ่งๆ ขึ้นไป ถ้าเดินไปในทางของการทำกิจเพื่อโพธิ์ ก็จะบรรลุโพธิ์คือการตรัสรู้

เป็นอันว่า จุดเริ่มต้นที่สำคัญคือ ต้องมีสติ สตินั้นก็นำมาใช้ประโยชน์ดังที่กล่าวแล้ว ให้มันส่งต่อกันไปตามลำดับ เป็นธรรมที่หนุนเนื่องกัน ๗ ประการ ถ้าทำได้เช่นนี้ ก็เป็นประโยชน์ช่วยให้บรรลุถึงจุดหมาย ไม่ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น หรือจะใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

แม้แต่ถ้าใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันถูกต้อง ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นไปด้วยในตัวนั่นเอง เพราะการปฏิบัติที่ว่า

เพื่อความหลุดพ้นนั้น ก็คือการทำใจของเราให้
ปลอดโปร่งผ่องใสด้วยสติปัญญานั้นเอง ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยในทาง
จิตใจของแต่ละท่านทุกๆ คน ทำให้เกิดความโล่งเบา เป็นอิสระ

อาตมภาพแสดงธรรมเรื่องโพชฌงค์มานี้ ก็ได้พูดไปตามหลัก
ให้เห็นความหมายของแต่ละข้อและความสัมพันธ์กัน แต่สิ่งสำคัญ
อยู่ที่ว่าเราจะนำมาใช้อย่างไรในกรณีแต่ละกรณี อันนี้เป็นเพียงการ
พูดให้เห็นแนวกว้างๆ เท่านั้น จะให้ชัดเจนได้ก็ต่อเมื่อเรานำไปใช้
ในเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ในเรื่องแต่ละเรื่องว่าจะใช้อย่างไรให้
เห็นประจักษ์แก่ตนเอง เมื่อได้เห็นประโยชน์ประจักษ์ขึ้นมาครั้งหนึ่ง
เราก็จะมีความชัดเจนขึ้นและนำไปใช้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้น

โอกาสนี้อาตมภาพก็ถือว่าเป็นการพูดเริ่ม หรือเป็นการบอก
แนวทางให้หลักการไว้ เป็นความเข้าใจทั่วไป เกี่ยวกับเรื่องโพชฌงค์
ก็พอสมควรแก่เวลา ขอส่งเสริมกำลังใจโยม ขอให้โยมเจริญด้วย
หลักธรรมเหล่านี้ เริ่มต้นด้วยสติเป็นต้นไป

โดยเฉพาะข้อหนึ่งที่ยอยากให้มีมากๆ ก็คือ ปิติ ความอิ่มใจ
จะได้ช่วยเป็นอาหารใจ คือ นอกจากมีอาหารทางกายเป็นรักษาแล้ว
ก็ขอให้มียุติเป็นรักษาด้วย คือ มียุติเป็นอาหารใจ เป็นเครื่องส่งเสริม
ให้มีความสุขเมื่อมีความสุขกายแล้วมีความสุขใจด้วย ก็ได้ชื่อว่า
เป็นผู้มีความสุขโดยสมบูรณ์ มีสุขภาพพร้อมทั้งสองด้าน คือด้านกาย
และด้านใจ มีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต

หลักธรรมที่อาตมภาพนำมาชี้แจงเหล่านี้ หากว่าได้นำไปใช้
ก็จะเป็นพรอันประเสริฐที่เกิดขึ้นในจิตใจของโยมแต่ละท่านเอง
อาตมภาพขอให้ทุกท่านได้รับประโยชน์จากหลักธรรมชุดนี้โดยทั่วกัน

ภาคผนวก

โพชฌงค์ปริตร

โพชฌงค์โค สะติสังขาโต
วิริยมปิติปัสสัทธิ-

สมาธิเพกจะโพชฌงค์า
มุนินา สัมมะทักขาตา
สังวัตตันติ อะภิญญาเย
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

เอกัสมิง สะมะเย นาโถ
กิลานะ ทุกขิตะ ทิสฺวา
เต จะ ตัง อะภินันทิตฺวา
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

เอกะทา รัมมะราชาปี
จุนทตเถเรนะ ตัญญูวะ
สัมโมทิตฺวา จะ อาพาธา
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

ปะหีนา เต จะ อาพาธา
มัคคาหะตะกิละสาวะ
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

รัมมานัง วิจะโย ตะธา
โพชฌงค์า จะ ตะธาปะเร
สัตเตเต สัพพะทสสินา
ภาวิตา พะหุลีกะตา
นิพพานายะ จะ โพธิยา
โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ
โมกคัลลานัญจะ กัสสะปัง
โพชฌงค์ะ สัตตะ เทสะยิ
โรคา มุจจิงสุ ตังขะณ
โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ
เคลัญญะนาภิปปิโต
กะณาเปตวานะ สาทะรัง
ตัมहा วุญฺฐาสิ ฐานะโส
โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ
ติณณันนัมปิ มะเหลนัง
ปัตตานุปัตตติรัมมะตัง
โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ

โพชฌังคปริตร

(แปล)

โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ สติสัมโพชฌงค์ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์เหล่านี้ อันพระมุนีเจ้าผู้เห็นธรรมทั้งสิ้น ตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลมาเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน และเพื่อความตรัสรู้ ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

สมัยหนึ่ง พระโลกนาถเจ้า ทอดพระเนตรพระมหาโมคคัลลานะ และพระมหากัสสปะ อาพาธได้รับทุกขเวทนาแล้ว ทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ประการ ท่านทั้ง ๒ ขึ้นชมภาษิตนั้น หายโรคในขณะนั้น ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

ครั้งหนึ่ง แม้พระธรรมราชา อันความประจวบเปียดเปียนแล้ว รับสั่งให้พระจุนทเถระ แสดงโพชฌงค์นั้นโดยเอื้อเฟื้อ ก็ทรงบันทึงพระหฤทัย หายประจวบโดยพลัน ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

ก็อาพาธทั้งหลายนั้น อันพระมหาฤๅษีทั้ง ๓ องค์ ละได้แล้ว ถึงความไม่บังเกิดเป็นธรรมดา ดุจกิเลสอันมรรคกำจัดแล้ว ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

อยู่กับปัจจุบัน*

วันนี้จะพูดเรื่องหลักธรรมหรือคำสอนที่มักเข้าใจผิดกัน สักข้อหนึ่ง ในช่วงที่แล้วมานี้ ก็ได้พูดเจาะจงเกี่ยวกับธรรมที่มักจะเข้าใจกันผิดมาหลายเรื่อง แต่ยังไม่จบ วันนี้จึงเอามาต่ออีกสักเรื่องหนึ่ง

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งว่า ให้เราอยู่กับปัจจุบัน ดังเช่นในคาถาภักทเทรตตสูตรว่า

อดีต นานาวากเมยฺย นปฺปฏิกฺขเข อนาคตํ

ยถิตตมปฺหิณฺนตํ อปฺปตฺตณฺจ อนาคตํ

ปจฺจุปฺนฺนณฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ

แปลว่า ไม่พึงหวนพะยอยความหลัง ไม่พึงเพ้อหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดเป็นปัจจุบันเฉพาะหน้า ให้มองดูให้รู้ชัดเจน หรือให้ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นชัดในสิ่งนั้น ๆ

นี่ก็เป็นคาถาหนึ่ง และยังมีที่อื่นอีก เช่นมีผู้ไปถามพระองค์หนึ่งที่อยู่ในป่าว่า “เอออ ท่านฉันอาหารมื้อเดียว อยู่ในป่าอย่างนี้ ไม่มีเรื่องบันเทิงอะไร ทำไมดูหน้าตาสดใส” พระท่านก็ตอบว่า “ผู้ถึงธรรมแล้ว ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่เพ้อหวังถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง

* พูดแก่โยมญาติมิตร ในรายการหลังทำวัตรสวดมนต์นั่งสมาธิ ภาคค่ำ วันเสาร์ ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๗

ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นปัจจุบัน ผิดพรณจึงผ่องใส” ดังนี้เป็นต้น

คำสอนที่ยกมานี้แสดงว่าพระพุทธศาสนาสอนให้อยู่กับปัจจุบัน ให้จิตใจอยู่กับเรื่องเฉพาะหน้า ก็เลยมีผู้นำไปเป็นข้อว่ากล่าว ตีเตียนพระพุทธศาสนา คือในแง่ดีก็ยอมรับว่า การอยู่กับปัจจุบันนี้ ทำให้เรามีใจสบายเป็นสุข ไม่มีทุกข์ ไม่มีเศร้า แต่ถ้าอยู่กับปัจจุบัน ไม่เอาเรื่องกับอดีตและอนาคต โดยเฉพาะอนาคต ก็จะทำให้เป็นคนที่ไม่รู้จักวางแผน จะมีชีวิตแบบอยู่ไปเรื่อย ๆ ไป ๆ มา ๆ จะกลายเป็นคนที่อยู่ไปวัน ๆ เอาแต่เรื่องเฉพาะหน้า ไม่ต้องคิดถึงการข้างหน้า อะไรจะเป็นอย่างไรก็ช่างมัน ถ้าอย่างนี้ก็ทำให้ชีวิตไม่เจริญก้าวหน้า ทั้งชีวิตของตัวเอง ทั้งครอบครัว และสังคมจะเป็นอย่างไรก็ไม่เอาเรื่อง เอาเราว ขอสงสัยนี้จะว่าอย่างไร นี่ก็เป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจ

ในพระพุทธศาสนา เรื่องนี้แยกเป็นสองด้าน คือ เรื่องอดีต และอนาคต ที่เป็นเรื่องด้านจิตใจ เกี่ยวกับอารมณ์ หรือความรู้สึก อย่างหนึ่ง และเรื่องอดีตและอนาคตทางด้านปัญญา เกี่ยวกับการ ใช้ความคิดพิจารณา อย่างหนึ่ง ที่ท่านไม่ให้หวนละห้อยอดีต ไม่ให้ เพ้อหวังอนาคตนั้น บอกชัดว่าเป็นเรื่องทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ แต่ถ้าเป็นเรื่องทางด้านปัญญา เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจแล้ว ท่านมีแต่ให้อามาพิจารณา

พระพุทธเจ้าสอนหลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยเป็นเรื่องของความเป็นไปทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เมื่อ เราพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ว่ามีเหตุปัจจัยอย่างไร เราก็ต้อง สืบสาวย้อนหลังไปในอดีต นี่ก็แสดงชัดว่าคำสอนในพระพุทธ ศาสนาในเรื่องเหตุปัจจัยนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอดีตด้วย

อีกด้านหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักธรรมเรื่องความไม่ ประมาท ความไม่ประมาทนั้นเป็นเรื่องของการที่ต้องเตรียมตัวให้ พร้อมสำหรับอนาคต และความไม่ประมาทนี้เป็นหลักธรรมที่ สำคัญมากในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังมีคำสอนในพระพุทธ ศาสนามากมาย ที่เตือนให้ระวังภัยในอนาคต แม้แต่ในเรื่องความ เป็นไปของตัวพุทธศาสนาเอง พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรื่องอนาคตไว้ เป็นพระสูตร

ยกตัวอย่างเรื่องอนาคตภัย หรือภัยในอนาคต พระพุทธเจ้า ตรัสเตือนว่า ในกาลภายหน้า พระภิกษุทั้งหลาย ไม่อบรมกาย ไม่ อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา ต่อมาพระเหล่านี้ เจริญขึ้น เป็นผู้ใหญ่ เป็นพระเถระ ตัวเองไม่ได้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา ก็ไปเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ ให้การอุปสมบท แล้วก็ เป็นผู้สั่งสอนผู้อื่น ตัวเองก็ไม่ได้อบรมดีเป็นอย่างนั้นแล้ว ลูกศิษย์ก็ เป็นไปตาม จึงไม่ได้อบรมกาย ศีล จิต ปัญญา เมื่อลูกศิษย์ไม่ได้ อบรมอย่างนั้นก็เป็นตัวอย่างของลูกศิษย์รุ่นต่อไปอีก ในที่สุดพระ พุทธศาสนาก็เสื่อม พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า อันนี้เป็นภัยที่จะ เกิดขึ้นได้ในอนาคต ให้ระวังไว้และรีบป้องกันเสีย ดังนี้เป็นต้น คำ สอนนี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าตรัสเตือนให้ระวังเกี่ยวกับเรื่องอนาคต ให้รู้จักวางแผน ให้รู้จักเตรียมการต่าง ๆ

อนึ่ง ญาณของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับอดีตและอนาคตก็มี เช่น อดีตังสญาณ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต อนาคตังสญาณ ญาณหยั่งรู้ ส่วนอนาคต หรือ บุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณระลึกถึงขั้นที่ที่เคย อยู่ในปางก่อน จุตูปปาตญาณ ญาณหยั่งรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้ง

หลายที่ได้เป็นมาแล้ว นี่ก็แสดงว่าพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับเรื่องอดีต

โดยสรุป จึงแยกได้ว่า ถ้าเป็นเรื่องทางด้านปัญญาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เกี่ยวข้องกับอดีต และอนาคต เต็มที่เลย แต่ในด้านจิตใจที่เป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึก ที่จะมีความเศร้าหมอง ชุ่นมัวใจ อะไรต่างๆ ท่านไม่ให้ไหลไปตาม เป็นอันว่าแยกได้เดี่ยวจะเข้าใจผิดไปว่า พระพุทธศาสนาไม่เอาเรื่องอดีต อนาคต ทำให้มีผู้นำไปตีเถียง เพราะเข้าใจผิด และบางทีชาวพุทธเองก็ปฏิบัติผิดด้วยโดยที่ไปทำให้เขาเข้าใจอย่างนั้น เขาก็เลยนำมาตีเถียง

สรุปความว่า พระพุทธเจ้าสอนเรื่องกาลทั้ง ๓ คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต โดยตรัสสอนว่า ให้อยู่กับปัจจุบัน ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติทางด้านจิตใจ คือด้านความรู้สึก เพื่อให้เราอยู่กับความจริงที่กำลังเกิดขึ้น และเป็นไปอยู่ ซึ่งเป็นของจริง แล้วก็อย่าทำจิตใจให้ชุ่นมัวเศร้าหมองไปกับสิ่งที่ไม้อาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ อันนั้นเป็นด้านความรู้สึกในจิตใจ แต่ในส่วนปัญญาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้หมดทุกกาล คือ ใช้อดีตโดยเอามาพิจารณา เพื่อเรียนรู้ว่าอะไรบกพร่อง อะไรหย่อนไป เหตุปัจจัยในอดีตเป็นอย่างไร แล้วก็วางแผนเตรียมการเพื่ออนาคต โดยจัดการป้องกันแก้ไข และสร้างสรรค์ปรับปรุงให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น นี่เป็นหลักการที่สำคัญ ถ้าจับจุดไม่ได้ก็อาจจะเข้าใจผิด แล้วก็ปฏิบัติผิด เมื่อปฏิบัติผิดก็กลายเป็นว่า คำสอนเรื่องอยู่กับปัจจุบัน ทำให้คนตกอยู่ในความประมาท

การตกอยู่ในความประมาทก็คือ เอาเฉพาะเรื่องที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า อะไรยังไม่มาถึงก็ไม่เอาใจใส่ อะไรข้างหน้าจะเป็น

อย่างไรก็ช่างมัน อยู่ไปวันหนึ่งๆ ดังที่ได้มีผู้ที่พูดอย่างนี้ เช่น หนังสือฝรั่งและคนไทยสมัยใหม่บางคนพูดว่า คนในภาคอีสานของเราเนี่ย อยู่ไปวันหนึ่งๆ ไม่เอาใจใส่อนาคต ก็อยู่สบายดีเหมือนกัน มีความสุข ใจสบาย แต่ไม่คิดการณ์ข้างหน้าเลย เขาบอกว่า ลักษณะนิสัยและการมีชีวิตแบบนี้มีสาเหตุมาจากคำสอนในพุทธศาสนา แล้วก็เลยทำให้คนไทยไม่เจริญ ไม่รู้จักปรับปรุงแก้ไข ไม่พัฒนา ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็แสดงว่าคนไทยเรานำพระพุทธศาสนามาใช้ครึ่งๆ กลางๆ คือไม่ครบถ้วน พระพุทธศาสนายากตรงนี้แหละ คือเป็นศาสนาที่ต้องใช้ปัญญา จึงเกิดความยากขึ้นว่า ทำอย่างไรจะให้ชาวพุทธได้ความเข้าใจที่ครบถ้วนและปฏิบัติได้ถูกต้อง เพราะปรากฏว่าในเมืองไทยในหมู่ชาวพุทธนี้มีการปฏิบัติชนิดที่ได้ครึ่งๆ กลางๆ อย่างนี้เยอะไปหมด

อาตมภาพเคยยกหลักธรรมข้ออื่นๆ มาพูดไปแล้ว เช่นเรื่องอนิจจัง เราก็ปฏิบัติได้ครึ่งๆ กลางๆ โดยมากจะใช้อนิจจังสำหรับปลง คือปลงว่า อะไรต่ออะไรมันก็ไม่เที่ยง สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไป เจริญแล้วมันก็ต้องเสื่อม เป็นธรรมดาของมัน เพราะฉะนั้นก็ต้องปล่อยไปตามธรรมดา ก็เลยไม่คิดแก้ไข ไม่ปรับปรุง ได้แต่ปลงอนิจจัง ก็สบายใจ มันก็มีความสุขดีเหมือนกัน แต่ไม่ได้แก้ไขอะไรให้ดีขึ้น

ที่จริง หลักอนิจจัง พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สองชั้น

ชั้นที่หนึ่ง คือ ให้ความจริง จะได้ไม่เอาความปรารถนาของตัวเองไปติดันกับมันให้เกิดความทุกข์แต่ให้รู้ด้วยปัญญาตามเหตุปัจจัยว่า สิ่งทั้งหลายเป็นธรรมดาอย่างนั้น มันไม่ขึ้นต่อความปรารถนา

ของเรา แต่มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เราต้องรู้ทัน อย่าไป
ทุกข์ร้อนกับมันมาก

ขั้นที่สอง ต่อจากนั้นท่านก็บอกว่า เพราะมันเป็นไปตามเหตุ
ปัจจัยนี้แหละ เราจึงต้องจัดการตามเหตุปัจจัย เริ่มต้นเราก็คึก
เหตุปัจจัยให้รู้ว่าเหตุปัจจัยอะไรจะทำให้เสื่อมจะได้ป้องกันกำจัดแก้ไข
เหตุปัจจัยอะไรจะทำให้เกิดความเจริญ เราเรียนรู้ศึกษาแล้วจะได้
เตรียมไว้ จะได้สร้างขึ้นมา

เมื่อปฏิบัติถูกต้อง ก็ได้สองขั้น คือ

หนึ่ง ก็ใจสบาย คลายทุกข์ได้ จิตใจไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง เป็น
สุขง่าย

สอง ก็ทำการป้องกันภัยอันตรายความเสียหาย แก้ไขปัญหา
และปรับปรุงพัฒนาได้สำเร็จด้วย

ข้อที่สำคัญยิ่งก็คือ อนิจจังนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อ
ให้ไม่ประมาท เมื่อสอนที่ไรพระพุทธเจ้าก็จะเน้นว่า อนิจจัง รู้ว่าไม่
เที่ยงแล้ว ก็อย่านอนใจนะ สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง แม้แต่ชีวิตของเรา
ก็ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เพราะฉะนั้นอย่านอนใจ ต้องรีบเร่งใช้เวลาให้
เป็นประโยชน์ อันนี้คือหลักไม่ประมาท

หลักไม่ประมาทนี้ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัย เพื่อ
ป้องกันความเข้าใจผิด และใช้เป็นเครื่องรักษาตัวไม่ให้ปฏิบัติผิด
พลาดต่อธรรมได้มากมาย เพราะธรรมต่างๆ นั้น เวลาเข้าใจผิด
และปฏิบัติผิด มักจะทำให้เกิดความประมาททันที ถ้าปฏิบัติธรรมใด
แล้วเกิดความประมาท ก็แสดงว่าได้ปฏิบัติผิดพลาดไปแล้ว ฉะนั้น
ความไม่ประมาทจึงเป็นหลักพระพุทธศาสนาข้อที่สำคัญอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าก็ตรัสย้ำไว้มากมาย เช่นว่า

“ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความไม่
ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย คนไม่ประมาทย่อม
ไม่ตาย คนประมาทเหมือนคนตายแล้ว”

อีกแห่งหนึ่งมีคำสอนว่า ความไม่ประมาทนี้เป็นหลักธรรมใหญ่
เหมือนรอยเท้าช้าง รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายที่อยู่บนบกนั้น ไม่มีรอย
เท้าใดเกินรอยเท้าช้าง จับลงได้ในรอยเท้าช้างทุกชนิด ฉะนั้น ธรรม
ทุกข้อที่พระพุทธเจ้าตรัส ก็รวมลงในหลักความไม่ประมาท ฉะนั้น
หมายความว่า ธรรมเหล่านั้น จะเกิดผลเป็นประโยชน์ก็ต่อเมื่อไม่
ประมาท ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมนั้นจะดีอย่างไรก็ไม่ได้ใช้
เมื่อไม่ได้ใช้ก็ไม่มีความประโยชน์เลย เหมือนนอนหลับอยู่ในคัมภีร์

ธรรมทุกข้อถ้ามีความประมาทก็เหมือนนอนหลับอยู่ในคัมภีร์
มันดีอย่างไรก็ไม่เป็นประโยชน์ แต่ถ้าไม่ประมาทแล้วเราก็ได้ใช้
ธรรมทุกอย่าง เรารู้แค่ไหนก็ได้ใช้หมดทุกอย่างแค่นั้น

ไม่ประมาทก็คือ ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่นอนใจ กระตือรือร้น
ชวนชวน เร่งรัดจัดทำ

เรื่องนี้ถึงอนิจจัง แล้วให้ไม่ประมาทนี้ พระพุทธเจ้าตรัสย้ำ
ไว้ถึงกับเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสครั้งสุดท้าย ในตอนที่
ปรินิพพานว่า

วธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ

สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย
จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม

พุทธดำรัสนี้แสดงชัดว่า เมื่อตรัสถึงความไม่เที่ยงแล้วก็ตรัส

ต่อด้วยความไม่ประมาท เพราะฉะนั้น เพราะไม่เพียงจึงต้องไม่ประมาท

สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปไม่อยู่นิ่ง ชีวิตเราก็ตาม ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราเกี่ยวข้องก็ตาม ล้วนเปลี่ยนแปลงไปทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อเวลาเคลื่อนคล้อยไป สิ่งทั้งหลายก็เปลี่ยนแปลง จึงอย่านิ่งนอนใจ แต่จงเร่งชวนชวน ทำเวลาให้เป็นประโยชน์ ให้มีค่ามากที่สุด

นี่คือหลักความไม่ประมาท ซึ่งใช้ได้กับทุกเรื่อง เรื่องอยู่กับปัจจุบันก็เหมือนกัน ถ้าเราปฏิบัติต่อหลักธรรมเรื่องอยู่กับปัจจุบัน แล้วทำให้เกิดความประมาท ก็แสดงว่าปฏิบัติผิดแล้ว เพราะถ้าปฏิบัติถูกต้องจะต้องไม่ประมาท ฉะนั้น จึงควรเอาความไม่ประมาทมาเป็นหลักในการวินิจฉัย จะได้ป้องกันความเสื่อมเสียหาย ความผิดพลาด ในการปฏิบัติธรรม

ถ้าปฏิบัติธรรมไม่ถูกหลัก ก็ไม่เป็นธัมมานุธัมมปฏิบัติ ธรรมนั้นไม่สอดคล้องกัน ไม่สัมพันธ์กันไปสู่จุดหมาย ภาษาโบราณพูดว่า ไม่ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม พอแปลอย่างนี้ก็เลยไม่รู้เรื่อง ไม่รู้ว่าอะไร ที่จริงก็คือ ปฏิบัติธรรมถูกหลัก สอดคล้องกันที่จะนำไปสู่จุดหมาย

วันนี้เอาตมาพูดเรื่องหลักธรรมเกี่ยวกับการอยู่กับปัจจุบันมา ก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุติเพียงเท่านี้

จากศาลากลางสระ

สู่

สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม

จากศาลากลางสระ

สู่

สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม

สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ซึ่งได้ก่อสร้างขึ้นบนเนินที่เรียกว่าจุมูกเขา บนเทือกเขาสำโรงดงยาง ต.หนองแขน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา ในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๒ มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษามาถึงบัดนี้เป็นพรรษาที่ ๕ โดยเฉพาะในพรรษาแห่ง พ.ศ. ๒๕๓๗ นี้ มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา ๗ รูป มีจำนวนครบองค์สงฆ์ปัญจวรรค พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาจึงกำหนดการถวายกฐินทานขึ้นเป็นครั้งที่สอง โดยนำกฐินสามัคคีมาทอด ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๗

สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม มีประวัติสืบเนื่องกับศาลากลางสระที่ อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี ดังความเป็นมาโดยสังเขปดังนี้

จากวัดพระพิเรนทร์ สู่ศาลากลางสระ

ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ โยมอุปถัมภ์หลายท่านได้มีความห่วงใยต่อสุขภาพของพระราชมุนี (คือ พระธรรมปิฎก ป. อ. ปยุตฺโต) เนื่องจากสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอากาศในย่านวัดพระพิเรนทร์ ถนนวรจักร กรุงเทพมหานคร ที่ท่านพำนักอยู่ มีมลภาวะสูง ได้ทำให้ท่านเป็นโรคแพ้อากาศ และมีสุขภาพเสื่อมโทรมลงโดยทั่วไป นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งในระยะยาว จึงได้พยายามแสวงหาสถานที่ที่มีอากาศและสภาพแวดล้อมทั่วไปอันเหมาะสม ซึ่งเกื้อกูลต่อสุขภาพ และเป็นสัปปายะต่อศาสนกิจ ไม่ว่าจะเป็นวัดที่มีอยู่แล้วก็ตาม หรือจะสร้างขึ้นเป็นวัดแห่งใหม่ได้ก็ตาม เพื่อให้ท่านย้ายไปจำพรรษา หลังจากได้พิจารณาพยายามแสวงหาสถานที่เช่นนั้นอยู่นานแรมปี ก็ยังหาเป็นที่ยุติไม่

ต่อมาในเดือนมิถุนายน ๒๕๒๙ คุณหมอกาญจนา เกษสอาด

ซึ่งเป็นท่านหนึ่งที่ได้พยายามช่วยหาสถานที่สัปปายะดังกล่าว ได้รับข่าวว่า คุณบุญเจิด หลิมสุนทร ได้แจ้งผ่านมาทางคุณรังสิต เลิศศิริ ซึ่งคุ้นเคยอยู่กับครอบครัวของคุณประพัฒน์ และคุณหมอกาญจนา เกษสอาดว่า ในระหว่างที่ญาติโยมกำลังหาสถานที่สัปปายะที่จะจำพรรษาอย่างถาวรนี้ ขอนิมิตพระราชมุนี ไปพักผ่อนพื้นฟูสุขภาพชั่วคราวก่อนที่ศาลากลางสระ ซึ่งคุณบุญเจิดได้สร้างไว้ที่ลำลูกกา และยังไม่ได้ใช้ทำกิจการอะไรเลย

เมื่อพระสงฆ์และโยมผู้ศรัทธาได้ไปดูสถานที่แล้วก็เห็นว่าเป็นที่เหมาะสม พระราชมุนี และคณะพระสงฆ์ผู้ติดตาม จึงได้ตกลงเข้าไปพำนักที่ศาลากลางสระ เป็นชั้นทดลองก่อน ๗ วัน เพื่อดูว่าจะเกื้อกูลต่อสุขภาพหรือไม่ หลังจากได้เข้าพักอยู่ ๑ สัปดาห์ตามตั้งใจ ตั้งแต่วันที่ ๒๙ มิถุนายน ถึง ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๙ แล้ว ก็ได้ตกลงใจรับนิมนต์

ณ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๙ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษาพอดี พระสงฆ์ ๓ รูป คือ

๑. พระราชมุนี (คือ พระธรรมปิฎก ป. อ. ปยุตฺโต)
๒. พระมหาอินศร จินดาปญโญ
๓. พระฉาย ปญญาปทีโป

ก็ได้เริ่มจำพรรษาที่ศาลากลางสระ ในอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี โดยได้รับถวายเป็น **สถานพำนักสงฆ์ศาลากลางสระ เพื่อฟื้นฟูสุขภาพ (ชั่วคราว)** แต่ที่พักชั่วคราวแห่งนี้ ได้เป็นที่จำพรรษายาวนานถึง ๓ ปีเต็ม

ตลอดเวลาที่พระราชมุนี (เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเทพเวที ใน พ.ศ. ๒๕๓๐) และคณะ ได้จำพรรษาอยู่ที่ศาลากลางสระนี้ ครอบครัวคุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร คุณสุพงษ์ และคุณนารี ประจุมาศ โดยมีคุณยายรวม เพียรอุส่าห์ เป็นประธาน ได้มีจิตศรัทธาเอาใจใส่ดูแลอุปถัมภ์อย่างใกล้ชิด และตั้งใจจัดทำดำเนินการทุกอย่างทุกวิถีทาง ที่จะให้พระสงฆ์จำพรรษาอยู่อย่างผาสุกสะดวกสบาย เป็นสัปปายสถานอย่างสมบูรณ์ ดังปรากฏว่า นอกจากปัจจัยเครื่องบำรุงและใช้สอย

ประจำวันมีภัตตาหารเป็นต้น ที่อุดมสมบูรณ์แล้ว ก็ได้มีการก่อสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมขึ้นตามลำดับ คือ นอกจากศาลากลางสระขนาด ๘ x ๘ เมตร ที่เป็นอาคารหลัก และเรือนพักที่ถวายเป็นกุฏิบนฝั่งแล้ว ก็ได้ปลูกสร้างหอฉันอันเป็นที่รับแขก ทำกิจวัตร พร้อมทั้งโรงครัวและห้องน้ำ กับกุฏิใหม่อีก ๑ หลัง ภายในเวลาไม่นาน (อาคารเหล่านี้ ได้รื้อมาประกอบหรือสร้างใหม่ที่ภูเขา เท้าที่ทำได้และเหมาะสม)

นอกจากครอบครัวคุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร พร้อมทั้งโยมยาย และน้องคือ คุณสุพงษ์ และคุณนารี ประจุมาศ แล้วโยมผู้เคยอุปถัมภ์ตลอดมาแต่ครั้งจำพรรษาที่วัดพระพิเรนทร์ ก็ได้เอาใจใส่อุปถัมภ์บำรุงเช่นเดิม โดยเฉพาะคุณหญิงกระจ่างศรี และคุณชมรักตะกนิษฐ พร้อมทั้งมิตรสหายและศิษย์ของท่าน

จากสถานพำนักสงฆ์ชั่วคราว สู่สัปปายสถานถาวร

ส่วนการแสวงหาสถานที่สัปปายะเป็นสำนักถาวรก็ดำเนินต่อไปจนครั้งหนึ่งได้ตกลงว่าจะรับถวายตามศรัทธาของคุณยงยุทธ และคุณชุตินา ณะปุระ ซึ่งได้บวราณาที่ดินที่วังน้อย มีเนื้อที่ประมาณ ๒๕ ไร่ ในเขตจังหวัดอยุธยา ไว้หลายปีแล้ว คราวนี้คุณยงยุทธได้จัดทำแปลนและเริ่มดำเนินการปรับปรุงที่ดินเตรียมที่จะก่อสร้างตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ๒๕๓๐ เป็นต้นมา แต่เมื่อพระสงฆ์ได้ไปทดลองพัก ๒ ครั้ง (๒๙ ม.ค. - ๔ ก.พ. ๓๑ และ ๒๒ - ๒๙ ก.พ. ๓๑) ก็สรุปผลได้ว่า เป็นที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหาต่อสุขภาพ คือมีโรงเลี้ยงไก่อยู่ใกล้ ส่งกลิ่นเหม็นอยู่ชิดส่วนที่มีการพ่นยาฆ่าแมลงเป็นประจำ และตั้งอยู่ใกล้คลองซึ่งมีน้ำเสียที่ระบายจากโรงทำแป้งหมี่ อีกทั้งอยู่ในเขตที่จะมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นในอนาคต จึงตกลงระงับการก่อสร้าง จากนั้นโยมผู้ศรัทธาก็แสวงหาสถานที่สัปปายะกันต่อไป

ในที่สุด ณ วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๓๑ โยมทั้งสามสายผู้แสวงหาสถานที่สัปปายะ ทั้งคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ทั้งคุณหมอกาญจนา และคุณประพัฒน์ เกษสอาด ทั้งคุณยงยุทธ และคุณชุตินา ณะปุระ ก็ได้

มีมติดลงกันเป็นอันเดียวว่า ที่ดินซึ่งได้พบว่าจะมีผู้ขายทางด้านหลังของ พุทธมณฑล เป็นที่ที่เหมาะสมที่สุด คุณยงยุทธ์ และคุณชุติมา ธนะปุระ ได้ขายที่ดิน ๒๕ ไร่ แปลงที่ได้ถวายที่วังน้อยและเคยเริ่มก่อสร้างไปบ้าง แต่ได้ล้มเลิกไปนั้น แล้วนำเงินที่ได้มาซื้อที่ดินแปลงหนึ่งจำนวน ๑๑ ไร่เศษ ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังของพุทธมณฑล แล้วปรับปรุงที่ดิน ดำเนินการขออนุญาตสร้างวัดสำเร็จเรียบร้อย และก่อสร้างเสนาสนะพอเป็นที่อยู่อาศัยได้ แล้วนิมนต์พระเทพเวทีกับคณะไปจำพรรษา

ณ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๒ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษา พระเทพเวที พระมหาอินทร์ จินดาปญโญ และพระฉาย ปญญาภิโป ก็ได้เดินทางจากศาลากลางสระ ไปจำพรรษา ณ ที่ก่อตั้ง **สำนักสงฆ์ญาณเวศกวัน** ทางด้านหลังพุทธมณฑล ในเขตอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ทางด้านคุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร นั้น ระหว่างที่พระเทพเวทีและคณะได้ไปจำพรรษาอยู่ชั่วคราวที่ศาลากลางสระ ก็ได้เกิดมีความตั้งใจอย่างจริงจังว่าจะหาสถานที่สัปปายะจัดถวายเป็นสำนักอันถาวร และได้ร่วมในการแสวงหาสถานที่สัปปายะเช่นนั้นกับโยมท่านอื่นด้วย เมื่อพระสงฆ์ย้ายมาจำพรรษาที่ด้านหลังพุทธมณฑลแล้ว ก็ได้ตามมาถวายความอุปถัมภ์อย่างจริงจังสม่ำเสมอ

พอดีในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั่นเอง คุณบุญเจิดได้พบที่สัปปายะท่ามกลางสภาพแวดล้อมอันวิเวก ที่เขาสำโรงดงยาง ในเขตอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และได้ชักชวนเจ้าของที่คือคุณจ้อยอร่ามศรี ซึ่งกำลังจะขายที่ดินนั้นให้แก่บริษัทเอกชนรายหนึ่ง จนคุณจ้อย มีศรัทธาหันมาร่วมใจถวายที่ดินนั้นแล้ว จึงได้ดำเนินการสร้างสถานพำนักสงฆ์ถวายแก่พระเทพเวทีและคณะ ณ สถานที่สัปปายะแห่งนั้น ซึ่งได้เจริญสืบมาดังปรากฏเป็นสถานพำนักสงฆ์สายใจธรรมในปัจจุบัน โดยมีเหตุการณ์สำคัญตามลำดับดังนี้

๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๒ ในวันเกิดของดริม (ด.ญ.สิริพร หลิมสุนทร) อายุครบ ๑๑ ปี พระสงฆ์ได้รับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารเช้าที่บ้านคุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร แล้วเดินทางต่อไปยังมุกเขาสำโรงดงยาง

ด.หนองแห่น ได้เห็นอาคารหลักหลังแรก คือ ศาลาใหญ่ ซึ่งมีที่พักรงษ์ในตัวกับทั้งครัวพร้อมด้วย ขนาด ๙ x ๑๖ เมตร แต่ยังอยู่ในระหว่างก่อสร้าง เป็นการเดินทางไปครั้งแรก

๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๒ ได้ไปพักค้างแรมครั้งแรกที่สถานพำนักสงฆ์เขาสำโรงดงยาง เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ (ถึง ๓๑ ต.ค. ๓๒) และระหว่างนั้นในวันที่ ๒๙ ตุลาคม คุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร พร้อมทั้งครอบครัวและญาติมิตร กับครอบครัวคุณจ้อย อร่ามศรี โดยมี พ.ท.สัน ประจุมาศเป็นประธานได้ประกอบพิธีถวายสถานพำนักสงฆ์ในที่ดินเนื้อที่ ๓๑ ไร่ ๑ งาน ๒๘ ตารางวา มีอาคารศาลาใหญ่ ๑ หลัง และเรือนพักญาติโยม (ที่กำลังก่อสร้าง) ๑ หลัง

หลังจากนั้น พระสงฆ์ได้เดินทางไปที่สถานพำนักสงฆ์แห่งนี้ ซึ่งเรียกง่าย ๆ ว่า ไปภูเขา บ่อยครั้ง ทั้งที่ค้างแรมและไม่ค้าง กล่าวคือ

ครั้งที่ ๓ (พักครั้งที่ ๒ ครั้งเดือน	๑๖-๓๑ ธ.ค. ๓๒)
ครั้งที่ ๔ (พักครั้งที่ ๓ สามวัน	๙-๑๑ ม.ค. ๓๓)
ครั้งที่ ๕ (พักครั้งที่ ๔ หนึ่งสัปดาห์	๑๙-๒๕ ม.ค. ๓๓)
ครั้งที่ ๖ (ไม่ค้าง - นิมนต์ดูการสร้างหอธรรม	๑๑ มี.ค. ๓๓)
ครั้งที่ ๗ (ไม่ค้าง - นิมนต์เริ่มใช้หอธรรม	๓๑ มี.ค. ๓๓)
ครั้งที่ ๘ (ไม่ค้าง - นิมนต์รับถวายหอธรรม	๑๘ เม.ย. ๓๓)
ครั้งที่ ๙ (พักครั้งที่ ๕ สัปดาห์	๙-๑๒ พ.ค. ๓๓)
ครั้งที่ ๑๐ (พักครั้งที่ ๖ สิบสามวัน	๒๐ พ.ค.-๑ มิ.ย. ๓๓)
ครั้งที่ ๑๑ (ไม่ค้าง - ดูการเตรียมสร้างกุฏิเล็กบนเขา	๒๗ มิ.ย. ๓๓)

ในการไปครั้งที่ ๔ (พักแรมครั้งที่ ๓ = ๙ - ๑๑ ม.ค. ๓๓) มีกิจกรรมใหญ่ครั้งแรกของสถานพำนักสงฆ์ คือการแสดงธรรมยามราตรีกลางแสงจันทร์เพ็ญที่ลานธรรมบนยอดเขา ณ คำวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๓ ตามคำอาราธนาของคุณสายใจ หลิมสุนทร ซึ่งปรากฏว่า ทั้งที่เขาน้อยห่างไกลชุมชน ไปมาค่อนข้างยาก และไม่ได้บอกข่าวกันมาก แต่มีพุทธศาสนิกชนมาจากที่ใกล้ไกล รวมทั้งจากตัวเมืองฉะเชิงเทรา ถึงประมาณ ๑๔๔ คน

ส่วนครั้งที่ ๖-๗-๘ ที่ไม่ค้ำนั้น เป็นการได้รับนิมนต์ไปในเรื่อง ที่เกี่ยวกับการสร้างหอธรรม (ต่อมาเรียกว่า บรรณศาลา; ได้เริ่มสร้างขึ้น ในช่วงเวลาที่พระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป เดินทางจาริกนมัสการสังเวชนียสถาน ในประเทศอินเดีย ระหว่าง ๓ - ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓) มีจุดสังเกตคือ ครั้งที่ ๖ ได้ผ่านเขาใหญ่ และที่สถานพำนักสงฆ์ได้พบฝนครั้งที่ตกหนัก เป็นพิเศษ ฟ้าคะนองรุนแรง ทำให้มีการติดตั้งเสาธงใหญ่ พร้อมด้วย สายล่อฟ้าก่อนไปครั้งที่ ๗ (๓๑ มี.ค. ๓๓) ซึ่งเป็นครั้งที่ได้ช่วยกันย้ายที่ ทำงานของพระเทพเวที เข้าไปอยู่ในหอธรรม และครั้งที่ ๘ (๑๘ เม.ย. ๓๓) เป็นวาระที่มีพิธีถวายหอธรรม โดยมีญาติมิตรจากกรุงเทพฯ ไปร่วมพิธี มากหลายท่าน

๘ กรกฎาคม ๒๕๓๓ เป็นวันเข้าพรรษา พระสงฆ์ได้เดินทางไป ภูเขาคำเป็นครั้งที่ ๑๒ ครอบครัวยุคุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร พร้อมทั้งญาติมิตรได้ทำบุญถวายภัตตาหารเพลทำพิธีถวายเทียนพรรษา และตอนค่ำพระสงฆ์ก็ได้ประกอบพิธีอธิษฐานพรรษา เป็นการจำพรรษา ครั้งแรก ณ สถานพำนักสงฆ์แห่งนี้ มีพระภิกษุ ๓ รูป คือ

๑. พระเทพเวที (คือ พระธรรมปิฎก ป. อ. ปยุตโต)
๒. พระมหาอินศร จินตาปญโญ
๓. พระฉาย ปญญาปทีโป

ระหว่างพรรษา นอกจากคณะโยมอุปัฏฐากประจำแล้ว พุทธ- ศาสนิกชนในถิ่นใกล้เคียง ซึ่งเริ่มได้ยื่นข่าวกว้างออกไป ก็ได้มาร่วม กิจกรรมทางธรรมบำเพ็ญกุศลกันมากขึ้น โดยเฉพาะคุณสายใจ ได้ปลีก เวลามาดูแล จัดอำนวยความสะดวก และร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมเป็น อย่างมาก และเนื่องจากคุณสายใจทำงานธุรกิจส่วนตัว จึงเป็นอิสระที่จะ ไปภูเขาคำในวันใดก็ได้ ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ได้จัดกิจกรรมให้ญาติโยมมี โอกาสร่วมปฏิบัติเพิ่มขึ้น โยมหลายท่านได้เดินทางจากกรุงเทพฯ มา ค้างแรมที่ภูเขาคำบ่อยๆ ได้ทำบุญถวายภัตตาหาร ร่วมทำวัตร สวดมนต์ เข้า-คำ ฟังธรรม และบำเพ็ญจิตภาวนา บางครั้งก็เปลี่ยนบรรยากาศ ขึ้นไปทำวัตรเช้ารับอรุณบนยอดเขา เช่น เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๓๓ ได้ทำวัตรเช้าบนยอดเขา และฟังธรรมกถาเรื่อง “แสงเงินแสง

ทองของชีวิตที่ดีงาม” ที่ได้พิมพ์เผยแพร่มาแล้วหลายครั้ง

ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๓ ซึ่งเป็นวันเกิดของดริม และเนื่อง ในวันเกิดของแอ และดวง ในวันที่ ๖ และ ๒๙ ส.ค. ที่ใกล้กัน ญาติโยม ได้ทำบุญถวายสังฆทาน และประกอบพิธีถวายกุฏิเล็กบนเขา ที่เพิ่งสร้าง เสร็จใหม่ (ขนาด ๓ x ๕ เมตร) เหนืออ่างเก็บน้ำ เพื่อถวายเป็นที่พัก หลีกเร้นของพระเทพเวที

หลังจากออกพรรษาในวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๓๓ แล้ว คณะโยม ผู้ศรัทธาปรารถนาจะทอดกฐิน แต่ติดขัดด้วยมีพระสงฆ์จำพรรษาเพียง ๓ รูป ไม่ครบองค์สงฆ์ปัจจัยจรรค จึงจัดเป็นงานทอดผ้าป่าสามัคคีขึ้นใน วันเสาร์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๓ โดยคุณบุญเจิด และคุณสายใจ หลิมสุนทร พร้อมด้วยญาติมิตร ทั้งจากกรุงเทพฯ และถิ่นใกล้เคียงจำนวนมากกว่า ๘๐ คน โดยโยมขยายรวม เพียรอุส่าห์ เป็นประธาน ได้ทำบุญถวาย ภัตตาหารเพล แล้วทอดผ้าป่า จนเสร็จพิธีในตอนบ่าย ครั้นตะวันคล้อยลง ก็ได้ขึ้นไปบนยอดเขา ร่วมกับพระสงฆ์ปลูกต้นไม้จากพุทธคยา (พระ มหาบาง นำมาถวายแก่พระเทพเวที ๒ ต้น และได้ปลูกไว้ที่สำนักสงฆ์ ญาณเวศกวัน หลังพุทธมณฑล ๑ ต้น) ที่ริมด้านตะวันตกของลานธรรม ในเวลา ๑๖.๐๙ น.

สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม

ขณะที่กิจกรรมทั้งหลายกำลังดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี และจิตใจของมวลหมู่ผู้ศรัทธาก็เฝ้ารอสมดังใจ ชัยแห่งความดี มีกำลังพร้อมที่จะ เดินหน้าต่อไป เหตุการณ์ที่ไม่อาจคาดหมายก็ได้เกิดขึ้น ซึ่งเตือนใจให้ ระลึกถึงหลักความจริงแห่งความเป็นอนิจจัง และการที่จะไม่ประมาท ช่วยกันเสริมสร้างกุศล ยิ่งขึ้นไป

๓๐ เมษายน ๒๕๓๔ คุณสายใจ หลิมสุนทร (เพียรอุส่าห์) ผู้ ร่วมก่อตั้งและเป็นผู้กำลังสำคัญในการอุปถัมภ์บำรุงสถานพำนักสงฆ์บน ภูเขาคำ ซึ่งได้ป่วยด้วยโรคมะเร็งในปอด และเริ่มเข้ารับการรักษาที่โร งพยาบาลวิชัยยุทธ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ได้ถึงแก่กรรมลง

ที่โรงพยาบาลพญาไท ๒ เวลา ๘ น. รวมอายุได้ ๔๓ ปี ๙ เดือน

ระหว่างตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่วัดเสมียนนารี พระเทพเวทีได้ปรารภขึ้นในวันที่ ๒ พฤษภาคม ว่า การตั้งชื่อสถานพำนักสงฆ์ยังค้างอยู่ โดยแต่เดิมนั้นได้คิดว่าจะไม่ตั้งตามชื่อบุคคล แต่บัดนี้ คุณสายใจได้ล่วงลับไป และคุณสายใจนั้นเป็นผู้ที่มีศรัทธาเข้มแข็งมั่นคง ได้เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการก่อตั้งและสร้างความเจริญแก่สถานพำนักสงฆ์แห่งนี้ จึงเสนอให้ตั้งชื่อเป็นอนุสรณ์แก่คุณสายใจว่า “สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม” (คำว่า “สายใจธรรม” เป็นคำที่หลวงลุงฉาย ปณฺญาภิโป ได้เคยพูดขึ้นก่อนหน้านานแล้ว) ทุกคนได้แสดงความเห็นชอบ

ต่อมาในวันที่ ๙ พฤษภาคม เจ้าภาพได้นำปัจจัยที่มีผู้ทำบุญร่วมงานบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่คุณสายใจทั้งหมดทั้งสิ้น ๑๕๕,๐๐๐ บาท ถวายแด่พระเทพเวที สุดแต่จะเห็นสมควร พระเทพเวทีได้ขอให้ตั้งเป็นกองทุนสำหรับทะนุบำรุงกิจการของสถานพำนักสงฆ์สายใจธรรมสืบต่อไป ให้ชื่อว่า “กองทุนสายใจธรรม”

อนึ่ง ระหว่างที่คุณสายใจกำลังป่วยหนักอยู่ คุณบุญเจิดได้ปรึกษาและตกลงใจย้ายศาลากลางสระที่ลาลูกกามาตั้งไว้เป็นอนุสรณ์ที่ภูเขาดน สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม โดยได้รื้อเป็นชิ้นส่วน และขนย้ายวัสดุมาที่ภูเขาดนในวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๓๔ เริ่มงานตีฝังก่อสร้างบนภูเขา ในวันถัดมาที่ ๒๓ เมษายน แล้วประกอบชิ้นส่วนขึ้นให้คงรูปเป็นศาลากลางสระเหมือนอย่างเดิม เสร็จแล้วติดป้ายชื่อ “ศาลาสายใจธรรม” เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๓๔ ต่อมาถึงต้นเดือนกรกฎาคม ได้ติดตั้งป้ายชื่อสถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม และในวันที่ ๑๙ กันยายน ปีเดียวกัน ก็ได้สร้างซุ้มแขวนระฆังที่ข้างศาลาสายใจธรรมนั้น

ในช่วงเวลานอกพรรษา พระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป ได้เดินทางไปมาและพักอาศัยปฏิบัติศาสนกิจสลับกันระหว่างสถานพำนักสงฆ์สายใจธรรมบนภูเขา กับสำนักสงฆ์ญาณเวศกวัน ที่หลังพุทธมณฑล สุดแต่จะเหมาะ กับศาสนกิจแต่ละเรื่องแต่ละประเภทที่ปฏิบัติ

๒๗ กรกฎาคม ๒๕๓๔ เป็นวันเข้าพรรษาของปีต่อมา พระสงฆ์

ทั้ง ๓ รูป ก็ได้เข้าอยู่จำพรรษาที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรมอีก เป็นพรรษาที่ ๒ สำหรับพรรษานี้ โยมอาจารย์ละม่อม บุษปวนิช คุณสุพงษ์ และคุณนารี ประจุมาศ ได้แสดงความตั้งใจว่าจะมาพักค้างแรมร่วมกิจกรรมทางธรรม บำเพ็ญกิจวัตร และปฏิบัติทานมัย อย่างเป็นประจำทุกเสาร์-อาทิตย์ จนตลอดพรรษา โดยคุณบุญเจิด และเด็ก ๆ พร้อมทั้งท่านผู้ศรัทธาและมีเวลาสะดวกก็จะมาร่วมด้วย จึงได้ตกลงกันกำหนดการเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะปฏิบัติโดยสมานฉันท์ การบำเพ็ญกิจวัตรเช่นนี้ได้เป็นหลักปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังในพรรษาปี ๒๕๓๖ นี้ ได้มีญาติในธรรม มาร่วมพักค้างแรมปฏิบัติเพิ่มขึ้นบ้าง ครั้นสิ้นสุดพรรษาแล้วในปีนั้น ก็ได้มีพิธีตัดกบาตรเทโว ขึ้นเป็นครั้งแรก ในวันออกพรรษา ซึ่งตรงกับ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๔ แต่หลังจากนั้นพระเทพเวที ได้อาพาธด้วยโรคตาอักเสบ จนต้องเข้ารับรักษาในโรงพยาบาลศิริราชระยะหนึ่ง ทำให้กิจกรรมต่างๆ หยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง

อนึ่ง ในวันก่อนจะออกพรรษา ท่านเจ้าคุณพระพุทธิรังษี วัดโสธรวราราม รองเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา พร้อมด้วยพระครูวินัยธรจันทร์ และพระอนุจรอีก ๓ รูป ได้ขึ้นมาเยี่ยมเยียนที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม และแสดงความชื่นชมยินดีอนุโมทนาการมาพำนักของพระเทพเวที ในถิ่นวิเวกแห่งนี้

กาลเวลาผ่านล่วงมาโดยลำดับ จนถึงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๕ พระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป ชุดเดิม ก็ได้เข้าจำพรรษาที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เป็นพรรษาที่ ๓ โยมอุปถัมภ์ และญาติมิตร ตลอดจนพุทธศาสนิกชน ท้องถิ่นใกล้เคียงและไกล ก็ได้มาร่วมกิจกรรมทางธรรมเป็นประจำบ้าง มาเยี่ยมเยียนทำบุญหรือแสวงวิเวกเฉพาะคราวบ้าง สืบมาเหมือนเดิม จนกระทั่งจะออกพรรษาในวันที่ ๑๑ ตุลาคม ญาติโยมได้เตรียมการเป็นอย่างมากในการจัดพิธีตัดกบาตรเทโว เป็นครั้งที่ ๒ แต่พิธีได้งดไปเนื่องจากพระเทพเวที อาพาธ เข้ารับการตรวจในโรงพยาบาลสมิติเวช เมื่อใกล้จะออกพรรษาแต่ก็ได้มีพิธีทำบุญทอดผ้าป่าสามัคคีขึ้นหลังจากนั้น ในวันอาทิตย์ที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๕

กิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสืบพระศาสนา และเสริมประชาสุข

ก) ศาสนศึกษาในสำนัก

พระสงฆ์ที่อยู่ประจำเป็นหลักทั้งที่สำนักสงฆ์ญาณเวศกวัน และที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ตลอดมาแต่ต้นตั้งแต่ครั้งอยู่ที่ศาลากลางสระบุรี ลำลูกกา มีเพียง ๓ รูป ดังกล่าวแล้วก็จริง แต่ก็ยังมีพระภิกษุนวกะและสามเณร ผู้เป็นสัทธินิหิต หรืออันเตวาลิก ของพระธรรมปิฎก ซึ่งบวชโดยตั้งใจจะอยู่ยืนยาวบ้าง บวชชั่วคราวบ้าง มาพำนักรับการศึกษาอบรมและบำเพ็ญสมณธรรม เป็นระยะๆ โดยมากจะเป็นผู้บวชประมาณ ๑ เดือน นอกจากนั้น ก็มีพระอาคันตุกะ ทั้งจากวัดในเมืองและวัดในป่า ทั้งจากในประเทศและจากต่างประเทศ ทั้งพระภิกษุชาวไทยและพระภิกษุชาวตะวันตก มาพักค้างแรม เพื่อแสวงวิเวกตลปายสถานบ้าง เพื่อปรึกษาการงานที่เป็นศาสนกิจบ้าง

ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ พระมหาเจริญ อาภาธโร (ชัยแก้ว) แห่งสำนักเรียนวัดพระพิเรนทร์ ได้จบการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะสงฆ์สำนักนี้ เห็นว่าเธอเป็นผู้เหมาะสมที่จะอยู่ร่วม และช่วยปฏิบัติศาสนกิจในสำนักสืบต่อไป และเนื่องจากพระมหาเจริญ อาภาธโร อยู่ในช่วงเวลาที่ต้องปฏิบัติศาสนกิจตามระเบียบของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประธานสงฆ์สำนักนี้จึงได้มีหนังสือขออนุญาตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้พระมหาเจริญ อาภาธโร มาปฏิบัติศาสนกิจที่สำนักนี้ พระมหาเจริญ อาภาธโร ได้มาอยู่ประจำที่สำนักสงฆ์ญาณเวศกวัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ครั้นวันรุ่งขึ้น คือ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ก็ได้เดินทางมาที่ภูเขา และได้จำพรรษาที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ตลอดพรรษาแห่งปี พ.ศ. ๒๕๓๖ แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๗ พระมหาเจริญ อาภาธโร มีภารกิจเกี่ยวกับการศึกษาในชั้นสูงขึ้นไป จึงได้จำพรรษาที่วัดญาณเวศกวัน และพำนักอยู่ประจำ ณ ที่นั้น

ในพรรษา พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งเริ่ม ณ วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๓๖ เมื่อพระสงฆ์ชุดเดิมเข้าจำพรรษาที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เป็นปีที่ ๔ ได้มีจำนวนพระจำพรรษาเพิ่มขึ้นจาก ๓ รูป เป็น ๖ รูป เนื่องจากพระ

มหาเจริญ อาภาธโร มาปฏิบัติศาสนกิจประจำ และยังมีพระนวกะ ๒ รูป คือ พระ ร.ต.วิทยา จานุดตโม และพระบุญรอด สุปสนโน อยู่จำพรรษาด้วย นับเป็นปีแรกที่มีพระใหม่บวชอยู่ตลอดพรรษา ซึ่งทำให้มีศาสนิกเพิ่มขึ้นจากปกติอย่างหนึ่ง คือการสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุใหม่ โดยมีพระครูปลัดอินศร จินดาปณโณ พระครูสังฆรักษ์ฉาย ปณฺณปาทีโป และพระมหาเจริญ อาภาธโร เป็นธรรมอาจารย์

ครั้นออกพรรษาแล้ว ในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๖ ก็ได้มีพิธีบำเพ็ญกุศลตักบาตรเทโว และทอดกฐินสามัคคี ซึ่งเป็นการทอดกฐินครั้งแรกที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ดังที่ได้จัดพิมพ์หนังสือ “กฐินแรกที่สายใจธรรม” ไว้เป็นอนุสรณ์

ต่อมาในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ วันที่ ๒๔ ตุลาคม พระอาสโภ (Āsabbo Bhikkhu) ภิกษุชาวสวิส ซึ่งเป็นสัทธินิหิตของพระสุเมธจารย์ (Ajahn Sumedho) จำพรรษาที่วัดจิตตวิเวก ใน Chithurst ประเทศอังกฤษ ผ่านมาแล้ว ๖ พรรษา ได้ติดต่อขอมาเรียนภาษาบาลีและภาษาไทย เมื่อตกลงรับเธอแล้ว พระอาสโภ ได้ติดตามท่านเจ้าคุณสุเมธจารย์ มายังประเทศไทย และท่านเจ้าคุณสุเมธจารย์ได้นำเธอมายังสำนักวัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ พระอาสโภ ได้เดินทางมาเข้าอยู่ในสำนัก เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๓๗ และได้จำพรรษาปี ๒๕๓๗ ที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เพื่อเรียนภาษาไทยและภาษาบาลีตามเจตนาประสงค์

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๗ เป็นวันเข้าพรรษาปีปัจจุบัน พระสงฆ์ชุดเดิมก็ได้เข้าจำพรรษาที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เป็นปีที่ ๕ แม้ว่าพระมหาเจริญ อาภาธโร จะไปจำพรรษาที่วัดญาณเวศกวัน แต่ก็ยังมีพระสงฆ์จำพรรษาเพิ่มจำนวนขึ้น เนื่องจากพระบุญรอด สุปสนโน ผู้อุปสมบทในปีที่ผ่านมา ยังคงดำรงเพศอยู่ และพระอาสโภ ได้มาเข้าสำนักเพื่อศึกษาภาษาไทยและภาษาบาลี พร้อมทั้งมีพระภิกษุใหม่ ๒ รูป ทำให้มีพระภิกษุจำพรรษา ๗ รูป คือ

๑. พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ (อินศร จินดาปณฺโณ)

๓. พระครูสังฆรักษ์ฉาย ปณฺญาปทีโป
๔. พระอาสโภ (มาร์ก เวเบอร์)
๕. พระบุญรอด สุปสนโน
๖. พระมานิตย์ ปุณฺณสาโร
๗. พระศักดิ์สยาม ธมฺมรฤชโธ

พรรษานี้ นอกจากมีกิจกรรมทางธรรม ที่โยมผู้ศรัทธามาร่วม โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ เช่นเดียวกับในพรรษาก่อนๆ แล้ว ก็เป็นปีที่สองที่มีการสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุใหม่ เป็นประจำทุกวัน เว้นวันเสาร์-อาทิตย์ และวันอุโบสถ ธรรมอาจารย์สำหรับพรรษานี้ ได้แก่ พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ และพระครูสังฆรักษ์ฉาย ปณฺญาปทีโป

ความจริง การสอนพระปริยัติธรรมเช่นนี้ มิใช่มีเฉพาะในพรรษาเท่านั้นแต่จัดขึ้นในทุกช่วงเวลาที่มิใช่ภิกษุหรือสามเณรใหม่บวชเข้ามาในสำนัก ด้วยเหตุนี้ จึงมีศาสนิกด้านการสอนพระปริยัติธรรมเกือบตลอดทั้งปี

นอกจากการเรียนพระปริยัติธรรมในชั้นเรียนเป็นประจำแล้ว พระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ไม่ว่าในพรรษาหรือนอกพรรษา ยังได้ฟังธรรมบรรยายจากพระธรรมปิฎก หลังทำวัตรทั้งภาคเช้าและภาคค่ำทุกวันด้วย เว้นแต่มีการกิจอย่างอื่นเร่งรัด ซึ่งทำให้ต้องงดไปบ้าง

ข) ธรรมปฏิสันถารเพื่อผู้มาสู่สำนัก

เมื่อแรกได้รับนิมนต์มาพำนักที่เขาสำโรงดงยาง สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม นับว่าตั้งอยู่ค่อนข้างห่างไกลมาก การเดินทางก็ไม่สะดวก เมื่อแยกออกจากทางหลวงหมายเลข ๓๓๑ (เส้นทางสู่ระยอง และสัตหีบ) แล้ว รถต้องวิ่งไปตามถนนลูกรัง ซึ่งเป็นทางสำหรับรถบรรทุกขนลูกรังเป็นระยะทาง ๖ กม. แล้ววิ่งไปตามถนนลูกรังที่คดเคี้ยวขรุขระ หลากหลุม หลุมสร้างขึ้นเลียบไปตามเชิงเขาอีก ๒ กม. จึงถึงจุดหมาย สถานพำนักสงฆ์ จึงเป็นที่เงียบสงบมากเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมมาใช้ในการที่สีกะเรียนทำงาน แต่เมื่อเวลาผ่านมาก็มีญาติโยมรู้จักมากขึ้น ยิ่งเมื่อมีการสร้างนิคมอุตสาหกรรม Gateway City ด้านหลังเขาสำโรงดงยาง และถนนใหม่

สายกบินทร์บุรี ที่ตัดผ่านนิคมแห่งนี้ สำเร็จ ในปี ๒๕๓๕ แล้ว การเดินทางสะดวกขึ้นมาก ออกจากถนนนั้นแล้ว ผ่านถนนลูกรังสาย ร.พ.ช.เพียง ๒ กม. ก็มาถึงสถานพำนักสงฆ์ เมื่อญาติโยมรู้จักมากขึ้น และเดินทางสะดวกขึ้น จำนวนผู้มาเยือนก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ

ปัจจุบัน นอกจากคณะโยมผู้สร้างและอุปถัมภ์ประจำ พร้อมทั้งมิตรสหายใกล้ชิดที่มาทำบุญบำเพ็ญกิจกรรมทางธรรม อย่างค่อนข้างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ ตลอดพรรษาแล้ว ก็มีญาติโยมทั้งจากกรุงเทพฯ และชาวท้องถิ่นใกล้เคียง ที่จรมาบ้าง เวียนมาบ้าง เพื่อบำเพ็ญกุศลตามโอกาส และท่านที่มาสอบถามธรรมหรือปรึกษาทางด้านวิชาการต่างๆ บางท่านก็มาค้างแรมเป็นระยะสั้นบ้าง ยาวบ้าง เพื่อแสวงความสงบจากบรรยากาศอันวิเวก

กิจกรรมอย่างหนึ่งที่ค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น คือการที่สถาบัน หน่วยงาน หรือกลุ่มศึกษาธรรมบางแห่ง นำคณะมาฟังธรรมกถาหรือการบรรยายที่ภูเขา ทั้งที่ค้างแรมและมาเฉพาะวัน สำหรับปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นี้เท่าที่บันทึกไว้ มีดังนี้

- ๒๘ ม.ค. นิสิตปริญญาโท สาขาสังคมวิทยาประยุกต์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๐ คน มาศึกษาจริยธรรม (ค้างแรม ๒ คืน)
- ๑๗ ก.พ. นิสิตปริญญาโท สาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๑๓ คน มาฟังการบรรยาย (จัดที่วัดญาณเวศกวัน)
- ๑๙ มี.ค. คณะการเคหะแห่งชาติ ในโครงการธรรมทัศน์ศึกษา ประมาณ ๑๐ คน มาปรึกษาการจัดวางหลักสูตรพุทธศาสนา และฟังบรรยายธรรม
- ๒๘ ก.ค. บุคลากรโรงพยาบาลสุโขทัย ๔๐ คน มาฟังบรรยายธรรม
- ๑๐ ส.ค. นิสิตปริญญาเอก สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๕ คน มาฟังบรรยาย เรื่องแนวคิดในการสอนตามหลักพุทธศาสนา

- ๓ ก.ย. คณะการเคหะแห่งชาติ ในโครงการธรรมทักษ์ศึกษา ๒๐ คน มาฟังบรรยายธรรม
- ๒๗ ก.ย. อาจารย์และนักศึกษาแพทย์ ชุตติวิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ประมาณ ๓๖ คน มาฟังการบรรยาย เรื่อง การศึกษาแนวพุทธเพื่อพัฒนาคน
- ๘ พ.ย. นิสิตปริญญาเอก สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ประมาณ ๑๙ คน มาฟังการบรรยายในรายวิชา พุทธศาสนากับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

นอกจากนี้พระธรรมปิฎกได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรม บรรยายธรรม และปาฐกถานอกสถานที่บ้าง เท่าที่จำเป็นหรือตามสมควร

ก) การอนุรักษ์ธรรมชาติ

กิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่ควรบันทึกไว้ก็คือการปลูกไม้ดอกไม้ผล ต้นไม้ร่มเงา และบำรุงรักษาป่าไม้ เนื่องจากถิ่นสำโรงดงยางนี้ เคยเป็นป่าใหญ่มาแต่เก่าก่อน ผู้เฒ่าเล่าว่าถอยหลังไปในอดีตสัก ๔๐ ปี ยังมีสัตว์ป่า เช่น เสือ ช้าง และวัวแดง เป็นต้น แต่ชาวบ้านได้เข้ามาหักล้างถางพง ทำไร่ทำนา หาของป่า ยิ่งสัตว์ป่า ตลอดจนตัดไม้เผาถ่าน จนป่าหมดสิ้น เหลือต้นไม้อยู่บ้างบนภูเขา และที่ค่ายลูกเสือหลังเขา แต่ต้นไม้บนภูเขาที่เหลือเพียงที่เป็นขนาดย่อมอายุน้อย และส่วนใหญ่เป็นไม้เบญจนา ป่าไม้จึงอยู่ในสภาพที่โทรมมาก เมื่อก่อสร้างสถานพำนักสงฆ์ขึ้นแล้ว และญาติโยมได้ขอร้องชาวบ้านให้เลิกตัดไม้เผาถ่านได้สำเร็จ ต้นไม้ก็เริ่มงอกงามและดูหนาขึ้นขึ้นมา นอกจากนั้น ญาติโยมก็ช่วยกันเลือกหาต้นไม้ที่ไว้ตามความรู้ของตนมาปลูกเสริมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะโยมยายรวม เพียรอุส่าห์ เป็นผู้ที่รักไม้ดอกไม้ผล และชอบปลูก ได้สรรหาต้นไม้ดอกไม้มาปลูกขึ้นมากมาย ทั้งเพื่อใช้บูชาพระ และเสริมบรรยากาศทำให้บริเวณสถานพำนักสงฆ์งดงามด้วยบุปผชาตินานาพรรณ

ความก้าวหน้าสำคัญในเรื่องนี้ เกิดขึ้นเมื่อ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร แห่งคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มีน้ำใจเกื้อกูล เข้ามา

ถวายความร่วมมือในการบำรุงรักษาป่าตามหลักวิชาการ เริ่มแต่ต้น พ.ศ. ๒๕๓๖ นี้ โดยอุปถัมภ์ทั้งในการสำรวจรังวัดที่ดิน สำรวจพันธุ์ไม้ (ต่อไปว่าจะสำรวจพันธุ์นกด้วย) วางแผนการบำรุงรักษาป่าระยะยาว และนำต้นไม้มาปลูก ครั้งแรกได้นำคณะอาจารย์ ข้าราชการสถาบันวิจัยแห่งชาติ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ตลอดจนนิสิตคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมประมาณ ๔๕ ท่าน มาบำเพ็ญประโยชน์ปลูกต้นไม้ ในบริเวณสถานพำนักสงฆ์ ในตอนเช้า และฟังธรรมกถา ของพระเทพเวที เรื่อง *คนไทยกับป่า* ในตอนบ่าย วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๓๖

ครั้นถึงตอนใกล้เข้าพรรษาปี ๒๕๓๖ นี้ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร และญาติมิตรได้ดำเนินการปลูกไม้สี่เสียดแกน ตลอดแนวรอบบริเวณสถานพำนักสงฆ์ หางกันต้นละ ๒ เมตร รวมประมาณ ๘๐๐ ต้น เป็นระยะทางประมาณ ๑.๖ กม. โดยเริ่มการปลูกในวันที่ ๑๑ ก.ค. แล้วคุณประจวบ กลิ่นขจรวงศ์ หัวหน้าสวนป่าลาดกระบัง รับภาระช่วยนำนักเรียน ร.ร.สวนป่าอุปถัมภ์ (สพอ.) ใน อ.สนามชัยเขต มาปลูกต่อจนเสร็จ ในวันที่ ๕ - ๖ สิงหาคม

ต่อมาเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๖ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร ได้นำคณะผู้ศรัทธาและบำเพ็ญประโยชน์ มาปลูกต้นสัตบรรณ (ต้นตีนเป็ด) ขนาดสูง ๗-๘ เมตร รวม ๑๕ ต้น โดยใช้เวลาตลอดวัน

ครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๓๗ โดยการนำและการประสานงานของ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร คณะจากสภาวิจัยแห่งชาติ กองเผยแพร่และส่งเสริม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และบริษัทไม้อัดไทย พร้อมทั้งนักเรียนจาก ร.ร.สวนป่าอุปถัมภ์ (สพอ.) และโรงเรียน กม.๓๕ โดยความเอื้อเฟื้อฝ่ายท้องที่จากผู้ว่าราชการจังหวัดจะเข้เกรา ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้จำนวน ๑๑,๐๐๐ ต้น ในเนื้อที่เชิงเขา ๔๗ ไร่ ที่คุณบุญเจิด หลิมสุนทร ได้อุทิศ การปลูกต้นไม้ครั้งนี้ได้จัดเข้าในโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติด้วย หลังจากปลูกต้นไม้ในตอนเช้าแล้ว ในตอนบ่าย คณะผู้ปลูกป่าก็ได้ฟังปาฐกถาธรรม *คนไทยกับน้ำ* ของพระธรรมปิฎก

กฐินสองที่สายใจธรรม

วันเวลาแห่งพรรษากาลได้ล่วงผ่านไปตามลำดับ บัดนี้ วันเพ็ญเดือน ๑๑ อันเป็นวันออกพรรษา ก็ได้ผ่านไปแล้วเมื่อวันพุธที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๗ ซึ่งได้มีพิธีบำเพ็ญกุศลตักบาตรเทโว เช่นเดียวกับในปีที่ผ่านมา

บัดนี้ โยมอุปถัมภ์ และผู้มีจิตศรัทธา ได้ร่วมใจกันกำหนดให้วันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ เป็นวาระที่จะทอดกฐินสามัคคี ตามคติแห่งพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย กับทั้งจะได้บำเพ็ญธรรมทาน ด้วยการเผยแพร่หนังสือธรรม เรื่อง *กฐินสองที่สายใจธรรม* เพื่อเป็นเครื่องเจริญศรัทธา และส่งเสริมปัญญาบารมีของพุทธศาสนิกชน ในโอกาสมงคลของฤดูกาลแห่งความร่าเริงเบิกบานที่กำลังจะก้าวมาถึงนี้ ให้มีผลแห่งกุศลเพิ่มทวี อำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชน สืบไป ตลอดกาลนาน

ภาคผนวก

๑. สัทธินิหาริก และ อันเตวาสิก

พระภิกษุสามเณร เฉพาะที่เป็นสัทธินิหาริก หรืออันเตวาสิก ผู้ได้มาอยู่ศึกษาปริยัติและปฏิบัติ นับแต่ครั้งจำพรรษาที่ศาลากลางสระตลอดมาจนปัจจุบัน มีดังนี้

ก. ช่วงจำพรรษาที่ศาลากลางสระ ลำลูกกา

๑. สามเณรพินิต (อดีตะปรานอม) ฤทธิธรรม มาศึกษา ๒๔ เม.ย. ๓๑ - ๒๐ พ.ค. ๓๒ (มาจาก อ.วาริชภูมิ จ. สกลนคร)
๒. พระสุรทัต วรปญฺญ (ศุภศรี) อุปสมบท ๒๕ ส.ค. ๓๑ (บวชแล้วไปจำพรรษาที่วัดเขื่อน จ.อุบลราชธานี)

ข. ช่วงจำพรรษาที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม

๑. พระทวี กิตติวโร อุปสมบท ๒๕ พ.ค. ๒๕๓๓ (ศึกษาที่ภูเขา ๒๖ พฤษภาคม ถึง ๑ มิถุนายน ๒๕๓๓)
๒. สามเณรภักตร์วุฒิ เพ็ญโรจน์ บรรพชา ๗ เม.ย. - ๕ พ.ค. ๒๕๓๔
๓. สามเณรอนรรักษ์ สุขเกษม บรรพชา ๗ เม.ย. - ๕ พ.ค. ๒๕๓๔
๔. สามเณรอภิวัฒน์ ธนะปุระ บรรพชา ๗ เม.ย. - ๕ พ.ค. ๒๕๓๔
๕. สามเณรอิสรา ธนะปุระ บรรพชา ๗ เม.ย. - ๕ พ.ค. ๒๕๓๔ (ทั้ง ๔ รูป ศึกษาที่ภูเขา ๒๑ - ๒๘ เม.ย. ๒๕๓๔)
๖. พระอภิบาลณ์ ธมฺมธีโร (เจริญอักษร) อุปสมบท ๒ - ๒๖ ค.ค. ๓๔ (ศึกษาที่ภูเขา ๒- ๒๔ ค.ค. ๒๕๓๔)
๗. พระวรวิทย์ ธีรญาโณ (จิราชัยสกุล) อุปสมบท ๖ ค.ค. ๒๕๓๔ (ศึกษาที่ภูเขา ๘- ๑๕ และ ๒๖-๓๑ ค.ค. ๒๕๓๔)
๘. พระคณเฑร์ คณิสฺสโร (อารยางกูร) อุปสมบท ๒๕ พ.ย. ๓๕ - ๓ ม.ค. ๓๖ (ศึกษาที่ภูเขา ๑๓ - ๒๒ ค.ค. และ ๒๓ ค.ค. ๓๕ - ๓ ม.ค. ๓๖)
๙. พระวิศววิทย์ วิสุตฺติวิโซ (สนธิชัย) อุปสมบท ๒๒ ธ.ค. ๓๕ - ๓ ม.ค. ๓๖ (ศึกษาที่ภูเขา ๒๓ ค.ค. ๓๕ - ๓ ม.ค. ๓๖)

๑๐. พระฉัตรไผ่ องคสมุปนโน (องคสิงห์) อุปสมบท ๗ - ๒๗ มี.ค. ๓๖
(ศึกษาที่ภูเขา ๙ - ๒๗ มี.ค. ๓๖)
๑๑. พระปริพัตร อดุลเวที (อภิธรรมวิริยะ) อุปสมบท ๒๕ เม.ย. - ๒๕ พ.ค. ๓๖
(ศึกษาที่ภูเขา ๑๓ - ๒๒ พ.ค. ๓๖)
๑๒. พระ ร.ต.วิทยา ฐานุตโตโม (บุญมาก) อุปสมบท ๒๕ ก.ค. - ๓ พ.ย. ๓๖
๑๓. พระบุญรอด สุปสนโน (อินทวาริ) อุปสมบท ๒๖ ก.ค. ๓๖
๑๔. พระปรีชา ธีรญาโณ (พานิชเจริญดี) อุปสมบท ๑๐ ธ.ค. ๓๖ - ๒ มี.ค. ๓๗
๑๕. พระสมพล จรณโสภโณ (โสภณสิริ) อุปสมบท ๒๒ พ.ค. ๓๗ - ๑ ก.ค. ๓๗
๑๖. พระวิชชุกร อาวิกโร (ปฤชาบุตร) อุปสมบท ๒๒ พ.ค. ๓๗ - ๑ ก.ค. ๓๗
๑๗. สามเณรตนย บุญทัศน์กุล บรรพชา ๒๒ พ.ค. ๓๗ - ๒๙ พ.ค. ๓๗
๑๘. พระชยกร ตมนุโท (อารยางกูร) อุปสมบท ๓๐ มี.ย. ๓๗ - ๒๑ ก.ค. ๓๗
๑๙. พระมานิตย ปุณณสาโร (ลิมปิสวัสดิ์) อุปสมบท ๓ ก.ค. ๓๗ - ๒๕ ต.ค. ๓๗
๒๐. พระศักดิ์สยาม ธมฺมรกุชิต (ธรรมานุรักษ์) อุปสมบท ๒๒ ก.ค. ๓๗

สองรูปท่ายนี้ ได้มาศึกษาที่ภูเขาดังแต่ ๒๓ ก.ค. ๒๕๓๗ จนตลอดพรรษา และได้ทำสัตตทาหรรณียะไปเข้าสอบนวกภูมิที่สำนักเรียนวัดพระพิเรนทร์ ณ วันที่ ๑๔ - ๑๕ ต.ค. ๒๕๓๗

ผลการสอบปรากฏว่า ทั้งสองรูปสอบได้โดยเฉพาะพระศักดิ์สยาม สอบได้ที่ ๑ ของสำนักเรียนวัดพระพิเรนทร์

ส่วนในด้านคุณุหัตถ์ที่จะเป็นไวยาวัจกร หรือเป็นศิษย์ช่วยดูแลปฏิบัติพระสงฆ์ ก็ได้มีผู้ศรัทธาอาสาสมัครมาอยู่ช่วยบ้าง มีศรัทธามาอยู่เพื่อความใกล้ชิดในการที่จะศึกษาธรรมบ้าง เริ่มแต่จำพรรษาที่ศาลากลางสระใน พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นต้นมา กล่าวคือ*

* การที่พระสงฆ์ไปจำพรรษาที่ภูเขาดังแต่ ก.ค. ๒๕๓๓ ก็ดี พักกลับไปมาระหว่างที่ภูเขา กับที่สนส.ญาณเวศกวันก็ดี เป็นเหตุให้ต้องมีผู้ดูแลประจำทางด้านสนส.ญาณเวศกวัน ระหว่างที่พระสงฆ์ไม่อยู่ และได้มีผู้ที่ขอความสงบสงัดช่วยเป็นอาสาสมัครอยู่ประจำมาโดยลำดับ คือ คุณวันชัย ประคองศิลป์ (ช่วงแรก - ๗ ต.ค. ๓๓) คุณชูชาติ ภูंना (๒๗ ต.ค. ๓๓ - ๖ ก.พ. ๓๕) คุณชวติ ศศะธรรม (๒๖ ต.ค. ๓๔ - ปัจจุบัน)

๑. คุณวันชัย ประคองศิลป์
(โดยอุปถัมภ์ของคุณโยมยุพนา ธรรมโกวิท)
๒. คุณประกาศิต แยมบุญชู
(สมัครมาศึกษา ตามคำแนะนำของมิตร)
๓. คุณชวติ ศศะธรรม (ช่วงแรก ๑๕ เม.ย. - ๒๔ พ.ค. ๓๑)
(สมัครมาเพื่อความสุขสงบทางใจ โดยคำแนะนำของคุณชวติ ธนะประ และคุณวเรศ อมรรพพัฒน์)
๔. คุณสุรทัต ศุภศิริ
(สมัครมาอยู่เพื่อศึกษาและเตรียมตัวบวช)
๕. คุณขจร เข้มทอง (๕ ส.ค. ๓๑ ถึง ปัจจุบัน)
(โดยอุปถัมภ์ของคุณหมอกษม อารยางกูร)

๒. เสนาสนะ และ ถาวรวัตถุต่างๆ

ก. ส่วนเดิมที่สร้างให้พอแก่งาน

๑. ศาลาใหญ่ (๙ x ๑๖ เมตร) เริ่มสร้างปลายเดือนกรกฎาคม หรือต้นเดือนสิงหาคม ๒๕๓๒ พระสงฆ์เข้าพักครั้งแรก ๒๕ ต.ค. ๒๕๓๒ และทำพิธีถวาย ณ ๒๙ ต.ค. ๒๕๓๒
๒. บรรณศาลา (๕ x ๘ เมตร) เดิมเรียกว่า หอธรรม เริ่มสร้างเดือนกุมภาพันธ์ (ช่วงที่พระสงฆ์ไปจาริกในอินเดีย ๓ - ๒๕ ก.พ. ๒๕๓๓) ทำพิธีถวาย ณ ๑๘ เม.ย. ๒๕๓๓
๓. ศาลาสายใจธรรม (๘ x ๘ เมตร) เดิมเรียกว่า ศาลากลางสระ ย้ายจากกลางสระในสถานพำนักสงฆ์ชั่วคราวซึ่งพระสงฆ์ทั้ง ๓ รูป เคยทดลองพัก ๒๙ มี.ย. - ๓ ก.ค. ๓๒ และจำพรรษา ๑๘ ก.ค. ๒๙ - ๑๘ ก.ค. ๓๒ โดยรื้อและขนเป็นชิ้นส่วนมายังภูเขา เมื่อวันที่ ๒๒ เม.ย. ๓๔ แล้วตีฝั้งเริ่มงานก่อสร้างบนภูเขา ณ ๒๓ เม.ย. ๓๔ ประกอบเข้ารูปเป็นอย่างเดิมเสร็จเรียบร้อย ติดป้ายชื่อเป็น “ศาลาสายใจธรรม” ณ ๑๔ มี.ย. ๒๕๓๔
๔. ศาลาเล็กบนลานธรรม (๑.๕ x ๓ เมตร ครอบอาสน์สงฆ์บนยอดเขา) สร้างเสร็จก่อน ๑๖ ธ.ค. ๒๕๓๒
๕. เรือนพักญาติโยม ๑ (๑๐ x ๑๒ เมตร; คู่กับโรงครัว) เริ่มสร้างคาบเกี่ยว

- กับช่วงเวลาที่สร้างศาลาใหญ่ ทาสีเสร็จ โยมเข้าพัก ณ ๓๐ ธ.ค. ๒๕๓๒ (คืนที่มีงานเลี้ยงปีใหม่ และฉลองปริญญาคนที่แคมป์ D 9)
๖. **เรือนพักคนใน** (๔ x ๖ เมตร) เดิมสร้างเป็นกุฏิที่พักของหลวงลุง ที่ศาลากลางสระ รื้อและขนย้ายวัสดุมาสร้างเป็นเรือนพักคนใน ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับศาลาสายใจธรรม ลุงสว่าง คุณเพิ่มสุข (อึ้ง) และครอบครัวเข้าอยู่ ณ ๑๕ ส.ค. ๒๕๓๔
 ๗. **โรงครัว** (๖ x ๘ เมตร) มีถังคอนกรีตเก็บน้ำฝน ๙๐ คิว อยู่ข้างใต้) เริ่มสร้างปลายมี.ค. ๓๓ ส.ค. ๒๕๓๔ เรียบร้อย ย้ายครัวจากศาลาใหญ่เข้ามา ณ ๑๗ มิ.ย. ๒๕๓๓
 ๘. **โรงรถ** (๖ x ๙ เมตร จอดรถได้ ๒ คัน + ห้องยามยาวตลอดด้านกว้าง) สร้างเสร็จใช้งานได้ พร้อมกับศาลาใหญ่ แต่ทาสีเสร็จ ๒๗ ธ.ค. ๒๕๓๒
 ๙. **กุฏิเล็กบนเขา** (๓ x ๕ เมตร) เตรียมพื้นที่พร้อมที่จะสร้าง ๒๗ มิ.ย. ๓๓ ส.ค. ๒๕๓๓ เรียบร้อยทำพิธีถวาย ณ ๑๒ ส.ค. ๒๕๓๓
 ๑๐. **ศาลานั่งพักริมทาง** (๒ x ๖ เมตร) เริ่มสร้าง ๑๖ ต.ค. ส.ค. ๒๒ ต.ค. ๒๕๓๔ (อยู่ถัดจากโรงรถไปทางถนนขึ้นเขา)
 ๑๑. **โรงพักแมลง** (ประมาณ ๒ x ๓ เมตร) สร้างจนเสร็จ ณ ๒๗ มิ.ย. ๒๕๓๓ (ใช้เวลาสร้าง ๒๐ วัน) และได้รื้อลง ณ ๑๙ พ.ค. ๒๕๓๖ เพื่อจะสร้างกุฏิหลังใหม่ ถัดจากโรงรถ ตั้งอยู่ตรงหน้ากุฏิใหม่นั้น)
 ๑๒. **อ่างเก็บน้ำบนเขา** (๖.๕๔ x ๑๐.๕๓ เมตร สร้างด้วยคอนกรีต จุน้ำ ๕ คันรถ แต่อาจเพิ่มได้เต็มที่ถึง ๖ คันรถ ใช้ ๒ วันต่อ ๑ คันรถ) ทำเสร็จ ๒๓ ธ.ค. ๒๕๓๒ และเริ่มปล่อยน้ำลงมาใช้ ๒๗ ธ.ค. ๒๕๓๒
 ๑๓. **ไฟฟ้าเข้าสำนัก** (ระยะทาง ๘๐๐ เมตร) ติดต่อก ฝก. มาดำเนินการตั้งเสาไฟฟ้า เดินสายไฟ และติดหม้อแปลงขนาด 30 KVA ส.ค. ๒๕๓๓ เริ่มจ่ายไฟฟ้าเข้ามาในสำนัก ณ ๗ ส.ค. ๒๕๓๓

ข. ส่วนเพิ่มและปรับเพื่อรับการขยาย

๑. **กุฏิหลังใหม่** (๕ x ๙ เมตร แบ่งเป็น ๓ ห้อง อยู่ถัดโรงรถไปทางตะวันออก) เริ่มสร้าง ๒๐ พ.ค. ๒๕๓๖ ส.ค. ๙ ก.ค. ๒๕๓๖ (ใช้วัสดุจากบ้านหลังเก่าของคุณบุญเจด ที่ประจักษ์ ๑)

๒. **เรือนพักญาติโยม ๒** (๕ x ๖ เมตร อยู่ใกล้ทางขึ้นยอดเขา ฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ ตรงข้ามกับศาลาสายใจธรรม) เริ่มสร้าง ๖ ก.ค. ส.ค. ๗ ก.ย. ๒๕๓๖ (ใช้วัสดุจากบ้านหลังเก่าของคุณบุญเจด ที่ประจักษ์ ๑)
๓. **ห้องน้ำและโรงเก็บเครื่องปั่นไฟ** (๒.๕๐ x ๕.๐๐ เมตร ด้านหลังโรงรถ พร้อมทั้งย้ายสายไฟตามไปจากโรงเก็บเดิม ซึ่งอยู่ระหว่างทางจากโรงครัวมาขึ้นเนินที่ตั้งศาลาใหญ่) สร้างในช่วงเวลาที่พระสงฆ์เดินทางจาริกในสหรัฐอเมริกา ๑๙ พ.ค. - ๑๔ ก.ค. ๒๕๓๕
๔. **ห้องน้ำเพิ่มใหม่** (๓ x ๓ เมตร ๒ ห้อง + ที่ปัสสาวะชาย ๔; ด้านหลังโรงรถ ถัดออกไปจากห้องน้ำในข้อ ๓.) สร้างเมื่อ ๒๐ ก.ย. ๒๕๓๕ เพื่อให้ทำงานดับบาตรเทโว ที่จะมีในวันที่ ๑๑ ต.ค. ๒๕๓๕ (แต่งงานได้ดังไปเพราะพระเทพเวทีอาพาธ)
๕. **สระน้ำเชิงเขา** (๓๗ x ๑๔๐.๕๐ เมตร แบ่งเป็นบ่อน้ำใช้ยาว ๔๘.๕๐ เมตร + บ่อกรองยาว ๙๒ เมตร ในที่ ๖ ไร่ของคุณบุญเจด) เริ่มขุดโดยทำถนนรอบบริเวณ ณ ๑๒ มี.ค. ๓๕ และตั้งเครื่องสูบน้ำ ต่อท่อส่งน้ำขึ้นไปเก็บในอ่างเก็บน้ำบนเขา สร้างเสร็จ ระหว่างที่พระสงฆ์จาริกในสหรัฐอเมริกา ๑๙ พ.ค. - ๑๔ ก.ค. ๒๕๓๕
๖. **กรงกันภัยแก่ไก่นก** (๕.๕๐ x ๗ เมตร) ลุงภา ย้ายกรงใหญ่สำหรับคัมภีร์กันภัยแก่ไก่นกและไก่ที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ดี จากริมทางขึ้นยอดเขาฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ มายังฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ โดยเริ่มงานวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๕

ถ้าเรียงตามลำดับวันเวลาที่ก่อสร้างจะได้ดังนี้

- พ.ศ. ๒๕๓๒ = ศาลาใหญ่ - โรงรถ - ศาลาเล็กบนลานธรรม - อ่างเก็บน้ำบนเขา - เรือนพักญาติโยม ๑
- พ.ศ. ๒๕๓๓ = หอธรรม (บรรณศาลา) - โรงครัว - โรงพักแมลง - ไฟฟ้าเข้าสำนัก - กุฏิเล็กบนเขา
- พ.ศ. ๒๕๓๔ = ศาลาสายใจธรรม - เรือนพักคนใน - ศาลานั่งพักริมทาง
- พ.ศ. ๒๕๓๕ = กรงกันภัยไก่นก - สระน้ำเชิงเขา - ห้องน้ำและโรงเก็บเครื่องปั่นไฟ - ห้องน้ำเพิ่มใหม่
- พ.ศ. ๒๕๓๖ = กุฏิหลังใหม่ - เรือนพักญาติโยม ๒

รายการบริจาคทำบุญทอดกฐินสามัคคี ที่มีจำนวนเงินครบตั้งเป็นทุน

ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๗

๑. คุณบุญเจิด หลิมสุนทร	๒๕,๐๐๐.๐๐
๒. คุณสุพงษ์ - นารี ประจุมาศ	๑๐,๐๐๐.๐๐
๓. คุณยายรวม - วิภาพร เพียรอุส่าห์	๑๐,๐๐๐.๐๐
๔. คุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ	๑๐,๐๐๐.๐๐
๕. คุณสายสมร จันทรมาลย์	๑๐,๐๐๐.๐๐
๖. พ.ญ.จรรยา น.พ.เกริก ผลนิवास	๑๐,๐๐๐.๐๐
๗. คุณนันทวัฒน์ นันทากิวัฒน์	๑๐,๐๐๐.๐๐
๘. คุณเล็ก นันทากิวัฒน์	๑๐,๐๐๐.๐๐
๙. ดร.อาภา จันทรสกุล และญาติมิตร	๑๐,๐๐๐.๐๐
๑๐. คุณดิถี - พิไลพรรณ, พิชญ, พราว, ภูมิ พุทธิธกุล	๑๐,๐๐๐.๐๐
และ ยอดเงินทำบุญนอกจากที่จัดตั้งเป็นทุน ๑๓๕ ราย <u>๒๗๐,๓๓๑.๒๕</u>	
รวมยอดเงินทำบุญทั้งสิ้น	๓๘๕,๓๓๑.๒๕
หัก รายจ่ายเครื่องกฐิน	<u>๕,๐๐๐.๐๐</u>
รวม ยอดเงินทำบุญสุทธิ	๓๘๐,๓๓๑.๒๕